

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ТЮТЮННИК РОСТИСЛАВ СЕРГІЙОВИЧ

УДК 343.985:341.41

**ДИСЕРТАЦІЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА
ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, УЧИНЕНОГО
ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ (ЗЛОЧИННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ)**

081- Право

08 - Право

Подается на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Р.С. Тютюнник**

Науковий керівник: **Зарубей Вікторія Володимирівна,**
кандидат юридичних наук, професор

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Тютюнник Р.С. Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2023.

У дисертації вперше на монографічному рівні комплексно досліджено криміналістичну характеристику та особливості розслідування кримінальних правопорушень щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією).

Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією), перебуваючи в іманентному зв'язку зі злочинним діянням, що стало джерелом надходження в кримінальний обіг майна, що легалізується, з точки зору криміналістики виступає специфічною формою приховання предикатного кримінального правопорушення, маючи низку спільних елементів, детермінуючих механізм скоєння цих діянь.

Активно полемізуючи з дослідниками, які пропонували різні варіанти криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією), обґрунтовано власну позицію, згідно з якою структура криміналістичної характеристики зазначеної групи кримінальних правопорушень містить такі елементи: - спосіб (приготування, вчинення та приховування) кримінального правопорушення; - особливості механізму слідоутворення; - особливості суб'єкта легалізації; - особливості обстановки вчинення кримінального правопорушення (чинники, що сприяють вчиненню, просторово-часові умови вчинення кримінального правопорушення); - особливості предмета злочинного посягання.

Конструкція механізму легалізації (відмивання) майна, учиненого організованою групою (злочинною організацією) включає в себе невід'ємний зв'язок із предикатним діянням, демонструє його тривалість, багатоетапний і серійний характер, що зумовлює наявність ретельної підготовки до вчинення кримінального правопорушення. Підготовчі дії доцільно диференціювати на дії стратегічного характеру (спрямовані на організацію злочинної діяльності, продумування стратегії її здійснення) та на дії поточного характеру, що забезпечують ефективність здійснення чергової майнової операції, спрямованої на надання правомірності тому, що раніше опинилося в незаконному обігу.

Виявлено високу питому вагу участі підставних організацій та (або) підставних осіб – понад 60 % випадків, по-різному обізнаних про справжню мету суб'єктів легалізації. У кожному кримінальному провадженні здійснення цього етапу супроводжувалося складанням документів, що мають ознаки матеріальної чи інтелектуальної підробки, спотворюють джерело надходження майна, що перебуває у розпорядженні легалізаторів.

Сформульовано висновок про те, що дії щодо приховання легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, носять по відношенню до безпосереднього вчинення легалізації іманентний (внутрішньо властивий даному явищу) характер, що зумовлено механізмом легалізації (відмивання) злочинного майна, учиненого організованою групою, як такого, що виступає специфічної формою приховування предикатного кримінального правопорушення.

Аналіз емпіричних матеріалів дозволив констатувати про суттєву поширеність групових (38,51 %) та організованих (21,24 %) форм здійснення легалізації (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом. Аналіз криміналістично значимих якостей організованих груп дозволив констатувати їхню відповідність загальним характеристикам і тенденціям групової та організованої злочинності, широко розглянутим у літературі. Критично переосмисливши окремі висновки дослідників про криміналістично значущі ознаки організованих груп (злочинних організацій), що беруть участь у

легалізації (відмиванні) злочинного майна, автор представив власні міркування щодо складу та функцій їх учасників.

У роботі приділено увагу аналізу та уточненню психологічних, гендерних, вікових, професійних, інших соціально значущих властивостей суб'єктів легалізації. З погляду психології їх можна охарактеризувати як осіб, які мають з одного боку високу психологічну гнучкість, здатність не тільки швидко адаптуватися (приспосуватися) до реальних умов, діючих нормативних документів, що регулюють правовідносини у сфері економічного та соціального життя, надання різних гарантій, соціальних програм тощо, але й отримати з цього максимальну вигоду, навіть якщо така вигода буде пов'язана із заподіянням шкоди іншим фізичним чи юридичним особам. Суб'єкти легалізації відносяться до вікової категорії, що відрізняється соціальною активністю, працездатним віком від 27 до 55 років, досить високою кваліфікацією та компетентністю. Переважна більшість із них має вищу освіту, що обумовлено кваліфікаційними вимогами до займаної під час здійснення злочинної діяльності посади.

Незважаючи на переважання за загальним правилом співучасників – чоловіків, частка жіночої злочинності також висока – 30,4 %, що в цілому можна порівняти зі співвідношенням чоловічої та жіночої злочинності у сфері економічної діяльності, де питома вага жіночої злочинності традиційно вища порівняно із загально кримінальною, особливо насильницькою. Це, по-перше, пов'язано із загальною тенденцією фемінізації злочинності, що є побічним негативним наслідком тенденції посилення ролі жінок у глобальних соціальних процесах (емансипацією). По-друге, традиційним для сучасних умов виконанням бухгалтерських та інших облікових функцій, юридичного супроводу притаманне особами жіночої статі.

З погляду службового становища суб'єктів легалізації, виявлено таке співвідношення: - індивідуальний підприємець – 7,20 %; - директор (генеральний директор) - 21,63%; - засновники організацій – 7,68%; - заступники директора (комерційний директор, директор з різних напрямів, що

куруються) – 8,16 %; - головний бухгалтер (старший бухгалтер, бухгалтер) - 8,45%; - менеджери та інші службовці – 7,41%; - співробітники правоохоронних органів та силових структур – 11,98 %; - офіційно не працюючі – 8,32%; - представники криміналітету (особи, раніше судимі, які не стали на шлях виправлення) - 11,30%; - інші особи - 7,87%.

Проаналізувавши обстановку здійснення легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) можливо виділити сфери економіки та соціального життя, як найбільш схильні до злочинних посягань даного виду: - сфера споживчого ринку - 33,35%; - фінансово-кредитна сфера – 16,28%; - ринок житлової та нежитлової нерухомості, земельних ділянок – 20,80 %; - зовнішньоекономічна діяльність - 14,32%; - паливно-енергетичний комплекс – 11,24%; - інше – 4,01%.

Розроблена класифікація слідів, що залишається та є об'єктивним проявом обраного способу вчинення легалізації майна організованою групою та складається з 9 груп. Розкрито інформаційний потенціал кожної групи слідів, що дозволяє встановити різні обставини легалізації, що далеко не повною мірою реалізується органами досудового розслідування.

Сформульовані типові вихідні слідчі ситуації, що формуються під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією). Уточнено власну позицію на сутність і зміст криміналістичної категорії «слідча ситуація», критично переосмисливши точки зору авторів, що пропонували перелік вихідних слідчих ситуацій, характерних для початкового етапу легалізації (відмивання) майна.

Розглянуто тактико-криміналістичні прийоми провадження окремих слідчих (розшукових) дій у провадженнях про кримінальні правопорушення, пов'язані з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією). Визначено, що найбільш затребуваною слідчою (розшуковою) дією є огляд, а саме огляд документів, який здійснюється у 100% кримінальних проваджень. Типовими

завданнями проведення огляду документів у провадженнях про легалізацію майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення, що вчиняється організованою групою є: - встановлення найменування, сутності, змісту та інших обставин вчинення фінансової операції чи іншої угоди, що є способом легалізації майна, що надійшло з кримінальних джерел; - з'ясування специфіки документообігу в підконтрольній організації та її контрольно-наглядових, реєстраційних чи ділових взаємин з іншими установами, органами чи організаціями; - виявлення ознак, що свідчать про порушення прийнятих в офіційному діловому обороті правил, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення, або вказують на додаткові прийоми його вчинення; - виявлення ознак свідомо необґрунтованою, невігідною або з інших причин незвичайною для відповідних умов правочину; - виявлення ознак інтелектуального або матеріального підроблення документів, що розглядаються; - виявлення ознак співучасті посадових осіб державних органів та інших відповідальних співробітників у корупційних та інших злочинних схемах щодо легалізації (відмивання) майна.

Розроблено висновки та пропозиції щодо підвищення результативності проведення окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань під час розслідування легалізації вчиненої організованими групами. Представлені тактичні особливості допиту різних учасників кримінального провадження під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаних злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією). Розроблено уточнений предмет допиту підозрюваного у провадженнях щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, враховуючи групові та організаційні форми здійснення легалізації.

Визначено основні принципи взаємодії з оперативними підрозділами та найбільш поширені форми міжнародного співробітництва під час розслідування легалізації (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією).

Сформовані пропозиції до чинного кримінального процесуального кодексу України, спрямовані на підвищення ефективності вирішення завдань кримінального провадження під час розслідування легалізації (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією).

Ключові слова: взаємодія, допит, досудове розслідування, криміналістична тактика, кримінальне правопорушення, легалізація (відмивання), міжнародне співробітництво, огляд, організована група (злочинна організація), слідчо-оперативна група, слідча ситуація, слідча (розшукова) дія.

SUMMARY

Tiutiunyk R.S. Investigation of legalization (laundering) of property obtained by criminal means, committed by an organized group (criminal organization). - Qualifying scientific work as a manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 081 – the Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2023.

In the dissertation, for the first time at the monographic level, the forensic characteristics and features of the investigation of crimes on the legalization (laundering) of property obtained by criminal means, committed by an organized group (criminal organization) are comprehensively investigated.

The legalization (laundering) of property obtained by criminal means, committed by an organized group (criminal organization), being in immanent connection with a criminal act, which became the source of the proceeds of legal property into criminal circulation, from the point of view of criminalistics, is a specific form of concealment of a predicate criminal offense, having a number of common elements that determine the mechanism of committing these acts.

Actively polemicizing with researchers who proposed various options for the criminalistic characteristics of the legalization (laundering) of property obtained by

criminal means, committed by an organized group (criminal organization), their own position is justified, according to which the structure of the criminalistic characteristics of this group of criminal offenses contains the following elements: - method (preparation, commission and concealment) of a criminal offense; - features of the trace formation mechanism; - features of the subject of legalization; - peculiarities of the situation of committing a criminal offense (factors contributing to the commission, space-time conditions for committing a criminal offense); - features of the subject of criminal encroachment.

The design of the mechanism of legalization (laundering) of property committed by an organized group (criminal organization) includes an integral connection with a predicate act, demonstrates its duration, multi-stage and serial nature, which determines the presence of careful preparation for a criminal offense. Preparatory actions should be differentiated into actions of a strategic nature (aimed at organizing criminal activity, thinking over the strategy for its implementation) and actions of a current nature that ensure the effectiveness of the next property operation aimed at giving legitimacy to what was previously in illegal trafficking.

A high proportion of participation of front organizations and (or) front persons was revealed - more than 60% of cases, differently aware of the true purpose of the subjects of legalization. In each criminal proceeding, the implementation of this stage was accompanied by the compilation of documents having signs of material or intellectual forgery, distorting the source of receipt of property at the disposal of the legalizers.

The conclusion is formulated that actions to conceal the legalization (laundering) of property obtained by criminal means are immanent (intrinsically inherent in this phenomenon) in relation to the direct commission of legalization, which is due to the mechanism of legalization (laundering) of criminal property committed by an organized group, as being a specific form of concealing a predicate criminal offense.

The analysis of empirical materials allowed to state the significant prevalence of group (38.51%) and organized (21.24%) forms of legalization (laundering) of

property obtained by criminal means. Analysis of criminalistically significant qualities of organized groups allowed to state their compliance with the general characteristics and trends of group and organized crime, widely considered in the literature. Having critically rethought the individual conclusions of the researchers about the criminalistically significant signs of organized groups (criminal organizations) involved in the legalization (laundering) of criminal property, the author presented his own thoughts on the composition and functions of their participants.

The work pays attention to the analysis and clarification of psychological, gender, age, professional, other socially significant properties of the subjects of legalization. From the point of view of psychology, they can be described as persons who have, on the one hand, high psychological flexibility, the ability not only to quickly adapt (adapt) to real conditions, existing regulatory documents governing legal relations in the field of economic and social life, the provision of various guarantees, social programs, etc., but also get the maximum benefit from this, even if such benefit is associated with causing harm to other individuals or legal entities. Subjects of legalization belong to the age category, characterized by social activity, able-bodied age from 27 to 55 years, sufficiently high qualification and competence. The vast majority of them have higher education, which is due to the qualification requirements for the position occupied during the criminal activity.

Despite the prevalence of male accomplices according to the general rule, the share of female crime is also high - 30.4%, which is generally comparable to the ratio of male and female crime in the field of economic activity, where the proportion of female crime is traditionally higher compared to the general criminal, especially violent. This, firstly, is due to the general tendency of feminization of crime, which is a side negative consequence of the tendency to strengthen the role of women in global social processes (emancipation). Secondly, the traditional performance of accounting and other accounting functions for modern conditions, legal support is inherent in female persons.

From the point of view of the official position of the subjects of legalization, the following ratio was revealed: - individual entrepreneur - 7.20%; - Director (CEO) - 21.63%; - founders of organizations - 7.68%; - Deputy Directors (Commercial Director, Director for various areas supervised) - 8.16%; - chief accountant (senior accountant, accountant) - 8.45%; - managers and other employees - 7.41%; - law enforcement officers and law enforcement agencies - 11.98%; - officially not working - 8.32%; - representatives of criminals (persons previously convicted who did not take the path of correction) - 11.30%; - other persons - 7.87%.

After analyzing the situation of the legalization of property obtained by criminal means, committed by an organized group (criminal organization), it is possible to identify the spheres of economy and social life as the most susceptible to criminal encroachments of this type: - the sphere of the consumer market - 33.35%; - financial and credit sector - 16.28%; - residential and non-residential real estate market, land - 20.80%; - foreign economic activity - 14.32%; - fuel and energy complex - 11.24%; - the rest - 4.01%.

A classification of traces that remains and is an objective manifestation of the chosen method of making the legalization of property by an organized group and consists of 9 groups has been developed. The information potential of each group of traces is revealed, which allows to establish different circumstances of legalization, which is not fully realized by the pre-trial investigation bodies.

Formulated typical initial investigative situations that are formed during the investigation of legalization (laundering) of property obtained by criminal means, committed by an organized group (criminal organization). The article clarifies its own position on the essence and content of the forensic category "investigative situation," critically rethinking the points of view of the authors who proposed a list of initial investigative situations characteristic of the initial stage of legalization (laundering) of property.

Tactical and criminalistic methods of conducting individual investigative (search) actions in proceedings on criminal offenses related to the legalization (laundering) of property obtained by criminal means, committed by an organized

group (criminal organization) are considered. It is determined that the most demanded investigative (detective) action is a review, namely a review of documents, which is carried out in 100% of criminal proceedings. Typical tasks of conducting a review of documents in proceedings for the legalization of property obtained as a result of a criminal offense committed by an organized group are: - establishing the name, essence, content and other circumstances of a financial transaction or other transaction that is a way of legalizing property received from criminal sources; - clarification of the specifics of the document flow in the controlled organization and its control and supervisory, registration or business relations with other institutions, bodies or organizations; - identification of signs indicating a violation of the rules adopted in the official business turnover that facilitate the commission of a criminal offense, or indicate additional methods of its commission; - detection of signs of knowingly unreasonable, unprofitable or for other reasons is not usual for the relevant conditions of the transaction; - identification of signs of intellectual or material forgery of the documents under consideration; - identification of signs of complicity of officials of state bodies and other responsible employees in corruption and other criminal schemes for the legalization (laundering) of property.

Conclusions and proposals for improving the effectiveness of individual investigative (search) actions and the use of special knowledge in the investigation of legalization committed by organized groups have been developed. The tactical features of interrogation of various participants in criminal proceedings during the investigation of legalization (laundering) of property obtained by criminal means, committed by an organized group (criminal organization) are presented. A refined subject of interrogation of the suspect in the proceedings for legalization (laundering) of property obtained by criminal means, taking into account group and organizational forms of legalization, has been developed.

The basic principles of interaction with operational units and the most common forms of international cooperation during the investigation of legalization (laundering) of property obtained by criminal means, committed by an organized group (criminal organization) are indicated.

Formed proposals to the current Criminal Procedure Code of Ukraine, aimed at improving the efficiency of solving criminal proceedings during the investigation of legalization (laundering) of property obtained by criminal means, committed by an organized group (criminal organization).

Key words: interaction, inspection, interrogation, investigative-operational group, pre-trial investigation, forensic tactics, criminal offense, legalization (laundering), international cooperation, organized group (criminal organization), investigative situation, investigative (detective) action.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Тютюнник Р.С., Зарубей В.В. Особливості розслідування та криміналістична характеристика легалізації грошових коштів або іншого майна, здобутих злочинним способом. *Juris. Europensis scientia..* 2021. № 5. С. 85-89. URL: <http://jes.nuoua.od.ua/5-2021>

2. Тютюнник Р.С. Загальні підстави проведення допиту під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією). *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 10. С. 844-846. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2022/212.pdf

3. Тютюнник Р.С. Особливості предмету доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 12. С. 467-470. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2022/110.pdf

4. Тютюнник Р.С. Форми використання спеціальних знань під час досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією). *Держава та регіони. Серія Право.* 2023. № 2. С. 277-282. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2023/49.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Тютюнник Р.С. Характеристика осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації української держави. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 25-26 лютого 2022 року). Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2022. С. 36-39.

2. Тютюнник Р.С. Міжнародні стандарти протидії легалізації (відмивання) майна злочинним шляхом. *Сучасні проблеми правової системи та*

державотворення в Україні. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 25-26 лютого 2022 року). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2022. С. 86-89.

3. Тютюнник Р.С. Типові вихідні слідчі ситуації, що формуються на початковому етапі розслідування легалізації (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом. *Юридичні науки: проблеми та перспективи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 24-25 червня 2022 року). Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2022. С. 105-109.

4. Тютюнник Р.С. «Організаційні особливості досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом». *Шляхи реформування кримінальної поліції: вітчизняний та зарубіжний досвід. Матеріали міжнародного науково-практичного столу* (м. Київ, 18 лютого 2022 року). Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2022. С. 224-227.

5. Тютюнник Р.С. «Характеристика основних способів легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено злочинними організаціями». *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 18 листопада 2022 року). Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2022. С. 255-258.

6. Тютюнник Р.С. «Тактичні особливості проведення допиту підозрюваного у провадженнях щодо легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено злочинними організаціями». *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку. Матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції* (м. Київ, 28 квітня 2023 року). Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2023. С. 284-287.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	17
ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1 НАУКОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, УЧИНЕНОГО ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ (ЗЛОЧИННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ)	30
1.1. Стан наукових досліджень проблем досудового Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)	30
1.2. Способи легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією).....	45
1.3. Характеристика осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)	67
1.4. Інші елементи криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією).....	84
Висновки до розділу 1	96
РОЗДІЛ 2 ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, УЧИНЕНОГО ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ (ЗЛОЧИННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ)	100
2.1. Типові слідчі ситуації та програми дій слідчого на початковому етапі досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією).....	100

2.2. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами в досудовому розслідуванні легалізації (відмивання) майна, учиненого організованою групою (злочинною організацією).....126

2.3. Особливості взаємодії Інтерполу та Агентства Європейського Союзу із співробітництва у сфері правоохоронної діяльності (Європол) під час досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією).....142

Висновки до розділу 2.....163

РОЗДІЛ 3 ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, УЧИНЕНОГО ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ (ЗЛОЧИННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ) ...167

3.1. Тактика та загальні підстави проведення допиту, одночасного допиту двох і більше раніше допитаних осіб, огляду й обшуку як основних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією).....167

3.2. Використання спеціальних знань під час досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією).....194

Висновки до розділу 3.....204

ВИСНОВКИ.....207

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....214

ДОДАТКИ.....254

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

НПУ	- Національна поліція України
ЄСПЛ	- Європейський Суд з прав людини
ЄС	Європейський союз
ЄРДР	- Єдиний реєстр досудових розслідувань
ККУ	- Кримінальний кодекс України
КПК	- Кримінальний процесуальний кодекс України
КМУ	- Кабінет Міністрів України
МВС	- Міністерство внутрішніх справ України
ДСФМУ	- Державна служба фінансового моніторингу України
ЄС	- Європейський союз
ЗУ	- Закон України
ОГ(ЗО)	- організована група (злочинна організація)
ООН	- Організація об'єднаних націй
ОРД	- оперативно-розшукова діяльність
ОРЗ	- оперативно-розшукові заходи
п.	- пункт
р.	- рік
с.	- сторінка (сторінки)
СОГ	- слідчо-оперативна група
СРД	- слідчі (розшукові) дії
НСРД	- негласні слідчі (розшукові) дії
ст.	- стаття
ЦК	- Цивільний кодекс України
ч.	- частина
Інтерпол	- Міжнародна організація кримінальної поліції – Інтерпол
Закон	- Закон України № 361-ІХ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом,

фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»

Постанова - Постанова Пленуму ВСУ від 15.04.2005 № 5 «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом»

FATF - Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Аналіз спеціальної наукової літератури та правозастосовної практики свідчить про те, що проблема боротьби з легалізацією (відмиванням) майна вчиненого злочинними організаціями зберігає свою гостроту та високу актуальність, на тлі інших глобальних світових несприятливих тенденцій. Активна експансія в офіційний економічний та діловий оборот тіньових капіталів, отриманих в результаті вчинення кримінальних правопорушень, вкрай небезпечна по цілому ряду факторів, пов'язаних як з функціонуванням економічної системи держави, так і прогресуванням небажаних соціальних явищ, а саме корупції та організованої злочинності.

Негативні наслідки асиміляції тіньових капіталів є не тільки різномасштабними для економічного та соціального життя країни, але і не завжди усвідомлювані у повному обсязі: від підриву певної сфери економічної системи до фінансування екстремістської та терористичної діяльності. Дане діяння визнається в юридичній науці високо латентним, характеризується прихованими механізмами здійснення серії фінансово-господарських операцій, складною структурою організованих злочинних формувань, що спеціалізуються на зазначеному діянні, з диференційованим поділом ролей.

Підвищена суспільна небезпека подальшої ескалації зазначеного деструктивного соціального явища визнається не лише на державному, але і на міжнародному рівнях, що підтверджується міжнародними нормативно-правовими документами, покликаними скоординувати зусилля правоохоронних органів низки держав у боротьбі як з безпосередньо легалізацією (відмиванням) майна в цілому, так і з використання цієї форми злочинної діяльності організованих груп (злочинних організацій) поєднаної з іншими взаємно породжуваними та взаємно зумовленими кримінальними правопорушеннями.

Криміналізація легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення учасниками організованих груп

(злочинних організацій) у ст. 209 ККУ (далі ККУ) – є, насправді, відносно нове для вітчизняної правової науки, явище, не відоме колишньому кримінальному закону. Відсутність чітких та одноманітних уявлень про ознаки легалізації (відмивання) майна, наявність низки дискусійних моментів з питань кваліфікації та доведення факту легалізації (відмивання) майна, одержаних внаслідок вчинення кримінального правопорушення організованою групою (злочинною організацією), сприяло тому, що ці норми зазнавали неодноразових змін, що не могло не стимулювати в свою чергу проблеми правозастосовного характеру.

Аналіз спеціальної наукової літератури та практики виявлення, розкриття та розслідування зазначених діянь свідчить про збереження комплексу проблем теоретичного, нормативного та практичного характеру. Зберігаючи високу латентність, значна частина даних діянь залишається поза межами впливу правоохоронних органів. Також стимулює наукову полеміку, викликає розбіжності правозастосовного характеру законодавча конструкція ст. 209 ККУ. Теоретично і практично є різні позиції, що стосуються застосування даної статті у частині допустимості залучення членів організованої групи (злочинної організації) до кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, якщо не винесено обвинувальний вирок суду у провадженні про предикатне кримінальне правопорушення.

Внаслідок відсутності однаковості у юридичній науці та у правозастосовній практиці слідчими приймаються кардинально протилежні рішення, по суті, в аналогічних ситуаціях, що є неприпустимим. Не повною мірою використовується потенціал криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень при організації розслідування та здійсненні окремих слідчих (розшукових) дій, доказова база у провадженні часом страждає односторонністю та тенденційністю, слабо виявляється зв'язок легалізованого майна з вихідним злочинним діянням, наявність якого не завжди вичерпно доведено у діях суб'єктів кримінального правопорушення специфічної мети легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого

організованими групами (злочинними організаціями) відрізняє легалізацію від інших кримінальних правопорушень економічної спрямованості. Невипадково судова перспектива кримінальних проваджень про легалізацію (відмивання) злочинного майна відрізняється нестабільністю, закриттям проваджень та значною кількістю виправдувальних вироків, що свідчить про низьку якість досудового розслідування.

Так, відповідно до звітів про результати боротьби з організованими злочинними групами та злочинними організаціями офісу Генерального прокурора України у 2019 році викрито діяльність 293 організованих груп, з них 16 злочинних організацій, 4 з яких мали міжрегіональний характер (25 %), налічували 235 осіб, у складі 3 груп (12,5 %) приймали участь 4 неповнолітніх осіб (2,1 %), у складі двох ЗО – 3 неповнолітніх осіб (1,3 %), при чому діяльність тільки трьох злочинних організацій інкримінувалася за ст. 209 ККУ. У 2020 році – 377 організованих груп, з них 21 злочинна організація, 51 (6 злочинних організацій) з яких мали міжрегіональний (14,6%), 11 (1 злочинна організація) транснаціональний характер (2,9 %), які налічували 190 осіб, неповнолітні особи перебували у складі двох організованих груп (1,58%). Протягом 2021 року – 499 організованих груп (45 злочинних організацій), 70 (12 відповідно) – мали міжрегіональний характер (26,6 %), які налічували 360 осіб, у складі 2 груп (4,4 %) приймали участь 14 неповнолітніх осіб (3,9 %). У 2022 році виявлено діяльність 360 організованих груп (36 злочинних організацій) 37 з яких мали міжрегіональний характер (10,6%), а 10 – транснаціональний (2,8%). У 2020 та 2021 роках за ст. 209 ККУ кваліфікувалася діяльність однієї злочинної організації, а у 2022 – три. Варто зауважити, що судом було повернуто 12, 22, 29 та 12 проваджень відповідно у 2019, 2020, 2021 і 2022 роках (додаток В).

Результати анкетування працівників правоохоронних органів, прокуратури та аналіз судово-слідчої практики свідчить про необхідність розроблення сучасних методичних рекомендацій щодо виявлення та розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних з легалізацією

(відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованими групами (злочинними організаціями) (92,9 %), а також рекомендацій щодо тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій з учасниками організованих груп (злочинних організацій) (95,1 %), в тому числі безпосередньо одночасного допиту двох і більше осіб (72,6 %) (додаток А).

Теоретичне підґрунтя дисертаційного дослідження даної проблематики стали ґрунтовні праці фахівців у галузі юриспруденції: Ю.П. Аленіна, А.М. Бандурка, В.Д. Басая, В.Д. Берназа, Т.В. Варфоломеєвої, В.К. Весельського, А.Ф. Волобуєва, В.І. Галагана, В.Я. Горбачевського, В.Г. Гончаренка, В.А. Журавля, В.В. Зарубей, А.В. Іщенко, О.А. Кириченка, Н.І. Клименко, А.В. Коваленка, В.О. Коновалової, В.С. Кузьмічова, В.К. Лисиченка, В.Г. Лукашевича, В.Т. Малярєнка, Г.А. Матусовського, А.А. Небитова, Д.Й. Никифорчука, Ю.Ю. Орлова, М.А. Погорецького, Д.О. Савицького, М.В. Салтевського, М.Я. Сегая, Д.Б. Сергєєвої, Ю.В. Сухомлин, О.П. Снігерьова, О.В. Таран, О.Ю. Татарова, В.В. Тіщенко, О.В. Тихонової, Л.Д. Удалової, М.І. Хавронюка, О.Ю. Хахуцьк, П.В. Цимбала, К.О. Чаплинського, В.В. Чернея, С.С. Чернявського, Ю.М. Черноус, І.Я. Фрідмана, В.Ю. Шепітька, М.Є. Шумила та інші.

Безпосередньо проблематикою розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено організованими групами (злочинними організаціями), досліджувалась у роботах Л.І. Аркуші, К.Ю. Бобрика, В.О. Глушкова, А.Ю. Головіна, Ю.М. Грошевого, А.В. Даниляка, В.К. Жердєєва, І.В. Загороднього, О.С. Золотарьова, Н.С. Карпова, В.П. Корж, Є.Д. Лук'янчикова, Є.І. Макаренка, Т.А. Пазинича, О.О. Обаля, О.О. Юхна та інших.

Аналізуючи роль даних досліджень у розробці визначеної проблематики варто зауважити, що більшість робіт виконувалися на основі методологічного підґрунтя радянського минулого, не враховуючи сучасних вимог кримінального процесуального законодавства та міжнародних стандартів кримінального судочинства.

Таким чином, на наш погляд, у сучасних умовах назріла необхідність у якісному підвищенні рівня приватної криміналістичної методики розслідування даного діяння, шляхом систематизації існуючих наукових праць, присвячених даній проблематиці, та вироблення оновлених, що відповідають сучасним потребам, криміналістичних рекомендацій.

Дослідження матеріалів кримінальних проваджень та інших емпіричних джерел по цій категорії кримінальних правопорушень дозволило зробити висновок про наявність комплексу типових проблем, що свідчать про нагальну потребу в ретельному монографічному дослідженні, що спонукало автора обрати саме цю тему дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020); Стратегії реформування розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки (Указ Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021); Національній стратегії у сфері прав людини, затвердженій Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021; Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України № 1023-р/16.09.2020); Основними напрямками розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розпорядження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.05.2021 р. № 435-р.); Антикорупційної програми Міністерства внутрішніх справ України на 2022-2022 роки (наказ МВС від 31.01.2020 р. № 84); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454); Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 рр.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 12 листопада 2020 р. (протокол № 22) та включено до

Переліку тем дисертаційних досліджень з юридичних наук НАПрН України (п. 725, 2020 р.).

Мета і завдання дисертаційного дослідження. *Мета* дослідження полягає у розробці комплексу криміналістичних рекомендацій з розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованими групами (злочинними організаціями), які б сприяли підвищенню ефективності розслідування кримінальних правопорушень вказаної категорії. Досягнення цієї мети можливе за умови виконання наступних завдань:

- вивчити та узагальнити особливості кримінальної діяльності у сфері легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованими групами (злочинними організаціями);

- розробити на основі вивчення механізму легалізації незаконно отриманого майна уточненої криміналістичної характеристики даного діяння - виявлення типових проблем надходження та перевірки вихідної інформації на початковій стадії досудового розслідування щодо ознак легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом;

- уточнити перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях проаналізованої категорії кримінальних правопорушень;

- розробити та систематизувати перелік типових для початкового етапу розслідування, вихідних слідчих ситуацій, з урахуванням положень вчення про слідчу ситуацію;

- розкрити організаційно-тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій, які спрямовані на отримання інформації з процесуальних джерел.

- охарактеризувати особливості взаємодії та міжнародного співробітництва під час досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією);

- сформулювати криміналістичні рекомендації, що сприяють підвищенню ефективності проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією), на основі пізнання закономірностей механізму вчинення такого виду кримінальних правопорушень;

- розробити та обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення процесуального законодавства у контексті досліджуваних питань.

Об'єктом дисертаційного дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією).

Предметом дослідження особливості розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією).

Методи дослідження. Відповідно до поставлених завдань та мети дослідження методологічну основу роботи склав універсальний діалектичний метод пізнання явищ об'єктивної дійсності. Крім того, застосовувалися інші методи, зокрема загальнонаукові та спеціальні методи, які є основними засобами пошуку.

Історичний метод використовувався під час вивчення стану наукових досліджень, генезису розроблення проблеми тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій (підрозділи 1.1, 3.1). *Порівняльно-правовий метод* застосовано в ході аналізу норм матеріально-процесуального права, наукових визначень, категорій, понять і підходів (розділи 1, 2, 3). *Системно-структурний метод* було використано під час визначення способів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) (розділи 1, 2, 3). Статистичний і соціологічний методи – узагальнення результатів опитування респондентів й даних офіційної статистики. Метод синтезу використано для формулювання

висновків та пропозицій відповідно до завдань дослідження за визначеною темою.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження складають: дані, отримані у процесі аналізу та узагальнення матеріалів 51 кримінального провадження з проблематики дослідження, що перебували у провадженні протягом 2012-2022 рр. (Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Харківська, Чернівецька та м. Київ); систематизовані матеріали Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора за період 2019–2022 років; узагальнені дані інтерв'ювання слідчих та працівників інших правоохоронних органів, які уповноважені здійснювати розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії; емпіричні результати, отримані іншими авторами, дані опублікованої статистики, власний тривалий практичний досвід роботи здобувача.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є одним з перших комплексним монографічним дослідженням, у вітчизняній науці, щодо розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією), в якому автор сформулював ряд наукових положень і рекомендацій, що виокремлюються новизною й мають суттєве теоретичне та практичне значення, а саме:

вперше:

– запропоновано авторське визначення поняття легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією);

– подано авторську класифікацію вихідних слідчих ситуацій з розкриттям послідовності слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій під час досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією);

– виділено та систематизовано способи вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією);

– розроблено класифікацію слідів, що залишаються внаслідок обрання того чи іншого способу легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією);

удосконалено:

– наукові основи криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією);

– криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна, одержаних злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією);

– класичну модель процесу легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією);

– характеристику організованої групи (злочинної організації), діяльність якої спрямована на вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, що має істотне значення для визначення способів вчинення кримінального правопорушення, обрання тактичних прийомів для проведення слідчих (розшукових) дій;

дістало подальшого розвитку:

– науково-обґрунтовані положення, висновки та рекомендації, спрямовані на удосконалення фундаментальних теоретичних положень методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією);

– визначення кола обставин, що підлягають доказуванню під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією);

– тактичні особливості проведення допиту підозрюваних у кримінальних провадженнях про легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією);

– рекомендації щодо використання спеціальних знань під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертаційному дослідженні теоретичні положення, висновки й пропозиції впроваджені та надалі можуть бути використані у:

– *науковій діяльності* – для подальшого удосконалення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень на основі сформульованих і викладених теоретичних положень, висновків та рекомендацій (акти впровадження Національної академії внутрішніх справ від 19.04.2023 р., Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 13.09.2023 р.);

– *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Криміналістика», «Розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», а також при підготовці підручників, посібників, текстів лекцій і навчально-методичних матеріалів, проведенні семінарів і практичних занять з кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності (акти впровадження Національної академії внутрішніх справ від 19.04.2023 р., Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 13.09.2023 р.);

– *практичній діяльності* органів досудового розслідування Національної поліції України, Державного бюро розслідування (акти впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 10.07.2023 р., Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у

місті Києві від 15.06.2023 р.), а також при проведенні практичних занять у системі службової підготовки та в інституті підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації.

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно, усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. У науковій статті «Особливості розслідування та криміналістична характеристика легалізації грошових коштів або іншого майна, здобутих злочинним способом» – 70 %. Ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертації не використано.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення і висновки дисертації оприлюднені на науково-практичних конференціях та круглому столі, зокрема: *«Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації української держави.»* (м. Одеса, 2022 р.), *«Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні»* (м. Запоріжжя, 2022 р.), *«Юридичні науки: проблеми та перспективи»* (м. Запоріжжя, 2022р.), *«Шляхи реформування кримінальної поліції: вітчизняний та зарубіжний досвід»* (м. Київ, 2022), *«Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану»* (м. Київ, 2022 р.), *«Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку»* (м. Київ, 2023 р.).

Публікації. Основні результати наукового дослідження опубліковано в 10 наукових публікаціях за темою дисертації, серед яких 4 наукові статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, 6 наукових праць – у збірниках наукових доповідей оприлюднених на науково-практичних конференціях та круглому столі.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із анотації, переліку умовних позначень, основної частини (вступ, три розділи, які логічно об'єднані у дев'ять підрозділів, висновків), списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 272 сторінки, з яких основний текст – 213 сторінок. Список використаних джерел складається з 339 найменувань і займає 40 сторінок. Додатки викладено на 19 сторінках.

РОЗДІЛ 1
НАУКОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ
МЕТОДИКИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ
(ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ,
УЧИНЕНОГО ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ (ЗЛОЧИННОЮ
ОРГАНІЗАЦІЄЮ)

1.1. Стан наукових досліджень проблем досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)

Систематична криміналізація суспільних відносин, що склалися в процесі здійснення реформ економічного та соціально-політичного характеру досі є суттєвою загрозою для України. В цих умовах особливого значення набуває правове забезпечення ефективної економічної політики, створення дієвого механізму контролю за дотриманням вітчизняного законодавства, особливо в напрямі протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного в результаті діяльності організованих груп (злочинних організацій).

Актуалізація проблеми легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) відбулася стрімко саме через ріст організованої злочинної діяльності, яка за останні десятиліття набула розмаху та вийшла на рівень транснаціональних кримінальних синдикатів, з віковими традиціями. Легалізація майна, в тому числі й доходів від діяльності злочинних організацій, насамперед, пов'язана з кримінальним переміщенням капіталу та носить глобальний характер [6, с. 6-10].

Зазначене, обумовлює наукову актуальність і практичну значущість дослідження легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) та вимагає

глибокого вивчення досягнень вітчизняної криміналістичної та кримінальної процесуальної науки, аналізу результатів використання міжнародного досвіду.

Саме поняття «легалізація» походить від латинського «legalis» – законний та означає по суті надання законної сили будь чому. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, – є порівняно новим поняттям для вітчизняної кримінально-правової моделі кримінальних правопорушень, яка з'явилася внаслідок тривалої трансформації диспозиції статті 209 ККУ в зв'язку з ратифікацією Україною низки міжнародних конвенцій [4].

Легалізація майна та інших доходів, одержаних внаслідок кримінального правопорушення, належить до категорії діянь, які мають високу суспільну небезпеку не тільки в рамках нашої країни, але й всього світового співтовариства [255].

Ряд цивілізованих держав давно визнали проблему боротьби з відмиванням капіталу, одержаного злочинним шляхом, як один з актуальних напрямів діяльності правоохоронних органів. Зростання кількості кримінальних правопорушень цієї категорії побічно свідчить про посилення експансії злочинних організацій та злочинних спільнот у сферу вільного бізнесу [6, с. 11-33]. Завдяки осіданню великих грошових мас у руках організованих злочинних формувань, а також їх постійного обороту в підконтрольному формуванням сегменті бізнесу, відбувається постійне фінансове створення організованої злочинної діяльності.

Вільне курсування капіталів, отриманих внаслідок здійснення кримінальних правопорушень, тягне найрізноманітніші негативні наслідки для суспільства, серед яких найнебезпечніше, мабуть, – це створення можливості для фінансування кримінальних правопорушень терористичного характеру. Але й інші, здавалося б, менш агресивні дії винних з отриманими тіньовим чином капіталами спричиняють ряд несприятливих тенденцій, пов'язаних, перш за все, посиленням корупційних проявів, підтримкою питомої ваги тіньової економіки в структурі держави, лобювання інтересів організованої злочинності при

прийнятті тих чи інших державно-владних рішень у сфері вільного ринку, дестабілізацією економічної системи в цілому [6, с. 11-33].

Так, існує кілька визначень поняття «відмивання» майна, грошей чи інших матеріальних цінностей:

- за міжнародним законодавством відмивання грошей – це перетворення або передача майна, з усвідомленням того, що таке майно є доходом, з метою приховування або маскуванню незаконного походження майна або з метою сприяння будь-якій особі, причетній до вчинення предикатного кримінального правопорушення, в уникненні правових наслідків її дій; або приховування, маскуванню справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, стану, переміщення, прав стосовно майна або власності на нього, з усвідомленням того, що таке майно є доходом; та, з урахуванням її конституційних принципів і основних засад її правової системи; або набуття майна, володіння ним, чи його використання, з усвідомленням під час одержання того, що таке майно є доходом; участі у вчиненні, об'єднання або змови з метою вчинення, замаху на вчинення, пособництва, підмови, сприяння й надання порад стосовно вчинення будь-якого предикатного кримінального правопорушення [137];

- згідно національного законодавства під легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, належать будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких доходів, чи володіння ними, прав на такі доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням доходів, одержаних злочинним шляхом [224].

Вперше стаття, яка встановлює відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом в кримінальному законодавстві України з'явилася в 2001 році, після набрання чинності новою

редакцією Кримінального кодексу України та за роки існування ст. 209 ККУ зазнала значних доопрацювань та змін.

Так, перша редакція назви ст. 209 ККУ звучала як «Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом», однак у 2005 році Верховний Суд України, узагальнивши практику застосування ст. 209 ККУ, надав роз'яснення щодо практики застосування даного положення ККУ в Постанові Пленуму ВСУ від 15.04.2005 № 5 «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» (далі – Постанова), що явно суперечило положенням ККУ та як наслідок диспозиція ст. 209 ККУ зазнала неодноразових змін перш ніж ми отримали сучасне розуміння легалізації (відмивання) майна [215].

Остання значна зміна ст. 209 ККУ відбулася внаслідок прийняття Парламентом нової редакції Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (далі – Закон), який набрав чинності 28 квітня 2020 року [224].

Безпосереднім основним об'єктом даного кримінального правопорушення є встановлений з метою протидії залученню в економіку майна, одержаного злочинним шляхом, та виконання Україною взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань порядок здійснення підприємницької та іншої господарської діяльності, а також порядок вчинення цивільно-правових угод в частині особистого та іншого подібного використання майна, не пов'язаного з господарською діяльністю [127]. І вже як додатковий безпосередній об'єкт виступають інтереси правосуддя, нормальне функціонування фінансової системи, засади добросовісної конкуренції.

Заміна слова «дохід» на «майно» після набрання чинності Законом 361 виправдано тим, що визначення терміну «майно», яке міститься в Цивільному кодексі України (далі – ЦК), є ширшим поняттям і включає в себе поняття терміну «дохід».

Під майном ми розуміємо річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Речами визнаються різноманітні предмети матеріального світу, які задовольняють потреби людей і щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки (нерухоме та рухоме майно, твори мистецтва).

Також, згідно ст. 193 ЦК, одним із видів майна є валютні цінності, в свою чергу валютні цінності [301], відповідно до ст. 1 Закону України «Про валюту і валютні операції» – це національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали [222].

Відповідно до кримінально-правової характеристики легалізації (відмивання) майна, воно є предметом незаконних дій за умови, що таке майно було одержано заздалегідь в результаті порушення норм кримінального вітчизняного чи зарубіжного законодавства. Розуміння виняткового злочинного характеру одержання майна - предмета злочинної легалізації не означає, що для застосування ст. 209 ККУ обов'язково необхідним є попереднє винесення обвинувального вироку за предикатне діяння, що передувало легалізації (відмиванню) майна. Для притягнення до відповідальності за легалізацію майна, відповідно до диспозиції ст. 209 ККУ, достатньо встановити фактичні обставини, які свідчать, що майно одержане злочинним шляхом [187, с. 431-446].

Вважається одержаним злочинним шляхом майно, що прямо чи опосередковано було отримане в результаті вчинення кримінального правопорушення, при цьому мінімальна вартість майна, легалізація (відмивання) якого має тягнути за собою кримінальну відповідальність, не фігурує [187, с. 431-446].

Характерно, що кримінальний закон використовує, поряд із нейтральним терміном «легалізація», також образний і умовний термін «відмивання», що мав реальну історію походження, яка сягає майже століття тому з часів лідера мафії Чикаго Аль Капоне та його мережі пралень, де кошти, отримані внаслідок

вчинення злочинів, вказувалися в обліково-звітній документації та вносилися на рахунок у банку, додаючись до офіційних доходів [306, с. 7-10].

Тим самим, спочатку, отримані внаслідок вчинення злочинів учасниками організованого кримінального формування кошти набували статусу майна, що офіційно зберігаються в банку та перебувають у легальному економічному русі («відмивалися»), що дозволяло надалі їх використовувати офіційного для вчинення значних фінансових правочинів.

Власне, організована злочинна діяльність охопила увесь світ, хоча в свій час у Радянському Союзі, наприклад, її існування не розголошувалося, а швидше замовчувалося, адже в соціалістично-комуністичній державі таке поняття як «організована злочинність» не могла існувати взагалі. А отже, розвиток організованої злочинності на «пост-радянській» території та на заході відбувався по різному. В Україні, загальне усвідомлення існування організованої злочинності та, як наслідок, формування так званого чорного ринку, як одного з елементів розвитку «тіньової» економіки прийшло після проголошення Незалежності [303, с. 8-11].

Так, В.В. Тищенко визначає злочинну діяльність як систему об'єднаних загальним мотивом і метою злочинних дій, розрахованих на відносно тривалий період і підготовку, що включає в себе планування, вчинення, маскування задля протидії її викриттю, фактично зводячи цю діяльність до конкретного кримінального правопорушення [270, с. 103].

В.Ю. Шепітько до основних ознак організованої злочинності відносить: - тривалість; - корисливу спрямованість; - внутрішній груповий розподіл ролей; - планування кримінального правопорушення [153, с. 99-108].

Н.С. Карпов, С.В. Євдокименко вважають визначальними ознаками злочинної діяльності ієрархічність системи організації та масштабність діяльності [120, с. 12-15].

Отже, злочинна діяльність – це система суспільно небезпечних діянь і тісно пов'язаних з ними дій, передбачених кримінальним законом, психологічно обумовлених загальною метою.

Як вже зазначалося вище основу легалізації (відмивання) майна одержаного в результаті злочинної діяльності стали процеси тінізації економіки, на перший план яких виходять схеми легалізації (відмивання) саме незаконних доходів.

Часом у спеціальній юридичній літературі використовуються синонімічні поняття, але, як правило те чи інше поняття має ширший зміст, в даному випадку «майно» охоплює більше категоріальних понять ніж «дохід» або «гроші». Концепція «злочинний шлях» означає – не відповідність закону, але це не тотожно тому, що відповідні матеріальні цінності придбані саме внаслідок вчинення кримінального правопорушення, бо не кожний відступ від закону визнається злочином. Наприклад, інститут цивільно-правових угод знає такий режим, як визнання правочину нікчемним, інакше кажучи – незаконним.

Однак, це саме по собі ще не тягне автоматичне визнання майна, що стало предметом даної угоди, та використовуваних у подальшому обігу як майна, що бере участь у процесі легалізації (відмивання). Одні автори підтримують позицію законодавця з криміналізації дій щодо легалізації майна, явно здобутого саме злочинним (а чи не взагалі незаконним) шляхом [56, с. 24-25]. Інші вважають, що слід поширити кримінальну відповідальність за легалізацію коштів та іншого майна, отриманих незаконним взагалі (а не лише злочинним) шляхом, причому, найкраще не тільки навмисне, а й необережно (наприклад, банківськими співробітниками, які не вжили належних заходів щодо реагування та перевірки за фактом інвестицій або інших фінансових операцій з грошовими сумами в особливо великому розмірі). Прихильники цієї позиції вважають, що таким чином це буде дисциплінувати банківських працівників, інших уповноважених суб'єктів, у тому числі посадових осіб державних органів, уповноважених приймати юридично значущі рішення [92, с. 234-250]. На наш погляд, така позиція надмірно категорична. Все ж таки легалізація

(відмивання) злочинного майна за своєю глибинної сутності є діяння виключно навмисне та цілеспрямоване.

З моменту криміналізації зазначених діянь у Кримінальному кодексі України 2001 р. і досі правозастосовна практика страждає відсутністю однаковості у тлумаченні та застосуванні цих норм, а кримінальні справи часто мають неоднозначну і невизначену судову перспективу. Це проявляється у масовому характері не лише припинення розслідування кримінального провадження на етапі досудового розслідування (так, за даними С.О. Торопчина, 37,5% кримінальних проваджень за даною категорією кримінальних правопорушень закривається через не встановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати) [277, с. 19-88], а й постановлень виправдувальних вироків чи переглядів обвинувальних вироків на наступних стадіях кримінального судочинства. Зрозуміло, такий високий відсоток фактів не підтвердження версії сторони обвинувачення, що виражається в рамках провадження кримінального переслідування, свідчить про недостатній рівень розвитку судової практики та кваліфікації працівників органів досудового розслідування.

Відповідно до ст. 209 ККУ, легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є вчинення правочинів, в тому числі фінансових операцій з майном або грошовими коштами злочинним шляхом, з метою надання правомірного походження володінню, користуванню чи розпорядженню зазначеними майном чи грошима. Її кваліфікаційний склад (ч. 2 ст. 209 ККУ) встановлює кримінальну відповідальність за ті ж дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або у великому розмірі; (ч. 3 ст. 209 ККУ) – ті ж дії, вчинені організованою групою або в особливо великих розмірах [157].

Законодавець неодноразово вносив зміни до формулювання норм, що регулюють відповідальність за цю групу діянь. З метою встановлення контролю за злочинністю у зазначеній сфері та створення одноманітної судової практики розроблялися різні нормативні акти законодавчого та підзаконного рівня насамперед, Закону, узагальнення «Про судову практику у кримінальних

провадженнях щодо легалізації (відмиванню) коштів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму (статті 209, 258-5, 306 ККУ)» відповідно до листа Вищого спеціалізованого суду України за 2013-2015 р.р. [291], сприяли деякому впорядкуванню правозастосовної практики, проте залишали відкритими і ряд питань. Тому передчасно констатувати, що супроводжуючі розслідування даного кримінального правопорушення проблеми вичерпані. Багато в чому проблеми правозастосування генеруються не цілком вдалою конструкцією зазначених норм, що відзначають й інші дослідники [92, с. 201-216]

У Законі законодавець визначає, що доходи, одержані злочинним шляхом - є майно, отримане внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Таким чином, керуючись Законом та Постановою прийняття рішення судом у кримінальному провадженні щодо кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 ККУ, може здійснюватися на основі:

- обвинувального акту;
- постанови про закриття кримінального провадження у зв'язку з відсутністю події кримінального правопорушення, не встановленню достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпані всі можливості їх отримати, не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у вигляді довічного позбавлення волі [159]

Отже, сучасне трактування даних протиправних діянь кримінальним законом полягає у розумінні під легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, здійснення фінансових операцій та інших угод із грошима чи іншим майном, свідомо придбаними злочинним шляхом, з метою надання правомірного виду володінню, користуванню та розпорядженню зазначеними грошима чи іншим майном. «Основні напрями розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом,

фінансуванню тероризму та фінансуванню розпорядження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року», затверджені розпорядженням Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ) від 12.05.2021 № 435-р., в визначаються актуальні ризики і загрози у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, однак визначення даного поняття вже надано в ч. 5 Постанови, де воно визначається як «вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна з метою надання правомірного вигляду володінню, їх використанню або розпорядженню ними чи дій, спрямованих на приховання джерел їх походження, а також вчинення з такими коштами або іншим майном фінансової операції чи укладення щодо них угоди за умови усвідомлення особою того, що вони були одержані злочинним шляхом». Подібні, але не тотожні, визначення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, даються у різних джерелах спеціальної юридичної наукової літератури.

Проблемам розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, вчинених злочинними організаціями, в тому числі пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, присвятили свої дисертаційні роботи ряд авторів. Не применшуючи наукові досягнення дослідників, зазначимо, що у даних роботах розглядаються багато проблем, що генеруються процесом формування приватної криміналістичної методики розслідування зазначених кримінальних правопорушень. Так у праці Шепітька В.Ю. розглядаються загалом питання розслідування злочинів у сфері господарської діяльності [318, с. 51]. В монографічній роботі Аркуші Л.І. представлені основи методики розслідування та форми міжнародної взаємодії в процесі виявлення легалізації (відмивання) доходів, отриманих у результаті організованої злочинної діяльності [6, с. 45]. У дисертації Торопчина С.О.

розглянуто криміналістичну характеристику легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, а також типові слідчі ситуації, тактичні завдання та засоби їх вирішення [277, с. 54].

У роботі Халіна О.В. акцентовано увагу на предмет доказування під час розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [299, с. 61]. У Чаплинського К.О. здійснено криміналістичний аналіз організованої злочинності, визначену її структуру, а також досліджено тактику провадження окремих слідчих розшукових дій [307, с. 83].

О. М. Бандурка під відмиванням майна, одержаного злочинним шляхом, розуміє приховування істинного джерела отриманих майна, перетворення незаконної готівки в іншу форму активу, приховування істинного власника незаконно набутих доходів тощо [10, с. 35].

О.Б. Полторацький визначає вказаний соціальний феномен як «негативне соціальне явище, в основі якого лежить процес приховування злочинного походження доходів, спотворення інформації про природу їх походження, місці знаходження, розміщення, руху та дійсної приналежності матеріальних благ (праві власності чи співвідносних із нею прав), і надання їм у будь-яких формах правомірного вигляду, коли особі відомо, що ці матеріальні блага отримані злочинним шляхом, а також інші дії, прямо або побічно пов'язані з оформленням правомірності фактичних відносин володіння, користування, розпорядження доходами або приховування їх злочинного походження» [210, с. 35].

На думку Чернявського С.С., легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є «навмисне розшарування, розміщення та інтеграція майна або інших доходів, придбаних злочинним шляхом, з метою приховування джерела походження та отримання можливості подальшого легального використання цього майна, набутих злочинним шляхом, у провадженні підприємницької чи іншої економічної діяльності». [297, с. 22-31].

У науковій криміналістичній літературі також є визначення криміналістичного поняття легалізації (відмивання) майна, набутих злочинним шляхом (тобто визначення сутності даного явища з погляду об'єкта криміналістичного наукового знання).

Салтевський М.В. визначає, що легалізація є «злочинна діяльність щодо виведення грошових коштів («брудних» грошей) зі сфери «тіньового» капіталу та введення в сферу законного звернення, тобто. надання грошових коштів або будь-якому майну статусу законної власності визначеного юридичної чи фізичної особи» [252, с. 28-35]. Тобто матеріальні цінності, спочатку придбані незаконним (злочинним) шляхом, що фактично трансформуються в законну власність. У криміналістичному аспекті легалізація є обумовленою об'єктивними та суб'єктивними факторами взаємопов'язана з середовищем та в ній динамічна система, що відображається в усталених повторюваних протиправних дій особи (осіб), що вчиняє фінансові операції та інші угоди з майном, придбаними іншими особами явно злочинним шляхом, з метою приховування безпосереднього зв'язку цього майна з попереднім кримінальним правопорушенням, маскуванню слідів цього кримінального правопорушення, створення в суспільстві помилкового уявлення про походження грошей або іншого майна для подальшого введення його в цивільний обіг, які завдають шкоди економічним інтересам громадян та підривають економічну основу держави. Вважаємо, що таке визначення має право на існування та в цілому відображає криміналістичний підхід до вивчення даного явища.

Нам імпонує визначення криміналістичної сутності легалізації (відмивання) доходів, набутих злочинним шляхом, сформульоване О.В. Халінім «легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, представляє собою залежний від зовнішніх і внутрішніх чинників, особистості ймовірного злочинця, поставлених ним цілей та завдань, предмета кримінального правопорушення, складний багатоетапний процес, що складається з кількох заздалегідь спланованих та пов'язаних з основними кримінальними діями особи, спрямованими на інтеграцію злочинно здобутого

майна в легальну економіку для надання правомірності його володінню, користуванню та розпорядженню» [299, с. 81].

Формулювання зазначеного поняття, його сутність та зміст, продовжує до цього дня викликати питання та розбіжності при застосуванні на практиці. Аналіз опублікованої судової практики та інших джерел емпіричної інформації свідчить, що слідчі поступово напрацьовують професійний досвід у виявленні та розслідуванні порівняно нових для вітчизняної правової дійсності діянь, а саме – кримінальних правопорушень, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом. Адже в юридичній науці та на практиці загальновідома універсальна тенденція, згідно з якою сліди кримінального правопорушення та інша доказова інформація, максимально проявляючись у першу добу після вчинення кримінального правопорушення, з часом поступово втрачається в силу як об'єктивних, і суб'єктивних причин.

Водночас, у ході розслідування кримінальних проваджень зазначеної категорії, слідчі продовжують чинити ряд помилок, що мають стійкий та поширений характер. Про допущення слідчими маси кримінально-правових, кримінальних процесуальних та організаційно-тактичних помилок свідчать і інші автори [169, с. 213-269], що, з першого погляду, посилює актуальність розгляду заявленої проблеми.

Значна група помилок зумовлена тим, що попри наявність роз'яснень вищих судових органів України, досі правники, які завжди вірно розуміють сутність легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, необґрунтовано визначають ознаки кримінальних правопорушень, передбачених ст. 209 ККУ, в ситуаціях, де даний склад кримінального правопорушення відсутній. У деяких випадках слідчі плутають легалізацію майна, одержаного злочинним шляхом, зі збутом майна, одержаного злочинним шляхом. Так, згідно аналізу значної кількості кримінальних проваджень факт відмивання майна ставився як додатковий склад у таких типових ситуаціях, коли особа намагалася збути раніше викрадене ним майно, фактично – просто розпорядившись ним.

Аналізуючи вироки по даним кримінальним провадженням, неважко помітити, що засуджуючи особу, наприклад, за вчинення розкрадання (крадіжку або шахрайство), суд, виносив виправдувальний вирок за фактом легалізації (відмивання) майна (за ст. 209 ККУ). Обґрунтовуючи своє рішення, суд визнавав невідповідність висновків слідчого обставинам кримінального провадження, вважаючи, що в діях, спрямованих на розпорядження викраденим майном відсутній склад легалізації (відмивання). Вивчення практики дозволяє підкреслити, що ця проблема носить не одиничний, а масовий характер, чим привертає до себе особливу увагу. Матеріали кримінальних проваджень ілюструють іншу поширену в правозастосовній практиці тенденцію. До кримінальної відповідальності за легалізацію майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення, залучається особа, яка на кошти, від привласнення чи розтрата чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні, вчинені злочинною організацією витратили кошти на власну користь. Погодившись із рішенням Апеляційного суду Херсонської області у частині засудження Особи 1 за привласнення чи розтрата чужого майна, колегія суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду залишила без змін ухвалу в частині визнання невинуватим Особу 1 у пред'явленому обвинуваченні за ч. 1 ст. 209 ККУ та виправдано у зв'язку із відсутністю події кримінального правопорушення [213]. Бо очевидно, що подібні дії загально кримінальної спрямованості не мають нічого спільного з фінансовими операціями, тим більше, що здійснюються з метою створення видимості правомірного володіння грошима, отриманими в результаті вчинення кримінального правопорушення. Засуджений лише намагався витратити кошти на речі для особистого вживання, не прагнучи жодним чином надати видимість правомірного володіння грошима.

Складається враження про прагнення окремих слідчих підвищити таким чином показники розкриття у боротьбі з резонансними в сучасних умовах категоріями кримінальних правопорушень. Адже, загальновідомо, що боротьба

зі кримінальними правопорушеннями корупційної спрямованості нині проголошено як невід'ємну складової внутрішньої політики держави.

Слідчим необхідно довести, що надання правомірного вигляду володіння, користування та розпорядження матеріальними цінностями, отриманими внаслідок вчинення кримінального правопорушення, відбувається не автоматично, у процесі подальшого розпорядження цими предметами чи іншими матеріальними об'єктами, а є самостійною метою кримінального правопорушення. Як відомо, будь-яке розкрадання і так є кримінальним правопорушенням корисливої спрямованості, і винні мають на меті матеріальне збагачення, при цьому вони часто здійснюють заходи щодо його приховування. Більше того, можливість розпорядження викраденими матеріальними цінностями свідчить про доведення кримінального правопорушення остаточно. Особи, що збувають підроблені грошові купюри, у тому числі виготовлені іншими учасниками організованої групи, як показує практика, а також свідчать дослідники даного виду злочинної діяльності, звертаються до таких поширеним способам, як придбання у торгових організаціях продукції, що має низьку вартість порівняно з номіналом купюри, або обмін підробленої грошової купюри досить великого номіналу (500 гривень або 1000 гривень) на кошти дрібного номіналу. Але самі по собі подібні дії осіб, які вчинили розкрадання або виробництво, зберігання, перевезення або збуту підроблених грошових знаків або цінних паперів входять до структури основного складу і не вимагають додаткової кваліфікації за ознаками легалізації (відмивання) майна, одержаних злочинним шляхом.

Суспільна небезпека легалізації майна, одержаного злочинним шляхом полягає в першу чергу в тому що для його відмивання використовуються доходи одержані в результаті злочинної діяльності. Так, на Конференції країн-членів Ради Європи з проблеми відмивання грошей у країнах з перехідною економікою визначили такі негативні наслідки цього явища:

- злочинні організації одержують можливість фінансувати свою подальшу діяльність;

- неконтрольоване використання злочинними організаціями окремих фінансових установ завдає шкоди усій фінансовій системі країн;
- зосередження економічної і фінансової влади в руках злочинних організацій у підсумку підриває національну економіку країни, а також демократичну систему влади і управління [6, с. 61].

Проте комплексного дослідження питань розслідування легалізації (відмивання) майна, учиненого організованою групою (злочинною організацією) здійснено не було, що залишає місце для наукової полеміки та потребує більш досконалого вивчення, уточнення та систематизації наукового знання.

Отже, ми дійшли висновку, що легалізація (відмивання) майна одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) являє собою залежний від зовнішніх і внутрішніх факторів, поставлених задачі і предмета кримінального правопорушення, складний, багатоетапний процес, який складається з декількох, завчасно спланованих і пов'язаних з предикатним кримінальним правопорушенням, кримінальних дій злочинної організації, спрямованих на інтеграцію злочинно здобутого майна в легальну економіку, для надання правомочності його володінню, користуванню і розпорядженню.

Запропоноване криміналістичне визначення поняття легалізації (відмивання) майна одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) потребує від нас визначення елементів цієї складної системи та їх опису.

1.2. Способи легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)

Криміналістична характеристика більшості груп злочинних зазіхань трактує спосіб вчинення кримінального правопорушення як центрального,

системотворчого елемента даної наукової абстракції, що обумовлено положеннями криміналістичного вчення про спосіб кримінального правопорушення, де це міждисциплінарне поняття наповнюється специфічним криміналістичним змістом [126, с. 6-9].

Саме у способі скоєного кримінального правопорушення об'єктивно проявляється реалізований злочинний намір, що має взаємозв'язки з усіма іншими елементами механізму кримінального правопорушення, а також дозволяє діагностувати криміналістично значущі ознаки суб'єкта кримінального правопорушення.

Так, О.Н. Колесніченко було запропоновано під способом здійснення кримінального правопорушення розуміти «порядок дій злочинця що виражається у певній послідовності сполученні окремих дій прийомів котрі застосовуються особою» і окремо розглядати спосіб приготування до здійснення кримінального правопорушення [126, с. 18].

Великий тлумачний словник української мови визначає спосіб як певну дію, прийом або систему прийомів, що дає можливість зробити що-небудь, досягти чогось [29, с. 1179].

Під способом легалізації (відмивання) майна, одержаних іншими особами злочинним шляхом, розуміється «обумовлена суб'єктивними якостями особи, яка вчиняє легалізацію, її предметом, поставленими особою злочинця цілями та елементами об'єктивно обстановки, що склалася, система дій особи злочинця, що включає попереднє відмивання (легалізацію) майна, придбаного свідомо злочинним шляхом іншою особою, відділення злочинного майна від джерела його походження, інтеграцію в економіку, спрямовану зрештою на створення цивільно-правових підстав набуття права власності на це майно, тобто надання правомірного виду володінню, користуванню та розпорядженню цим майном» [286, с. 253-256].

Попереджаючи системне узагальнення способів легалізації (відмивання) майна, звернемо увагу на те, що, як правильно зауважив О.О. Дудоров,

спочатку конструкція норм ст. 209 ККУ передбачає, що процесу легалізації підлягають не будь-яке майно, а саме те, що було одержано злочинним шляхом. В ході дослідження також регулярно підтверджується думка про невід'ємний зв'язок легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, і самих предикатних кримінальних правопорушень, у яких в розпорядженні злочинців виявилися невраховані кошти та інші матеріальні цінності. Відповідно, розкриваючи зміст способів легалізації (відмивання) майна цей аспект має бути врахований [92, с. 201-214].

Певною мірою конструювання моделей способів здійснення легалізації (відмивання) залежить від того, що дане злочинне діяння вчиняється групою осіб, а саме злочинною організацією, яка має чітку ієрархічну побудову та розподіл ролей, і тоді як одна частина спільноти вчиняють предикатне кримінальне правопорушення, то інша здійснює безпосередньо дії з легалізації (відмивання) майна та їх діяльність характеризується стабільними зв'язках членів групи між собою [256, с. 254].

В юридичній науці здійснювалися спроби класифікації предикатних кримінальних правопорушень, що є джерелом надходження у тіньовий обіг грошових коштів та іншого майна. Найбільш поширеною є така:

- кримінальні правопорушення загальнокримінальної спрямованості (крадіжки, грабежі, розбої, шахрайство);
- кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних речовин;
- кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності (різні тіньові схеми, що імітують рух майна тощо);
- у сфері службової діяльності [56, с. 105-110].

Разом з тим, спроби сформулювати перелік типових кримінальних правопорушень, що знаходяться у стабільному та системному взаємозв'язку з легалізацією (відмиванням) майна злочинною організацією, підтвердили свою якщо не неспроможність, то дуже високу умовність. Більшість кримінальних правопорушень, внаслідок яких або потерпілому було заподіяно майнову

(матеріальну) шкоду, або винними було вилучено майновий зиск, могли б стати джерелом майна, що надалі вводяться в легальний діловий (фінансовий) обіг.

Варто зауважити, що через війну набагато простіше і достовірніше уявити категорії кримінальних правопорушень, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) майна. До таких дій відносяться всі незакінчені злочини (на етапі приготування та замаху); діяння, що не призвели до наслідків відчуження майна або придбання його злочинним шляхом (наприклад, заподіяння шкоди здоров'ю, зґвалтування, катування); злочини, що посягають на безпеку суспільства в цілому (диверсія, терористичний акт). [286, с. 252]. Розвиваючи далі свою думку, зауважимо, що в інших випадках, суттєвого юридичного значення (що впливає на кваліфікацію) не має, внаслідок якого саме кримінального правопорушення матеріальні цінності надійшли у незаконний обіг.

Справді, джерела надходження матеріальних засобів до кримінального обігу можуть бути найрізноманітнішими, тому класифікувати предикатні кримінальні правопорушення залежно від кримінально-правового об'єкту злочинного посягання – шлях недостатньо результативний. Так, наприклад, очевидний взаємозв'язок легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, та фінансування терористичної діяльності, що отримала конкретне втілення у терористичний акт. Заподіяння шкоди здоров'ю може супроводжуватися вчиненням таких діянь, як викрадення людини з корисливих мотивів (не лише з метою викупу, а й із метою торгівлі). Крім того, та обставина, що категорії предикатних кримінальних правопорушень не впливають на кваліфікацію легалізації (відмивання) майна, ще не означає відсутності якості криміналістичної значимості. Особливо з урахуванням того, що легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено злочинною організацією, представляє собою специфічний варіант приховування предикатного кримінального правопорушення.

З погляду криміналістичної методики представляється більш доцільним виділити будь-які криміналістично значущі риси, особливості, предикатних

кримінальних правопорушень стосовно легалізації майна, причому, не повертаючись до формування криміналістичних методик розслідування предикатних кримінальних правопорушень, хоча б тому, що їхній потенційний перелік дуже широкий і багатогранний, у зв'язку з чим він міг би інформаційно переважити приватну криміналістичну методичку розслідування аналізованих нами категорій діянь.

У найзагальнішому вигляді до предикатних кримінальних правопорушень відносяться всі дії, після вчинення яких або було заподіяно майнову шкоду потерпілому, або винними отримано незаконний дохід (у тому числі внаслідок діяльності, не пов'язаної із заподіянням шкоди конкретній фізичній особі). Нам імпонує оригінальна класифікація кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, окреслена Аркушою Л.І. Усвідомлюючи поліваріантність класифікацій кримінальних правопорушень, пов'язаних з економічною діяльністю, різних підстав, у тому числі значимих з погляду об'єкта та предмета криміналістики, зокрема, залежно від галузевої специфіки господарської діяльності (яка далі внутрішньо диференціюється), автор правильно стверджує, що цей підхід не є єдиним. В результаті він систематизує кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності на дві групи:

- 1) злочини, пов'язані із дозволеною економічною діяльністю;
- 2) злочини, пов'язані із забороненою економічною діяльністю [7, с. 13].

У першому випадку діяльність у сфері виробництва та перерозподілу будь-яких товарів, продукції, послуг, робіт тощо. сама по собі дозволена, однак злочинці здійснюють її з порушенням встановлених правил (як у частині безпосередньої організації та здійснення діяльності, спрямованої на отримання прибутку, так у частині ведення та надання податкової та іншої звітності), переслідуючи корисливі чи інші інтереси.

У другому випадку злочинці здійснюють діяльність, яка приносить їм регулярний дохід, чим досягається високий ступінь подібності з дозволеною економічною діяльністю. Проте сфера даної діяльності повністю відноситься до тіньової економіки – у тому числі й у частині предмета цієї діяльності

(продукції, робіт, послуг тощо). Зрозуміло, що у другому випадку про господарську діяльність можна говорити з достатньою умовно, але, водночас, стабільне функціонування підпільних виробництв, що приносять надприбутки, найчастіше здійснюється за типом симбіозу принципів існування організованих злочинних формувань та легально працюючих підприємств.

Розвиваючи ідею Аркуші Л., зазначимо, що на наш погляд, предикатні кримінальні правопорушення можна розділити на:

- кримінальні правопорушення у сфері дозволеної господарської чи іншої діяльності;
- кримінальні правопорушення у сфері забороненої господарської чи іншої діяльності.

Пріоритет господарської діяльності щодо інших видів діяльності ми відзначаємо в результаті аналізу емпіричних джерел. Спеціально до цього питання ми повернемося під час дослідження інших елементів криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією). Цінність такого підходу полягає в тому, що він дозволяє вийти за суворо окреслений кримінальним законом перелік злочинів у сфері господарської діяльності, бо з погляду криміналістики (механізму вивчення слідів, причетності до них суб'єктів господарювання, для яких виробництво, розподіл, обмін товарно-матеріальними цінностями є основним напрямком їх офіційної діяльності), коло злочинів, так чи інакше пов'язаних з економічною діяльністю та обігом капіталів (в т.ч. тіньових), безсумнівно ширше.

Такий підхід дозволяє краще зрозуміти сутність легалізації (відмивання) майна, у структурі зазначених різноманітних видів діяльності у сфері виробництва та перерозподілу майна та осіб, які здійснюють легалізацію.

Диференціація сфер діяльності на дозволену та заборонену надає можливість також уточнити інші елементи механізму злочину, що стосуються слідової картини, інших прийомів здійснення легалізації, показники суб'єктів

злочинних посягань тощо. Конструкція механізму цієї дії, обов'язковий зв'язок з предикатним діянням, відбиває його складний, багатоетапний характер.

Диференціація етапів здійснення легалізації (відмивання) майна, одержаного з незаконних джерел, безсумнівно корисна, як у теоретичному, так і в практичному аспекті, оскільки кожен етап злочинної діяльності акумулює специфічну сукупність слідів та інших змін, що відображаються в навколишній дійсності та характеризують обставини вчинення даного кримінального правопорушення [145, с. 224-229].

Етапи здійснення легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено злочинними організаціями отримали висвітлення у спеціальній криміналістичній літературі з різноманітною класифікацією.

Так, найбільш розповсюдженою є трифазова модель легалізації (відмивання) майна одержаного злочинним шляхом:

- розміщення – фізичне розміщення наявного майна, у вигляді коштів у мобільні фінансові інструменти територіально видалені від місця їхнього походження. Розміщення здійснюється в традиційних фінансових установах роздрібній торгівлі або повністю за межами країни;

- розшарування – відокремлення незаконно отриманого майна (доходів) від їхніх джерел шляхом складного ланцюга фінансових операцій спрямованих на маскування сліду цього майна. Різні фінансові операції накладаються одна на одну з метою ускладнити роботу правоохоронних органів з відшукування незаконних фондів, що підлягають конфіскації;

- інтеграція – стадія безпосередньо спрямована на створення видимості законності злочинно отриманому майну [129].

Щодо легалізації (відмивання) майна, отриманих іншими особами злочинним шляхом, дослідники виділяють такі етапи:

- надання особою, яка вчиняє легалізацію, допомоги власнику злочинного майна переривання безпосереднього зв'язку цих доходів із злочином, тобто "дистанціювання" злочинного майна від джерела;

- надання особою, яка вчиняє легалізацію, допомоги власнику злочинного майна маскування (заплутування) слідів злочину, внаслідок якого були отримані легалізовані доходи;

- подальше включення майна, одержаного злочинним шляхом у легальний цивільно-правовий оборот з метою остаточного надання їм видимості легального джерела походження[2].

Загалом така послідовність злочинних дій має право на існування. Водночас з огляду на складний багатоетапний характер процесу легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, якому досить часто властиві організовані форми вчинення злочинів, вважаємо, що доцільно подати більше розгорнуту систему процесів даних діянь.

Отже, розглянемо способи злочинної діяльності у сфері легалізації, орієнтуючись на класичну триелементну систему дій винних по підготовці, вчиненню та приховуванню кримінальних правопорушень, детермінованому єдиним злочинним наміром та специфічними умовами навколишнього середовища у контексті криміналістичного вчення про спосіб вчинення злочину. Ці дії часто носять організований характер, що саме по собі визначає наявність ретельної підготовки до вчинення кримінального правопорушення. Ми дотримуємось позиції про те, що створення злочинної організації є самостійним і дуже інформативним елементом приготування до вчинення кримінального правопорушення, якщо задумом особи злочинця є орієнтація на довгострокову багатоепізодну злочинну діяльність, що супроводжується прийняттям заходів щодо забезпечення невразливості від впливу державних органів [144, с. 66-71].

Підготовчі дії на початковому етапі діяльності злочинної організації, яка має намір здійснювати легалізацію (відмивання) майна (іншими словами, стратегічна підготовка до здійснення злочинної діяльності у сфері легалізації), передбачають:

- ухвалення рішення про провадження діяльності у сфері легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом самими членами злочинної організації або співпрацюючи з членами цієї організації іншими особами; розробка стратегії та «концепції» злочинної діяльності у складі організованої групи;

- підбір учасників організованої групи (злочинної організації), здатних за своїми професійними (досвід роботи у правоохоронних, контрольних, наглядових та інших державних органах, органах соціального захисту населення тощо; вміння здійснювати бухгалтерський та інший облік, складати інші необхідні документи) та психологічними якостями (психологічна гнучкість, здатність до переконання, поєднанні з жадібністю і готовністю заради досягнення корисливих цілей до нехтування непорушними нормами моральності тощо), службовим та іншим соціально значущим зв'язкам шляхом використання власного авторитету тощо, брати участь в організації, безпосередньому проведенні, а також приховуванні кримінальної складової, фінансових операцій або інших угод з матеріальними цінностями, що надійшли в обіг у результаті вчинення злочинів;

- розподіл обов'язків між членами організованої групи (злочинної організації), відповідно до їх можливостей та здібностей;

- придбання необхідних засобів оргтехніки;

- встановлення контактів із фізичними чи юридичними особами, схильними до участі у скоєнні сумнівних угод та операцій, з метою співробітництва;

- визначення заходів конспірації, способів підтримки контактів, інших заходів, спрямованих забезпечення приховування ознак злочину;

- реєстрація юридичної особи, призначеної для здійснення діяльності, що має ознаки фікції; якщо підконтрольна злочинній організації юридична особа є легально існуючою установою, якій характерна реєстрація фіктивних організацій, з метою імітації економічних взаємовідносин із цією організованою групою (злочинною організацією);

- виявлення організацій або індивідуальних підприємців, схильних до економічної діяльності, яка не виключає ознаки фіктивності, з метою налагодження взаємовигідних відносин;

- встановлення контактів з організованими групами, які здійснюють серійні злочини, внаслідок яких у розпорядженні злочинної організації виявляються значні фінансові та товарно-матеріальні ресурси;

- підготовка підроблених правовстановлюючих, дозвільних та інших документів, необхідних для тривалого здійснення економічних відносин, мають ознаки фіктивності.

Такий прийом, як використання документів, що містять у тій чи іншій ступені недостовірні дані, характерний практично для всіх етапів злочинної діяльності у сфері легалізації, у тіншовому обороті майна, але на кожному етапі він набуває своїх рис і особливостей.

На етапі стратегічної підготовки до організації та функціонування злочинного наміру характерне використання документів, що містять недостовірні відомості, що носять реєстраційний (дозвільний) або правовстановлюючий характер. Оскільки здійснення фінансових операцій або інших угод часто здійснюється за участю юридичних осіб або індивідуальних підприємців, то одним із елементів приготування до здійсненню злочинної діяльності виступає створення організації-фікції (фірми-одноденки).

При цьому суб'єкти злочину використовують паспорти громадян, які не причетні до реального провадження діяльності з легалізації (відмивання) того майна, що перебуває у тіншовому обороті:

- а) готових внаслідок незадовільного матеріального становища та збігу складних життєвих обставин добровільно надати за помірну плату свої паспортні дані (паспорти) для реєстрації на їх ім'я господарюючих суб'єктів, залишаючись поза веденням про злочинні наміри учасників злочину;

- б) які втратили свої паспорти;

- в) не мають доступу до своїх паспортів з інших причин (паспорти залишилися на окупованих територіях).

Наприклад, матеріали одного з проаналізованих кримінальних проваджень свідчили, що в обов'язки деяких членів злочинної організації, входило постійне здійснення підприємництва, пов'язаного з легалізацією отриманих ними ж у результаті підприємницької діяльності злочинного майна, а також входило виявлення осіб, які мають низький рівень життя (маргіналів), готових на вигідних умовах надати свої паспортні дані для оформлення їх як учасників угод. При цьому сама організація-фікція була оформлена на ім'я особи, яка в даний час перебуває під арештом у зв'язку із притягненням до кримінальної відповідальності за кримінальне правопорушення, не пов'язане з діяльністю цієї злочинної організації.

Крім того, особи, які вчиняють легалізацію, не лише використовували паспортні дані цієї особи, але й підготували від його імені документи, що виражають нібито його добровільне волевиявлення на призначення його директором цієї організації, а надалі, безліч документів, що відбивають його участь як директора у здійсненні фінансово-господарської діяльності, що вуалює вчинення протиправних операцій (відповідно, ці дії з виготовлення підроблених документів структурно входять до робочого етапу вчинення легалізації та пов'язаних з нею предикатних злочинів) [43].

Як підтверджують емпіричні джерела, легалізація (відмивання) майна, вчинена злочинною організацією, носить серійний характер, тобто відбувається неодноразово. Відповідно підготовчі дії до здійснення легалізації можна диференціювати на дії стратегічного характеру (спрямовані на організацію злочинної діяльності, продумування стратегії її здійснення) та на підготовчі дії поточного характеру, що забезпечують ефективність здійснення чергового фінансової операції чи іншої угоди, спрямованої на надання правомірності що раніше опинилися в незаконному обігу майна [286, с. 255-256].

До підготовчих дій поточного характеру, спрямованих на вдале вчинення чергового епізоду легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, відносяться:

- вибір об'єкта (майна, а саме коштів чи іншого майна, що опинилося у тіньовому обороті внаслідок вчинення злочину, як самими суб'єктами легалізації, так і іншими особами), який, на думку правопорушників, можна успішно піддати процедурі легалізації;

- продумування плану вчинення конкретного злочину, вибір фінансової операції або угоди, що створює максимально правдоподібне враження про законність походження відповідних майна;

- встановлення контакту з особами, чия участь потрібна для вдалого здійснення угоди, створення про себе сприятливого враження, спонукання цих осіб до готовності вчинити дії, вигідні суб'єктам легалізації (відмивання);

- призначення співучасників з числа членів організованої групи; розподіл обов'язків між ними; - продумування спеціальних способів та засобів зв'язку, інших засобів конспірації (у тому числі імена та посадове становище, якими суб'єкти злочину будуть представлятися перед іншими особами, у різній якості що беруть участь в укладенні угод);

- підготовка підроблених документів, необхідних для успішного здійснення конкретної угоди;

- здійснення різних дій технічного характеру, необхідних для вдалого укладання угоди (наприклад, косметичний ремонт приміщень нерухомості, попередньо придбаних злочинним шляхом та призначених для відчуження);

- продумування інших заходів щодо приховання слідів злочину, актуальних для етапу, що передує кримінальній діяльності [286, с. 255-256].

Класична узагальнена модель способів легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, поступово розроблена сучасними дослідниками на основі ретельного аналізу різних різновидів легалізації (відмивання) і має широке поширення у спеціальній літературі, що об'єднує 3 етапи (фази, стадії) даної кримінальної діяльності [286, с. 255-256].

В.Ю. Шепітько інтерпретує таким чином ці етапи:

- переказ грошей з метою маскуванню прямого зв'язку з попереднім кримінальним правопорушенням;
- приховування слідів з метою заплутати контролюючі та правоохоронні органи;
- забезпечення можливості знову використовувати майно (кошти, цінності), злочинний характер яких і географічне походження яких тримається в таємниці [318, с. 25-31].

Очевидно, що цей автор, позначаючи ці етапи, обмежується грошовими засобами як предметом злочинного посягання. Визнаючи дійсну поширеність саме грошових коштів як предмету легалізації, зазначимо, що використовувані в ході легалізації майно не обмежується грошима, як у початкових, і наступних етапах легалізації. В одних випадках спочатку матеріальні цінності (наприклад, об'єкти нерухомості, партії продукції, різного обладнання будматеріалів, оргтехніки, що надійшли у розпорядження винних у результаті привласнення та розтрати, зловживання повноваженнями, шахрайства тощо) підлягають подальшій трансформації в кошти, або – в інші матеріальні цінності. В інших випадках, навпаки, кошти, одержані злочинним шляхом, далі трансформуються у майно, найменування якого в результаті послідовно вчинених угод щодо їх відчуження змінюється, часом – неодноразово.

У літературі зустрічаються й інші визначення (найменування) даних етапів, тією чи іншою мірою відображають зміст та сутність кожного етапу. Перший етап, який образно йменується дослідниками як «розміщення», характеризується експансією майна у вигляді грошових коштів, отриманих внаслідок вчинення кримінального правопорушення самими суб'єктами легалізації (відмивання), або особами, що співпрацюють з ними, в легальний економічний оборот шляхом переведення готівкових коштів у безготівкові, а також у різні інші матеріальні цінності.

Таким чином, спроба «стирання» кримінального минулого даних майна поєднується з виникненням (встановленням) цивільно-правових відносин,

появою документального (легального) підтвердження володіння певною особою цими коштами чи дорогими матеріальними цінностями.

Матеріали практики свідчать про розміщення готівкових коштів на рахунках банків та інших компаній, за допомогою використання підставних організацій та (або) підставних осіб – понад 60 % випадків. На цьому етапі брали участь підставні особи чи організації-фікції. Практично в кожному кримінальному провадженні здійснення даного етапу супроводжувалося складанням у тій чи іншій формі підроблених документів, що спотворюють джерело надходження майна у розпорядженні легалізаторів. Наприклад, Г. на підставі підробленого договору позики домогся судового рішення про визнання за ним права власності на нежитлове приміщення, яким він раніше володів на правах оренди, що дозволило йому надати цьому об'єкту нерухомості офіційності [45].

Підставні особи можуть бути:

а) обізнані про справжню мету розміщення майна та подальші наміри учасників легалізації (у випадках, якщо у складі злочинних організацій є особи, здатні «професійно» представляти інтереси злочинців як респектабельних учасників економічних відносин та своєчасно застосовувати різні заходи щодо приховання злочину);

б) частково обізнані про діяльність зацікавлених у легалізації осіб, але введені в оману щодо законності такої діяльності – загалом чи її окремих етапів. Найпоширенішим прикладом є ситуації, коли «трудові» відносини особи з організацією, що має ознаки фікції, обмежуються його відвідуванням фінансових установ у супроводі, під спостереженням та контролем зацікавлених осіб, де розміщуються або знімаються кошти, якими особа позбавлена реально розпорядитися, навіть у межах повноважень касира.

Такий варіант характерний щодо осіб із низьким рівнем матеріальних доходів, зокрема маргіналів. Більш кваліфікованим варіантом використання осіб «в темну» є варіанти введення в оману щодо справжніх намірів, що

поєднується з обманним призначенням їх на посаду, що надає певний статус та повноваження.

Так, наприклад, ОСОБА_1, ОСОБА_2 та ОСОБА_3, діючи як керівник та члени злочинної організації, обманним шляхом переконали П. відкрити на ім'я організації з ознаками фіктивної діяльності ряд рахунків у різних фінансово-кредитних установах, перелік яких визначав керівник злочинної організації. Натомість вони пообіцяли призначити ОСОБА_4 на посаду виконавчого директора, та надали останньому підроблений наказ про призначення на дану посаду [52];

в) бути в повному невіданні про те, що документи на їх ім'я та їх персональні дані використовуються злочинцями для досягнення цілей легалізації (відмивання) майна (прикладом є ситуації, коли у злочинних цілях використовуються чужі паспорти, викрадені, втрачені або навіть продані маргіналами). Крім того, класичним (ще з часів Аль Капоне) і таким, що не втратив по сьогодні варіантом легалізації (відмивання) майна є декларування коштів, отриманих з кримінальних джерел, як доходи від діяльності підконтрольного членам злочинної організації господарюючого суб'єкта, реальний прибуток якого не може підлягати жорсткому контролю через реальні особливості офіційного здійснення конкретного виду підприємницької чи іншої дозволеної діяльності (сфера обслуговування, культурно-видовищні та розважальні заходи, прийняття добровільних пожертв у рамках благодійної діяльності чи спонсорської допомоги тощо) [260, с. 63-72].

Реалії кримінальної діяльності постійно генерують нові сфери розміщення майна, яке має кримінальне минуле, а об'єднуючим чинником є значні проблеми встановлення джерела походження майна (грошових майна та їх початкової суми) внаслідок існуючого на законодавчому рівні ділового та економічного оборту.

На наш погляд, поняття «розміщення» загалом підходить до початкового етапу легалізації (відмивання) саме коштів. Однак, як показують матеріали

вивчених кримінальних проваджень, предметом злочинного посягання, що бере участь у процесі легалізації (відмивання), було й інше майно, наприклад, житлова чи виробнича нерухомість, автомобілі, обладнання та інші об'єкти, що мають високу ринкову вартість, які опинилися у розпорядженні правопорушників у результаті вчинення шахрайських та інших злочинних дій, або, навпаки, були придбані в результаті реалізації цього етапу легалізації (відмивання) різна продукція, що у товарообігу комерційних організацій.

Тобто майно, що має високу ринкову вартість, або спочатку було отримано внаслідок вчинення кримінального правопорушення (шахрайства, зловживання повноваженнями, привласнення та розтрата тощо), а згодом збути за кошти, або, навпаки, майно було придбане «на виході» цього першого етапу легалізації (наприклад, злочинна організація під керівництвом ОСОБА_1 на кошти, отримані внаслідок шахрайства, придбала автомобіль «Мазда», а також інші транспортні засоби, в тому числі інтересах іншої юридичної особи).

Тому термін «розміщення» - як залучення в економічний оборот, на наш погляд, не цілком підходить до цих об'єктів з погляду філології. Вважаємо, що більш відповідним суті цієї стадії буде термін «інвестування» як вкладення реальних активів з метою отримання майбутньому очікуваного прибутку та інших переваг матеріального характеру. Щодо зазначеного етапу легалізації (відмивання) під ним нами розуміється запровадження у легальний економічний обіг грошових коштів чи інших майна, у тому числі шляхом зміни їхньої зовнішньої форми.

Другий етап (стадія), який називається у спеціальній літературі «розмноження», характеризується значною кількістю фінансових операцій та інших угод, що ще більше ускладнюють (приховують, вуалюють) вихідне джерело того майна, тобто підсилюють процес приховування вихідного походження майна. Неодноразова зміна цивільно-правового статусу чи зовнішньої форми певних цінностей (укладання численних цивільно-правових угод та виконання передбачених ними умов) здійснюється з дотриманням цивільно-правового та іншого суміжного законодавства, тому дані угоди не

просто мають офіційний характер, а, швидше, декларуються як офіційні (є проміжною самоціллю), проходять різні процедури реєстраційного характеру, залишаючи відповідні інформаційні сліди, які в даному випадку правопорушники використовують як докази законного характеру руху майна та фінансових потоків [129].

Проте разом з тим, такі угоди найчастіше сумнівні з точки зору економічної доцільності та обґрунтованості, вигідності з позиції інтересів організації. Крім того, угоди можуть мати як реальний, так і фіктивний характер. Тому аналіз динаміки цих же інформаційних слідів у хронологічно зворотної послідовності (особливо з елементами обліку обґрунтованості та економічної доцільності угод, виявлення ознак фіктивності угод) дозволяє встановити вихідне джерело даних активів).

Як зазначають дослідники, об'єктивно є «зворотня залежність між кількістю і помилковістю угод, що проводяться, і ймовірністю того, що буде виявлено злочинне походження майна, яке було у легальному обороті». Тобто, чим активніший той самий об'єкт майна бере участь у фінансових операціях або інших цивільно-правових угодах, тим більше ускладнюється завдання встановлення вихідного моменту, місця, способу та обставини виникнення цього майна [314, с. 132-138].

Мета - втрата зв'язку між злочином, що став джерелом майна, а також іншими матеріальними цінностями, в тому числі внаслідок неодноразового перетворення зовнішньої форми (трансформації) майна, що зберігає актуальність для другого етапу, проявляючись у активних вищевикладених діях щодо зміни цивільних прав та обов'язків. Наприклад, раніше згадані члени злочинної організації – ОСОБА_1, ОСОБА_2 та ОСОБА_3 тощо, здійснюючи легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, створили кілька комерційних організацій з ознаками фіктивності, використовуючи персональні дані підставних осіб.

Ці організації активно взаємодіяли як один з одним, так і з іншими учасниками ринкових відносин, що здійснювали різні операції з багатоетапному руху грошових коштів, спочатку отриманих у результаті вчинення злочину. Діючи від імені однієї з організацій (в рамках єдиної кримінальної діяльності щодо легалізації майна злочинною організацією) вони ж переконали ОСОБА_5, що співпрацював з цією злочинною організацією, але брав участь виключно в укладенні певного ряду угод з окремими підконтрольними організації юридичними особами, підписати чеки на зняття коштів, не вводячи його у суть справи про легалізацію цих коштів, що надійшли на рахунок у результаті здійснення злочинної діяльності, а також давали йому вказівки щодо здійснення окремих дій, які забезпечують можливість легалізації (наприклад, представлення інтересів ТОВ у податкових органах від імені директора – підставної особи).

Інші привілейовані члени злочинної організації здійснювали різні фінансові операції шляхом перерахування коштів з рахунків підконтрольних їм ТОВ за вчинення численних цивільно-правових угод, з погляду економічної доцільності та ефективності роботи ТОВ - не завжди обґрунтованих, але маючих на меті: по-перше, надання видимості активної економічної діяльності: створення, зміни, припинення правовідносин, виконання зобов'язань за угодами; по-друге, трансформації зовнішньої форми майна (товарно-матеріальні цінності – кошти – послуги тощо) з метою втрати зв'язку спочатку кримінального походження майна [38].

Тому, на нашу думку, точніша назва даного етапу не "розмноження", що означає "збільшення кількості екземплярів одного і того ж об'єкта», а, наприклад, «трансформація» майна як постійна зміна їх найменування або призначення (зовнішньої форми) при збереженні хоча б як основної функціональної частини їх вартісного вираження.

Третій етап (стадія) злочинної діяльності у механізмі відмивання майна (умовно позначений нами як «апофеоз») полягає в завершальному визначенні законного джерела походження даного майна та документальної фіксації цих

обставин. На цьому етапі внаслідок наявності документальних джерел, що імітують правомірність походження майна, оформленого відповідно до існуючих вимог, значно утруднюється завдання виявлення ознак легалізації (відмивання) майна.

Основним напрямом, що дозволяє виявити вихідне походження такого майна, а також факти його наступної трансформації, є використання у кримінальному процесі оперативно-розшукових резервів, за допомогою яких можна встановити джерело походження. Реалізовані на даному етапі способи та прийоми також пов'язані з обігом готівкових коштів, розмір яких не завжди передбачуваний та важко контрольований (культурно-видовищні заходи, будівництво, благодійність, реклама, соціологічне опитування, проектні роботи, маркетингові, консалтингові та інші аналітичні послуги тощо) [129].

Матеріали проаналізованих нами кримінальних проваджень свідчили про перерахування в порядку легалізації (відмивання) коштів з рахунків організації, на рахунки численних юридичних осіб, які мають різні відносини з цією організацією (з елементами фіктивності або без таких), поряд з оплатою за різну продукцію та реальні роботи чи послуги, та з таких підстав, як «помилкове перерахування», «повернення коштів», «фінансова підтримка», «інформаційні послуги», і навіть «оплата туристичної поїздки за іншу комерційну організацію» [292].

Не завжди можна проконтролювати реальний обсяг та тривалість трудової діяльності, що виконується за кошти, які проходять цю стадію легалізації (відмивання). Отримуючи великі винагороди (гонорари), фізична або юридична особа інвестує їх у підприємницьку діяльність. При цьому фактично цей гонорар повністю або частково є грошові кошти, що мають кримінальне джерело походження, але при інвестуванні його в підприємницьку діяльність він набуває статусу легальних та невразливих з погляду закону коштів.

Проаналізувавши послідовність здійснення легалізації (відмивання) майна, у контексті обліку взаємозв'язку даного діяння з предикатним злочином,

вважаємо за доцільне сформулювати наступний висновок щодо приховування злочину. Дії з приховування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, носять стосовно вчинення легалізації (відмивання) невід'ємний, іманентний (внутрішньо властивий даному явищу) характер, що зумовлено механізмом легалізації. Бо легалізація (відмивання) злочинних капіталів сама по собі виступає специфічною формою приховування предикатного злочину, який став джерелом надходження майна у кримінальний обіг.

Віднесеність легалізації (відмивання) майна до дій щодо приховання основного злочину впливає, по-перше, із визначення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом; по-друге, зі специфічної розглянутої вище мети легалізації (відмивання) майна; по-третє, з іманентного зв'язку вихідного злочину та дій надання отриманим злочинним шляхом майном статусу перебування у законному цивільному оберті.

Тому, усвідомлюючи умовність виділення дій щодо приховання легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, внаслідок його іманентності по відношенню до вчинення вихідного (основного) злочину, сформулюємо перелік прийомів з приховування легалізації (відмивання), виходячи з домінуючої цільової установки винних: не на безпосереднє досягнення злочинного результату, а на забезпечення невразливості від впливу державних органів, наділених контрольно-наглядовими чи правоохоронними повноваженнями.

Елементами дій щодо приховання слідів легалізації (відмивання) майна, на нашу думку, є:

- імітація офіційної підприємницької чи іншої дозволеної діяльності юридичної особи чи фізичної особи підприємця;

- реєстрація юридичних осіб не на території їх фактичного здійснення основної діяльності (наприклад, матеріали кримінальних проваджень дозволили виявити ситуації, коли низка комерційних організацій, зареєстрованих у м. Львові, фактично не здійснювали свою діяльність за місцем реєстрації, але при

цьому брали участь у сумнівних діях, які мають ознаки фіктивності угоди в Київській області) [42];

- приховування даних про фактичних керівників організацій із ознаками протизаконної діяльності, що беруть участь у легалізації (відмивання) майна при реєстрації юридичних осіб;

- розподіл отриманих в результаті процедури легалізації майна у вигляді грошових коштів на частини, об'єднання з іншими фінансовими ресурсами, що не належать до злочинного майна, та рух їх у подальшому офіційному фінансовому обороті;

- розподіл отриманих в результаті процедури легалізації майна у вигляді грошових коштів на частини, об'єднання з такими, що не має кримінального походження фінансовими ресурсами, придбання майна на кожному з утворених сум, та ініціація їх подальшого руху в економічному обороті або без такого (придбання майна для особистих потреб або потреб інших осіб, а також як вкладення (збереження) на невизначений термін);

- складання документів, що підтверджують ті чи інші етапи надходження та подальшого руху товарно-майна, що мають ознаки матеріального чи інтелектуального підроблення, тобто містять ознаки внесення

- змін до початкового змісту, або формально мають усі необхідні реквізити, але неправдиві за змістом (фіктивні накладні);

- пошук осіб, готових за певну матеріальну винагороду взяти на себе відповідальність за здійснення легалізації (відмивання) майна;

- оформлення угод на завершальному етапі легалізації (відмивання) на осіб, мають різні імунітети від правового впливу;

- зникнення суб'єктів злочину (окремих учасників злочинної організації) після завершення чергового циклу легалізації до місць, суб'єктивно сприймаються ними як такі, що забезпечують невразливість.

Спрямованість дій з приховування легалізації майна, одержаного в результаті вчинення кримінального правопорушення, трансформується на різних етапах легалізації. Якщо на початковому етапі (названого нами

інвестуванням) основним змістом приховування є маскуванню істинної інформації щодо суб'єкта, який надав матеріальні цінності (члена злочинної організації, які вчинили злочин, що стало джерелом надходження в тіньовий оберт майна), факту надання цього майна для легалізації, а також істинного його походження, то на подальших етапах легалізації (названих нами відповідно трансформацією та апофеозом), навпаки, спостерігається явно виражене відкрите та легальне оформлення угод та операцій, відповідно до вимог, що пред'являються до укладання, оформлення та реєстрації будь-яких угод та спричинених перерозподіл права власності та іншого законного володіння майном. Іншими словами, на наступних етапах легалізації (відмивання) законність подальшого руху майна хіба що декларується.

Тому в даному випадку доцільним є дослідження процесу руху майна (або його матеріального вираження) у хронологічно зворотному порядку, від пізніших і відкритих форм угод до більш ранніх та завуальованих. Крім дій щодо приховування злочину, суб'єкти легалізації, об'єднані членством у злочинній організації, схильні до активного здійснення протидії розслідування.

З огляду на дискусійний характер категорії протидії розслідування злочинів, і не вдаючись глибоко в цю дискусію, бо вона відноситься до іншої наукової площини, висловимо нашу позицію щодо сутності цього поняття, співвідношення з близьким поняттям «приховування злочину», а також його змісту стосовно досліджуваної категорії злочинів [61, с. 201-213].

Вважаємо, що на відміну від діяльності щодо приховування злочину, здійснюваної на різних етапах приготування та вчинення кримінального правопорушення (особливо якщо прийоми приховування злочину іманентно властиві діяльності з його вчинення), а також на етапі пост злочинної діяльності, що передуює виявленню ознак злочину та реалізації кримінального переслідування, поняття «протидія розслідуванню» більшою мірою відноситься до етапу кримінально-процесуальної діяльності з викриття осіб у скоєнні кримінального правопорушення.

1.3. Характеристика осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)

Організована злочинність сьогодні набула стійких позицій у всіх сферах суспільного життя, що створює суттєву загрозу миру та безпеці людей, порушує права людини, підриває соціальний, економічний, культурний та громадянський розвиток світової спільноти [335, с. 658-680]. Крім того, організовані групи та злочинні організації досить активно й, нажаль, успішно будують власну злочинну систему управління, що тісно пов'язано з залученням державних установ, громадських та політичних організацій й сприяє зниженню економічного рівня населення, адже шляхом поступового проникнення у суспільне життя та направлення своєї діяльності на корупцію, отримання надприбутку характеризується деструктивним впливом на розвиток і становлення держави [156, с. 5].

Правозастосовна практика свідчить про те, що кримінальні правопорушення, передбачені ч.ч. 1, 2 ст. 209 ККУ (набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом, а також ці ж самі дії вчинені повторно, групою осіб або в особливо великому розмірі), значно більше поширені проти дій передбачених ч. 3 ст. 209 ККУ (дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою або в особливо великому розмірі). Згідно з нашим дослідженням, в

рамках якого методом випадкової вибірки було вивчено кримінальні провадження зазначеної категорії, таке співвідношення становило: 82,52% до 17,48% [103].

З погляду криміналістичної характеристики злочинів таке співвідношення говорить про переважання самостійних дій особи або групи осіб щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, однак й про більшу згуртованість організованих злочинних груп, які здійснюють серійно в рамках єдиного злочинного наміру (вихідні) злочини та наступні дії з легалізації майна та успішного приховування й маскуванню протиправної діяльності імітацією законних дій.

Аналіз емпіричних матеріалів дозволив констатувати суттєву поширеність групових (38,51%) та організованих (21,24%) форм вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Вважаємо, що у кримінальних провадженнях, де як суб'єкт легалізації проходила одна особа (40,45 %), фактично спостерігалось або недоведеність участі інших осіб (періодично в різних процесуальних документах фігурував термін «і невстановлені особи»), або процесуальні дії щодо інших учасників були виділені в окреме провадження (Додаток Б).

Тому насправді причетність до цього напрямку злочинної діяльності різних за рівнем організованих злочинних груп та організацій значно вищі. ККУ не містить в собі чітке визначення злочинної організації, але в ч. 4 ст. 28 закріплює її злочинні ознаки та дає визначення поняття кримінального правопорушення, вчиненого злочинною організацією. Отже, злочинною організацією є стійке ієрархічне об'єднання кількох осіб (п'яти і більше), учасники або структурні частини якого організовуються під керівництвом лідера, для здійснення спільної, протиправної діяльності [157].

Варто пам'ятати, що поняття особи злочинця значно ширше ніж поняття суб'єкта злочину адже за своїм змістом включає не лише кримінально-правову характеристику, а й розкриває його індивідуальність, соціальну приналежність,

життєві принципи та моральні цінності. Саме криміналістичне вивчення особи злочинця надає необхідну інформацію для розкриття змісту елементу криміналістичної характеристики кримінального правопорушення. Здійснюючи криміналістичну характеристику особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, доречно виділяти соціальну належність, вік та освітній рівень, сімейний стан, наявність психічних відхилень, інтереси. Зрештою, при формулюванні характеристики особи злочинця, яка є членом злочинної організації, окрім соціально-демографічних і морально-психологічних ознак необхідно враховувати кримінально-правові ознаки та закономірності зв'язків його особистісних якостей з діяльністю, яка характеризує інші елементи кримінального правопорушення [307, с. 53].

Конструкція складу легалізації (відмивання) майна, свідомо здобутого іншими особами злочинним шляхом (ч. 3 ст. 209 ККУ), як така передбачає узгоджений (організований) характер злочинної діяльності організатора та інших співучасників у цій сфері. Оскільки між особами – суб'єктами безпосередньої легалізації (відмивання) майна, свідомо одержаного злочинним шляхом, та особами, які набули злочинним шляхом інші матеріальні цінності, що підлягали подальшій легалізації, існують довірчі відносини щодо спільної та узгодженої протиправної діяльності. Всередині злочинної групи чи організації серед учасників існують різні зв'язки, зумовлені ступенем організації суб'єктів, їх націленістю на систематичне чи одноразове отримання злочинного майна та інших вигод чи переваг від легалізації майна, свідомо одержаного злочинним шляхом.

У вчиненні злочинів загально кримінальної, корисливої чи іншої спрямованості, що стали джерелами появи майна, що підлягає легалізації, бере участь злочинна організація. Узгоджений склад співучасників систематично здійснює дії щодо надання цьому майну видимості законної діяльності, шляхом здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміни форми (перетворення) такого майна.

З точки зору аналізу типових властивостей суб'єктів злочинів, передбачених ч. 3 ст. 209 ККУ, його вчинення у складі злочинної організації, що визначає максимальну згуртованість суб'єктів злочину, які реалізують різні етапи легалізації кримінальних прибутків.

Ілюстрацією є організована група, створена ОСОБА_1 з метою серійного вчинення тяжких кримінальних правопорушень проти власності, як предмет злочинного посягання яких стабільно виступала житлова нерухомість, яка спочатку була зареєстрована на соціально неблагополучних чи соціально незахищених осіб. Придбана злочинним шляхом, за допомогою грубого цинічного обману, нерухомість надалі підлягала процесу легалізації, що виявлялося в укладенні угод із метою приховування етапу отримання нерухомості з кримінальних джерел [50].

До злочинної організації входило 5 постійних учасників, кожен із співучасників мав професійну освіту та (або) значний досвід трудової діяльності, відповідно, у сфері:

- юриспруденції (у частині організації та порядку здійснення правочинів, що було необхідно для лобіювання прийняття вигідного злочинцям відповідного рішення, в тому числі і в суді, про визнання права власності чи іншого законного володіння нерухомістю, складання відповідних підроблених документів);

- психології та педагогіки (з метою встановлення психологічного контакту із соціально незахищеними чи соціально неблагополучними особами, у тому числі неповнолітніми, з метою схиляння до вчинення дій, вигідних злочинцям, наприклад, оформлення довіреності на розпорядження житловою нерухомістю, приміщення в психіатричний стаціонар одиноких власників житла тощо.);

- ринку нерухомості (з метою підбору осіб, на яких фіктивно або реально оформлялося майно, що викрадається, а також забезпечення виготовлення підроблених документів, формування довірчих відносин з боку осіб, щодо яких планувалося вчинення злочинів стосовно членам організованої групи, участь яких планувалося у черговій афері);

- правоохоронних органів та інших різних структурних підрозділів органів виконавчої влади (з метою доступу до інформації, що дозволяє виявити потенційних жертв - соціально незахищених чи соціально неблагополучних власників житла або спадкоємців, об'єкти нерухомості, яких довго ніхто не проживає; а також представлення інтересів «потерпілих» за ініційованими членами злочинної організації на підставі підроблених довіреностей, а також виконання ролі позивача по цивільних провадженнях про визнання права власності на нерухомість за членами злочинної організації).

Крім цього, до злочинної організації входили особи, які мають кримінальне минуле, що спеціалізувалися на пошуку квартир, що належать особам, які зловживають алкоголем та при спілкуванні з цими особами, залучення їх у розпивання спиртних напоїв та вивезення з місця проживання у задалегідь підготовлене членами злочинної організації житло; а також особи, які виконують окремі доручення ОСОБА_1 як керівника злочинної організації.

За різними угодами періодично різні учасники злочинної організації проходили як проміжні «власники», «потерпілих» від «неправомірних» дій, самотніх соціально неадаптованих осіб (для цього оформлялися підроблені боргові розписки, зобов'язання, зокрема, на самотніх осіб, на той час померлих, які нібито позичили у злочинців велику суму грошей, що дозволяло останнім висувати вимоги про визнання права власності на квартиру, що належала «боржнику».

ОСОБА_1 здійснював комплекс дій, спрямованих на керівництво злочинною організацією, а саме: вибір чергового предмета злочинного посягання, розробку стратегії вчинення кримінального правопорушення (загальної мети та проміжних завдань), розподіл ролей та обов'язків між членами організації, у тому числі з урахуванням діагностики різних ситуацій; підбір не лише кількісного, а й персонального її складу; забезпечення необхідними засобами вчинення кримінального правопорушення; фінансування окремих елементів злочинної діяльності, які вимагають витрат: оплата стаціонарного лікування жертви у психіатричній лікарні, придбання

алкогольних напоїв для самотніх власників асоціальний спосіб життя; ремонт у викрадених квартирах з метою їх подальшої легалізації; встановлення металевих дверей та високоякісних запірних пристроїв у викрадених квартирах для блокування доступу до житла власника чи інших законних правовласників тощо.

Крім того, керівником злочинної організації розроблялися та впроваджувалися різноманітні заходи конспірації. З метою посилення згуртованості та суворої підпорядкованості співучасників, їм усередині злочинного формування постійно нагнітається обстановка страху, загроз залучення до кримінальної відповідальності членів організації, постійного інформування про свої зв'язки у судовій системі та правоохоронних органах, нагадування про неодноразові рішення про закриття кримінальних проваджень за відсутністю складу кримінального правопорушення, які постраждали від діяльності злочинної організації.

Таким чином, аналіз криміналістично значущих якостей злочинних організацій дозволив констатувати їх відповідність загальним характеристикам та тенденціям організованої злочинності, глибоко розглянутим у багатьох джерелах юридичної літератури [62, с. 175-181].

Досліджуючи емпіричні джерела, ми звернули увагу, що злочинні організації, які вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені ст. 209 ККУ, часто передбачають спеціалізацію своїх учасників не стільки для вчинення предикатного злочину, або подальшої легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, як для здійснення різнобічних завдань, що у своїй сукупності забезпечує стабільний механізм злочинної діяльності, безперервно спрямований на вступ та подальше відмивання злочинно здобутого майна. Іншими словами, учасники організації найчастіше спеціалізуються, наприклад, на: - встановленні контактів із суб'єктами економічної діяльності, яка допускає елементи фікції; - оформлення документів бухгалтерського обліку та звітності; - здійснення юридичного супроводу тощо, а не на вчинення виключно основної злочинної дії, або виключно легалізації (відмивання) майна.

Характеризуючи криміналістично значущі особливості осіб, причетних до легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, дослідники пропонують їхню класифікацію. Л.І. Аркуша диференціює цих суб'єктів, по-перше, залежно від ролі, яку вони здійснюють у процесі вчинення кримінального правопорушення; по-друге, залежно від наявності в них певних здібностей. До першої групи входять суб'єкти, які мають управлінські функції, у тому числі, правомочність укладати угоди від імені юридичної особи, управління співробітниками та розпорядження грошима юридичної особи. До другої групи віднесені суб'єкти, які не є сторонами в угодах, але здійснюють передбачені законом дії щодо надання угоді визначеної форми (нотаріуси, державні реєстратори). До третьої групи відносяться особи, які реалізують облікові операції та здійснюють розпорядчі функції на рівні керівників середньої ланки суб'єктів господарювання. До четвертої групи віднесено осіб, вільно володіють можливостями комп'ютерної техніки, залучені до здійснення фінансових операцій. До п'ятої групи увійшли особи, які надають заступництво суб'єктам безпосередньої легалізації внаслідок свого високого посадового становища (депутати, посадовці). Шосту – утворюють суб'єкти, які спеціально займаються легалізацією в умовах офшорних зон (агенти, брокери в офшорних зонах). Сьома група характеризується роботою великих консалтингових фірм, які спеціалізуються на розробці складних фінансових схем, аналізі законодавства, що регулює фінансово-господарську діяльність з метою виявлення в ньому прогалин, які можна використовувати на свою користь в процесі легалізації [6, с. 133].

У цілому з цим автором можна погодитися, враховуючи, що залежно від кримінальної концепції діяльності відповідного злочинного формування, сфери, в якій здійснюється його функціонування, рівня організованості та згуртованості, ієрархічної побудови, укомплектованості, - можливе суміщене виконання деяких функцій одними суб'єктами злочинної організації, або відсутність будь-якого з компонентів. Наприклад, якщо легалізація не пов'язана

зовнішньоекономічною діяльністю та офшорними зонами, то відповідно це структурне об'єднання втрачає актуальність. Крім того, до складу злочинної організації можуть входити організовані групи, які спеціалізуються на кримінальних способах придбання майна та структурні підрозділи, що спеціалізуються на професійному скоєнні цивільно-правових або фінансових угод, забезпечення їх юридичного супроводу, з метою надання їм ефекту правомірності.

Слід також враховувати такий фактор, як ієрархічна побудова злочинного формування високого ступеня організації злочинної групи, де спеціалізація на конкретному різновиді легалізації чи іншій суміжній кримінальній діяльності можлива, по-перше, на рівні, коли входить до злочинного співтовариства, як структурна одиниця, організована група, по-друге, з урахуванням сегмента економіки, в якому злочинне формування здійснило експансію та інвестування. В аналізованій сфері криміналітету (відмивання майна) існують багатоцільові чи одноцільові злочинні формування.

Багатоцільове злочинне формування - є більшим і ієрархічно сформована структура може одночасно діяти в наступних сферах:

1) забороненої самої по собі (наприклад, незаконний обіг наркотичних засобів, зброї, боєприпасів, вибухових речовин та вибухових пристроїв, незаконне виготовлення, зберігання, перевезення чи збут підроблених грошей чи цінних паперів, торгівля людьми та використання рабської праці тощо). Особливістю цієї діяльності є, по-перше, її безпосереднє здійснення суб'єктами тіньової економіки за участю осіб, які мають кримінальний досвід загалом кримінального характеру; по-друге, її змістом є загалом кримінальні чи близькі до них за криміналістичною сутністю злочину;

2) дозволеної, але здійсненої з порушенням правил ділового або економічного обороту (наприклад, економічна діяльність господарюючого суб'єкта порушення правил конкуренції; незаконне використання коштів індивідуалізації товарів, робіт, послуг; порушення під час підприємницької або іншої суміжної діяльності різних санітарних та інших норм при виробництві та

подальшому обігу продуктів харчування, алкогольної та спиртовмісної продукції тощо). Відмінною особливістю цієї форми є, по-перше, участь офіційно зареєстрованого суб'єкта підприємницької діяльності (юридичної особи, фізичної особи підприємця); по-друге, товари, продукція та послуги, що є предметом ділового звернення, самі по собі не є забороненими чи обмеженими в обороті;

3) дозволеної, але інвестованої кримінальними доходами. Відмінною особливістю є те, що діяльність певного господарюючого суб'єкта – фізичної особи підприємця чи юридичної особи відповідає законодавству та іншим встановленим правилам, як у частині найменування та асортименту товарів, продукції, послуг, так і порядку її здійснення, але вона відчуває на собі інвестиції кримінальних доходів та вплив представників криміналітету.

У переважній більшості випадків всі учасники легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом пов'язані між собою і конкретизувати дії кожного окремо буває досить важко, але це необхідно не тільки для кваліфікації їхніх дій, з метою вирішення питання про відповідальність, але й з тактичних міркувань. Тому у кримінальних провадженнях, де є складні злочинні зв'язки обвинувачених варто складати спеціальні схеми, що показують роль кожного співучасника в здійсненні кримінального правопорушення. Зв'язок між учасниками, як правило, визначається системою дій що утворюють спосіб злочину. У той же час деякі учасники злочинної організації можуть і не бути особисто знайомі один з одним.

Крім того, аналізуючи персональний склад злочинної організації як раніше представленої класифікації, крім службового (професійного) статусу слід також враховувати неофіційну роль (статус) відповідного суб'єкта у злочинному формуванні. Особа, що «надає заступництво суб'єктам безпосередньої легалізації внаслідок свого високого посадового становища», який не завжди є організатором або керівником злочинної організації, а може бути посібником вчинення злочину.

Таким чином, аналізуючи концепцію злочинного формування, причетного до здійснення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, слід враховувати таку тенденцію, як невід'ємний зв'язок тіньової економіки та офіційно існуючих організацій, проникнення суб'єктів тіньової економічної діяльності у легальний бізнес. Ця тенденція проявляється як на макрорівні, так і у діяльності конкретної злочинної організації.

Як пише В.П. Корж, «багатоцільові злочинні організації спрямовують свої зусилля туди, де є гроші, а одноцільові, що спеціалізуються, наприклад, на торгівлі наркотиками, стають багатоцільовими лише тоді, коли їм доводиться вкладати гроші, одержані від злочинної діяльності. І ті, і інші неодмінно прагнуть поринути у законний бізнес, зокрема і фінансовий» [145, с. 211].

Крім того, одноцільові злочинні формування можуть бути автономними структурами стосовно злочинних організацій, які мають більш високий ступінь спільності, або перебувати по відношенню до суміжних формувань у стані співробітництва. Аналізуючи згідно з емпіричними даними психологічні, демографічні, гендерні, інші соціально значущі якості типових осіб, причетних до легалізації майна, отриманих у внаслідок вчинення кримінального правопорушення, учиненого організованою групою (злочинною організацією) ми змогли простежити наступні загальні риси.

З погляду психології їх можна охарактеризувати як осіб, які мають з одного боку високою психологічною гнучкістю, здатністю не тільки швидко адаптуватися (пристосуватися) до реальних умов, чинним на даний момент нормативним документам, що регулюють правовідносини у сфері економічного та соціального життя, надання різних гарантій, соціальних програм тощо, інших факторів, але й витягти з цього максимальну вигоду, навіть якщо така вигода буде пов'язана із заподіянням шкоди іншим фізичним чи юридичним особам.

Дані суб'єкти відносяться до вікової категорії, що відрізняється високою соціальною активністю, працездатним віком, від 27 до 55 років, достатньо високою кваліфікацією та компетентністю. Переважна більшість із них має вищу освіту, що обумовлено кваліфікаційними вимогами до займаної під час

здійснення злочинної діяльності посади. Складний процес легалізації майна у частині вчинення з ними цивільно-правових угод, що мають юридично значущі наслідки, що нерідко вимагають будь-яких дій реєстраційного або контрольного характеру з сторони уповноважених державних органів, пояснює, що суб'єкти даного дії є співробітниками державних чи комерційних структур, тією чи іншою мірою або в тому чи іншому статусі залучених у сферу економічні відносини.

Ці особи можуть бути як керівниками чи іншими відповідальними працівниками організацій, які здійснюють підприємницьку чи іншу господарську діяльність, а також посадовими особами державних органів чи установ, наділених повноваженнями реєстраційного, посвідчувального, контрольного-наглядового або іншого суміжного характеру. Досвід роботи в цих сферах, відносини, що склалися на основі ділового партнерства з іншими учасниками ділового обороту, у тому числі рівні неофіційних контактів дозволяє їм, поряд із діяльністю, безпосередньо передбаченою посадовими інструкціями, здійснювати угоди, спрямовані на легалізацію (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, необхідності вживаючи заходів щодо мінімізації можливих проблем.

Якщо суб'єкти даних діянь не є штатними співробітниками державних органів чи установ, чи комерційних структур, то все одно, вони в силу попереднього професійного досвіду раніше напрацювали ділові контакти в цій сфері, або вони входять до складу організованої групи, у складі якої є інші суб'єкти, які є штатними співробітниками різних органів або установ, наділених реєстраційними або контрольними-наглядовими повноваженнями, чи комерційних організацій.

Аналізуючи гендерний аспект, можна констатувати, що попри переважання за загальним правилом співучасників – чоловіків, частка жіночої злочинності також значно висока – 30,4 %, що загалом можна порівняти з співвідношенням чоловічої та жіночої злочинності у сфері економічної

діяльності, де питома вага жіночої злочинності традиційно вища в порівнянні зі загальною кримінальною, особливо насильницькою (Додаток Б). Це, по-перше, є загальною тенденцією фемінізації злочинності, що в свою чергу є побічним негативним наслідком у цілому позитивної та незворотної тенденції посилення ролі жінок у глобальних соціальних процесах (емансипацією), обумовленої переходом від індустріального до інформаційного суспільства. По-друге, традиційним для сучасних умов виконанням бухгалтерських та інших облікових функцій, юридичного супроводу, особами жіночої статі, наявністю у них відповідної професійної підготовки та службового досвіду. Вчинення фінансових операцій та інших угод щодо імітації правомірного джерела походження майна, здобутих злочинним шляхом, неможливо без оформлення відповідної документації.

Матеріали досліджених кримінальних проваджень та інші емпіричні джерела свідчать про те, що жінки в переважній більшості випадків робили аналізовані дії не одноосібно, а входили до складу злочинної організації, де виконували функції: - пов'язані з веденням бухгалтерського обліку та звітності; - оформленням первинних документів, що відбивають цивільно-правові угоди; - виконанням різних юридичних послуг; - встановленням ділових та особистих неофіційних контактів та подальшим взаємодією з особами, які безпосередньо виконують аналогічні функції (бухгалтерський облік та інші види діяльності) в організаціях – партнерах, та іншими учасниками цивільно-правових відносин (індивідуальними підприємцями, фізичними особами), які виступають сумлінною стороною в угодах, з метою створення зовні сприятливого враження репутації представленої нею організації, що має ознаки фіктивної діяльності.

Наприклад, допитані як свідки сумлінні учасники цивільно-правових угод з організацією, що має ознаки фіктивної діяльності з відмивання незаконних доходів, що перебувають на посадах бухгалтерів (головних, старших бухгалтерів), осіб, які виконують управлінські функції, інших офіційних представників, пояснили, що від імені організації-фікції з ними регулярно підтримувала відносини Особа _2, яка привозила заповнені документи, що

містять підпис керівника організації, інші офіційні реквізити. З особою, зазначеною у документах у як директора, вони не знайомі і не підтримували контактів [48].

Якщо предикатним діянням стосовно легалізації (відмивання) майна було шахрайство, то роль жінок – учасників злочинних організацій також поширювалася, крім встановлення та підтримання контакту з жертвою шахрайства, також і на проміжне оформлення на своє ім'я будь-якого майна (житлової або ділової нерухомості тощо), що підлягає подальшому відчуження третіх осіб. У деяких випадках вони були залучені до злочинної організації шляхом загроз та інших заходів психологічного тиску з боку чоловіків, знайомих їй у зв'язки із професійною діяльністю. Загрози стосувалися залучення до кримінальної відповідальності за ознаками різних злочинів економічної або службової спрямованості (дійсно досконалих або правдоподібно інсценованих), поширенням ганьбить дану особу іншої інформації [15, с. 9]

Інші ситуації свідчили про перебування співучасника у тісному емоційному контакті або фактичних шлюбних відносинах з керівником чи іншим активним кваліфікованим учасником організованої групи.

Аналізуючи службове становище (статус) суб'єктів легалізації, вважаємо можливим вказати на таке співвідношення: - індивідуальний підприємець – 7,20%; - директор (генеральний директор) – 21,63%; - засновники організацій – 7,68%; - заступники директора (комерційний директор, директор з різних курованих напрямків) – 8,16 %; - головний бухгалтер (старший бухгалтер, бухгалтер) - 8,45%; - менеджери та інші службовці – 7,41%; - співробітники правоохоронних органів та силових структур – 11,98 %; - офіційно не працюючі – 8,32%; - представники криміналітету (особи, раніше судимі, які не стали на шлях виправлення) - 11,30%; - інші особи - 7,87% (Додаток Б).

Для визначення комплексу криміналістично значущих якостей осіб, які легалізують майно, отримане внаслідок вчинення злочину, доцільне звернення

до криміналістичних наукових напрацюванням (психолого-криміналістичному портрету) типових суб'єктів предикатних злочинів, наприклад, крадіжок, шахрайства, незаконного придбання та збуту наркотичних засобів та психотропних речовин тощо, існуючим у рамках відповідних приватних криміналістичних методик [60, с. 11].

Однак, по-перше, ця рекомендація має найбільшу значимість саме щодо розслідування обставин легалізації майна, отриманих цим самим суб'єктом у результаті вчинення кримінального правопорушення (цей вид, як ми встановили раніше, значно переважає серед двох видів легалізації), або якщо до легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, була причетна злочинна організація чи інша кримінальна група, учасники якої відрізнялися високою згуртованістю та стабільністю контактів, що діяли на основі централізованих вказівок керівника цього формування.

По-друге, оскільки далеко не всі особи, які вчинили відповідні «основні» злочини, які були джерелами надходження у тіньовий обіг майна, які згодом вживають заходів щодо легалізації даних майна, то звернення до криміналістичного портрету цих осіб необхідно, оскільки існує потреба у встановленні зв'язку предикатного злочину з фактом легалізації (у тому числі встановлення зв'язку між особами, об'єднаними реалізацією загального злочинного задуму), а також встановленні характерних саме для легалізації цілей та інших спонукань.

По-третє, щодо легалізації (відмивання) майна, отриманого особами злочинним шляхом, звернення до криміналістично значимим характерологічним та іншим типовим якостям суб'єктів предикатних злочинів може виявитися недостатнім, внаслідок різної характеристики типових якостей суб'єктів даних (вихідного та наступного) взаємозалежних діянь.

Наприклад, у наведеному раніше прикладі кримінальної діяльності злочинної організації, що спеціалізується на серійному придбанні шахрайським шляхом та подальшої легалізації житла, власниками або іншими законними правовласниками якого були особи, соціально незахищені чи соціально

неблагополучні, деякі з учасників злочинної організації стабільно здійснювали функції як з відчуження шахрайським шляхом права власності у законних власників, а також легалізації викрадених об'єктів нерухомості.

Закономірно, що вони повністю відповідали типовим якостям, що характеризує психолого-криміналістичний портрет суб'єктів шахрайства. А саме: ініціативність, комунікабельність, вміння залучити увагу та розташувати співрозмовника, створити про себе сприятливе враження (як про чесну, обов'язкову і порядну людину), а також викликати у співрозмовника симпатію, емоційну прихильність (що необхідно щодо жертви, що відчуває свою психологічну або соціальну незахищеність, наприклад, у зв'язку зі смертю близького родича-спадкодавця), здатність до переконання опонента у правильності відповідного рішення (в даному випадку пов'язаного з передачею прав на розпорядження об'єктами нерухомості), вміння встановити психологічний контакт із різними особами (як із соціально неблагополучними або соціально незахищеними власниками житлової нерухомості - потенційними жертвами шахрайства, так і з посадовими особами державних органів, що приймають юридично значущі рішення), здатність бути лідером, хорошим оратором, бути психологічно гнучким у мінливих ситуаціях, що загрожують перерости в конфліктні, юридична компетентність у питаннях, пов'язаних із зверненням нерухомості, житлових суперечках тощо [27, с. 8].

У наведеному прикладі і шахрайство цього різновиду, і подальші дії щодо легалізації отриманої внаслідок шахрайства нерухомості, що об'єднувала спільність їх природи, що полягає в обмані або зловживанні довірою, заснованому на знанні сучасного економічного та юридичного обігу у сфері житлової нерухомості. Тому тут можна говорити про схожість психолого-криміналістичного портрета шахраїв та суб'єктів легалізації (відмивання). Учасники злочинної організації вчиняють злочини у сфері забороненої діяльності (особливо злочини, що мають насильницький характер, наприклад, грабежі, розбійні напади, викрадення людей з метою отримання викупу або продажу в рабство тощо) навпаки, суттєво відрізняються від учасників

організованої групи, що спеціалізуються на легалізації (відмиванні) одержаних злочинним шляхом товарно-майна.

На наш погляд, найбільша подібність криміналістично значимих особливостей суб'єктів легалізації, що входять до складу організованої групи, чинить одночасно предикатні злочини та дії з легалізації (відмивання) злочинного майна та криміналістично значущих особливостей суб'єктів вчинення аналогічних основних злочинів (що входять до зміст приватних методик розслідування «основних» злочинів) спостерігається у випадках, коли предикатні (основні) злочини можна віднести до ненасильницьких злочинів корисливого спрямування, пов'язаних з різними формами обману чи зловживання. У цих випадках доцільно для більшої повноти характеризуючої та орієнтуючої інформації звернутися до криміналістичної характеристики суб'єктів основних злочинів. В інших випадках методики розслідування основних злочинів будуть менш інформативними, з погляду доведення легалізації (відмивання).

Вважаємо, що одним із компонентів криміналістичної характеристики типових суб'єктів легалізації коштів та іншого майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) є мотивація. Аналізуючи роль мотивації як системи рухомих винних мотивів у структурі криміналістичної характеристики цієї групи злочинів, та враховуючи погляди різних дослідників, ми дійшли висновку, що типові мотиви є структурним компонентом характеристики криміналістично істотних аспектів суб'єктів легалізації.

Необхідність виділення типової мотивації дій винних як самостійний елемент криміналістичної характеристики легалізації (відмивання), виправдана для багатьох інших категорій діянь. Оскільки в даному у разі наявність того чи іншого мотиву, під впливом якого перебуває суб'єкт (суб'єкти) злочину, меншою мірою детерміновано іншими елементами механізму злочину, порівняно з діяннями, мотивація яких відрізняється багатою різноманітністю. Про те, що типова мотивація (як психологічна складова) входить до змісту

характеристики особистості типового суб'єкта легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, кажуть інші дослідники [27, с. 5-9].

Дослідники справедливо зазначають, що провідними мотивами легалізації майна, явно одержаного злочинним шляхом, є корисливі, матеріали практики це підтверджують. Безперечно, легалізація майна, одержаного злочинним шляхом, хоч і є лейтмотивом злочинної діяльності, проте служить засобом для подальшого незаконного збагачення зацікавлених суб'єктів або отримання ними подальших майнових вигод та переваг, що прямо або побічно визначає корисливу мотивацію. Разом з тим, корисливі мотиви, хоча і становлять переважну більшість намірів винних, не вичерпують всієї мотиваційної складової.

Серед намірів некорисливої спрямованості виділяються такі, як помилково зрозумілі уявлення про дружбу і взаємовиручку, корпоративна солідарність, прагнення допомогти родичам чи іншим близьким особам, а також потреба у підтвердженні та подальшому розвитку своїх психологічних здібностей впливати на оточуючих, професійних здібностей у плані перебування необхідного рішення у складній ситуації тощо. Для лідерів організованих злочинних груп властиве також таке спонування, як подальша ескалація влади, розширення кримінальних ділових контактів та сфер впливу, зміцнення власного авторитету.

Отже, особи, у складі злочинної організації, які здійснюють легалізацію (відмивання) майна, як правило, мають високий рівень професіоналізму, загальної та фахової освіти. Більшість з них безпосередньо беруть участь у фінансовій діяльності є керівниками, власниками підприємств, фірм, працівниками банків.

1.4. Інші елементи криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)

Розглянемо особливості обстановки вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено злочинними організаціями як елемент криміналістичної характеристики злочину. В структурі даного елемента проаналізуємо просторово-часові фактори, які мають криміналістичне значення.

Дослідники цієї проблематики стверджують, що місце легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, як елемент криміналістичної характеристики, включає «реально існуюче, локалізований у певному відношенні простір, на якому існує та відображається реальна діяльність винного щодо виконання окремих дій та операцій, спрямованих на надання правомірного виду володінню, користуванню та розпорядженню майном, придбаним злочинним шляхом, маскуванню слідів та запровадження злочинного майна у легальну сферу, і яке, поряд з іншими факторами, впливає на поведінку винного, а також конкретизує оцінку та використання винним обстановки, якою вчиняється кримінальне правопорушення» [145, с. 110].

Інші фахівці трактують місце вчинення легалізації (відмивання) майна, набутого злочинним шляхом ширше, розуміючи під ним ділянки простору, на яких здійснюються всі етапи криміналістичної діяльності щодо введення у легальний фінансовий та правовий оборот отриманого з незаконних джерел того майна. Місця, що відображають різні етапи злочинної діяльності у сфері легалізації майна, отриманого в результаті вчинення кримінального правопорушення, що періодично перебувають на ділянках простору, значно віддалених територіально, в тому числі і на рівні різних держав, у яких прийнято різні, у тому числі й пільгові (вільні) режими руху капіталів, де з метою залучення іноземних капіталів економіки країни, вживаються мінімальні заходи державного контролю.

Таким чином, легалізація (відмивання) майна, одержаних злочинним шляхом, використанням офшорних (вільних економічних) зон є однією з поширених різновидів цієї діяльності. У практичному аспекті кульмінаційними типовими місцями вчинення легалізація (відмивання) злочинного майна є офіційно або фіктивно існуючі комерційні (фінансові установи) чи інші, зокрема громадські організації (які є однією зі сторін укладання угод, спрямованих на імітацію законного джерела походження майна), а також приміщення державних структур, які є органами влади та (або) реалізують повноваження реєстраційного або контрольного-наглядового характеру, що надають державні послуги, що мають юридичне значення. Наприклад, реєстрація права власності, постановка на облік або зняття з обліку автомобіля, ухвалення судового рішення, вигідного суб'єктам легалізації злочинного майна тощо.

Водночас не слід обмежувати місце легалізації приміщенням організацій, у яких відбувалися дії щодо укладання угод, реєстрації виникнення, зміни, переходу права власності та іншого права законного володіння, а також приміщенням фінансових організацій, де грошові кошти були переведені в готівку. До місця злочину також належать виготовлення та зберігання підроблених (фіктивних) правовстановлюючих, первинних, обліково-звітних та інших документів, місця зберігання призначених для легалізації майна, місця знаходження організації з ознаками фікції, від імені якої діють суб'єкти злочину (юридична та фактична адреса). Наприклад, згідно з матеріалами вивчених кримінальних проваджень, у ряді випадків суб'єкти вживали спеціальних заходів щодо зберігання таких документів, як паспорти на підставних осіб, на ім'я яких були зареєстровані фіктивні організації, а також печатки цих організацій.

Характеризуючи у криміналістичному аспекті час вчинення легалізації майна, одержаного протиправним шляхом, зазначимо, що дослідниками воно визначається як «об'єктивно існуючий певним чином виражений елемент структури легалізації як реального явища, який зумовлює поведінку винного,

характеризує початок перебігу процесу злочину та його завершення та використовується винним для вчинення операцій з переривання безпосереднього зв'язку грошових коштів чи іншого майна зі злочинном, маскування слідів, легалізації та запровадження майна, одержаного злочинним шляхом, у цивільний оборот» [145, с. 123].

В цілому можна погодитися з такою інтерпретацією типового часу вчинення легалізації, орієнтованої скоріш на тривалість даного кримінального процесу, ніж на типові точні часові показники: час доби, дні тижня, пору року тощо. Останні не є інформативними, вони можуть суттєво різнитися, у тому числі з урахуванням різниці у часі стосовно різних місць процесу легалізації, часом істотно віддалених між собою як географічно, так і дієво. Аналізуючи обстановку здійснення легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено злочинними організаціями необхідно виділити сфери макроекономіки, найбільш схильні до злочинних посягань зазначеного різновиду, іншими словами, сфери, за умов яких суб'єктами здійснюються дії щодо створення видимості законного джерела походження, що знаходяться в кримінальному обороті майна. На думку деяких дослідників, найбільш кримінально активними у цьому аспекті сферами є: кредитно-фінансова сфера, споживчий ринок, паливно-енергетичний комплекс [297, с. 76-77].

Погоджуючись багато в чому з цим висновком, відзначимо таке, справді, затребуваність у суб'єктів злочину фінансово-кредитної сфери обумовлена широкими сучасними можливостями банківських технологій, достатньою швидкістю здійснення банківських операцій, відсутністю будь-яких територіальних міждержавних кордонів на тлі активного функціонування даного сегменту, в якому одночасно звертаються величезні суми грошових коштів, беручи участь у найрізноманітніших фінансових операціях. Суб'єкти злочину розраховують залишитись непоміченими на тлі загальної високої активності суб'єктів законних фінансових операцій як показує практика, найбільш поширеними фінансовими (банківськими) операціями є: відкриття

рахунків, внесення (інвестування) грошових коштів, здійснення платежів, зняття (переведення в готівку) коштів, отримання (надання) кредитів.

Крім об'єктивних обставин, слід відзначити такі обставини, що сприяють здійсненню легалізації (відмиванню), як несумлінність відповідальних співробітників банківських організацій, які не завжди повідомляють до уповноважених установ відомості щодо операцій, що підлягають державному контролю, або не вживають достатніх заходів перевірконого характеру встановленню репутації та платоспроможності клієнтів. Можна погодитись і з привабливістю для криміналітету сфери споживчого ринку (а саме оптово-роздрібна торгівля, ринок послуг), де також існує ряд правил, пов'язаних з можливістю спрощеного ділового обороту коштів, можливістю руху готівки.

Суб'єкти легалізації ініціюють звернення у цій сфері неврахованих товарів, питома вага яких, як правило, складає до 50 - 60%. Легалізація у формі придбання та перепродажу антикварних предметів та інших предметів розкоші, не заперечуючи наявність такої форми легалізації, відзначимо її набагато меншу поширеність у порівнянні з іншими вище проаналізованими різновидами. Аналогічно, що стосується паливно-енергетичного комплексу, у вигляді легалізації попередньо викрадених продуктів нафтопереробки, або нафтопродуктів, що були предметом незаконного підприємництва, то, не заперечуючи суспільної небезпеки цього діяння, зазначимо, що вчинення таких злочинів характерно для злочинної організації, яка здійснює основний злочин (що є джерелом надходження нафтопродуктів до рук криміналітету) та подальшу легалізацію.

Крім вищезгаданих сфер, вважаємо, що слід звернути увагу на такий сегмент, як нерухомість та земельні ресурси. Аналіз емпіричних матеріалів дозволив виявити факти цинічного та серійного вчинення легалізації злочинного майна на первинному чи особливо вторинному ринку житла та нежитлової нерухомості, коли в результаті шахрайських дій злочинної організації в їхньому розпорядженні виявлялася значна кількість об'єктів нерухомості, що надалі легалізується. Лібералізація правовідносин у сфері

земельних ресурсів, можливість набувати в власність або тривалу оренду земельних ділянок, а також можливість за певних умов змінювати категорії земель, викликала масовий інтерес криміналітету до цієї сфери. Іншим фактором, що впливає на кримінальну активність у сфері легалізації злочинного майна, є відносна свобода руху капіталів між державами, існування вільних економічних зон (офшорних зон) на тлі все ще не викоріненої корупції, не завжди ефективних заходів митного контролю. Особливістю даного виду легалізації є транснаціональний характер злочинного формування, наявність серед співучасників іноземних громадян.

Таким чином, на нашу думку, засновану на узагальненні емпіричних джерел, найбільш затребуваними для криміналітету сферами легалізації майна є: - сфера споживчого ринку – 33,35%; - фінансово-кредитна сфера – 16,28%; - ринок житловий та нежитловий нерухомості, земельних ділянок – 20,80%; - зовнішньо-економічна діяльність – 4,32%; - паливно-енергетичний комплекс – 11,24%; - інше – 4,01% (Додаток Б).

Як ми вже відзначали, вважаємо за доцільне включити до структури криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) такого елемента, як предмет злочинного посягання. Предмет злочинного посягання здатний нести на собі інформацію про реалізовані щодо нього фінансові операції та інших угод, а також супутніх їм інших дій, що зумовлюють здійснення злочинного задуму. Іншими словами, предмет злочинного посягання перебуває у взаємозв'язку зі способом здійснення легалізації та слідами даного діяння, що дозволяє далі розробити версії про особистісні характеристики осіб, причетних до злочину.

Більше того, предмет злочинного посягання має як методологічне, так і практичне значення для вирішення питання про ініціацію кримінального переслідування. У спеціальній юридичній літературі безпідставно зазначається, що «за відсутності даних про предмет посягання неможливо вирішити питання про початок досудового розслідування» [21, с. 73].

Предмет злочинного посягання чітко визначено у кримінальному законі як майно. Цивільний кодекс України пропонує розуміти під майном «окрему річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки», при чому «річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки» [222].

Отже, поняття «майно» не зводиться виключно до доходів або готівкової української та іноземної валюти, а трактується суттєво ширше. Так, до предмету злочинного посягання відносяться різні нерухомі (земельні ділянки, об'єкти розташовані на ній, об'єкти житлової та нежитлової нерухомості) та рухомі речі (гроші, валютні цінності, акції, облигації, сертифікати, автомобілі тощо) й інші речі, що мають високу ринкову вартість.

Так, наприклад, умисні порушення під час емісії цінних паперів, що виражаються в тому, що через підставних осіб здійснюються угоди з цінними паперами, які фактично купуються суб'єктами легалізації за готівковий розрахунок. Матеріали кримінальних проваджень свідчать про популярність такого предмета розкрадання шляхом шахрайства та подальшої легалізації у вигляді вчинення правочину з відчуження з метою надання правомірного вигляду володінню, користуванню та розпорядженню матеріальними цінностями, як об'єкти житлової або нежитлової нерухомості.

Крім того, при легалізації (відмиванні) майна, одержаних внаслідок вчинення злочинів у сфері економічної діяльності, предметом злочинного посягання виступають партії товарів і послуг продукції, що перебувають у діловому обороті. Враховуючи постійну трансформацію зовнішньої форми предмета злочинного посягання в ході численних операцій та угод у рамках процесу легалізації (відмивання) майна (гроші – нерухоме або рухоме майно – цінні папери – кошти), вважаємо, що спроба формулювання чіткого відсоткового співвідношення різних видів предмета злочинного посягання дуже умовна. Тим більше, враховуючи багатоепізодний характер діяльності злочинних формувань, внаслідок чого у деяких випадках предмети легалізації за різними епізодами діяльності єдиної злочинної організації відрізнялися

різноманітністю. Зазначимо, що результати нашого емпіричного аналізу дозволяють констатувати, що найбільш поширеними вихідними предметами легалізації є (Додаток Б):

- кошти у готівковій чи безготівковій національній – понад 50,8%;
- цінних паперів – 5,8 %;
- споживчі товари та інша продукція – 14,8%;
- нерухомість 12,3%;
- автомобілі – 4,2%;
- обладнання, меблі, різна техніка – 6,5%;
- інше – 5,6%.

Істотним елементом криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) злочинного майна є особливості слідів, що залишаються. Вони є об'єктивним проявом обраного способу вчинення кримінального правопорушення, певною мірою характеризують суб'єктів злочинів, їх професійні знання, вміння та навички, а також деякі психологічні якості. Першу, найбільш очевидну групу слідів утворюють об'єкти матеріального світу, які безпосередньо були предметом предикатного злочину чи предметом фінансової операції чи угоди з легалізації (відмивання). Наявність слідів предметів, що породжують процес легалізації, та виступають вихідним об'єктом, отриманим внаслідок вчинення кримінального правопорушення, більшою мірою властиво початковим стадіям легалізації; на подальших етапах легалізації, як ми зазначали раніше, зовнішня форма матеріального вираження предмета злочину (залежно від характеристики предмета посягання) може змінюватись (трансформуватись).

Виступаючи одночасно предметом злочинного посягання, такі сліди-предмети (інші цілісні самостійні об'єкти матеріального світу – ділянки місцевості, приміщення тощо) містять у собі інформацію, наприклад, про вплив на них винних, з метою маскуванню або проти ідентифікації, підвищення ринкової вартості чи блокування доступу до них заінтересованих осіб. Учасники злочинних організацій, займалися легалізацією отриманого в

результаті вчинення шахрайських дій житла, робили в ньому частковий косметичний ремонт, міняли вхідні двері та замки на металеві та міцніші, з метою забезпечення видимості законного джерела походження даного житла (приховування факту його розкрадання в осіб, які ведуть маргінальний спосіб життя), а також з метою неможливості втручання родичів чи представників законних інтересів постраждалих реальних власників, якщо предметом предикатного злочину стала партія майна (наприклад, партія будь-якого обладнання, будівельних матеріалів, оргтехніки тощо, яка призначалася для централізованого постачання до певних установ або організацій, але була присвоєна чи іншим чином відчужена особою, якій вона була довірена, в силу його службових повноважень), то наявність цих цінностей у певному місці, де вони не повинні були б бути за умови дотримання законності, дозволяє відстежити стадії процесу легалізації (від зберігання, перевезення або транспортування до встановлення у місці, де встановлення таких предметів не передбачалася, виходячи з офіційних рішень уповноважених органів).

Аналогічно, якщо легалізовані кошти були інвестовані на придбання партії будь-якої продукції, що згодом реалізується оптом або в роздріб, то слідами є дана продукція, її залишки, пакувальний матеріал, ярлики, інші ознаки, що вказують на її зберігання та обіг.

Другу поширену, завжди об'єктивно існуючу та практично затребувану групу слідів утворюють правовстановлюючі та суміжні з ними документи, що відображають факт укладання угоди або операції, момент виникнення (переходу) права власності чи іншого законного володіння матеріальними цінностями, іншими словами, правовстановлюючі або реєстраційні документи на матеріальні цінності, що фігурують у процесі легалізації. У документах нерідко відображаються ознаки інтелектуального чи матеріального підроблення. Часткова зміна змісту цієї групи документів, як показує практика, у сучасних умовах здійснюється за допомогою високоякісних засобів офісної техніки: комп'ютерних та копіювально-розмножувальних засобів (сканерів, принтерів тощо). Наприклад, матеріали кримінального провадження за

обвинуваченням Особи_1. свідчать про те, що він, як член злочинної організації, поєднував методи переконання та обману осіб, соціально незахищених чи тих, що ведуть асоціальне життя, а також потенційних покупців житла, придбаного в результаті шахрайських процесів, зі складанням повністю або частково підроблених документів: від підроблених судових рішень до боргових розписок від імені померлих власників житла [36].

Третю групу слідів утворюють первинні бухгалтерські документи, що відбивають безпосередньо конкретну фінансову операцію чи іншу угоду. Вони також несуть інформацію про дату та час укладання угоди, її учасників, предмет угоди та інших умов, відповідність чи невідповідність яких реальним умовам дозволяє висловити обґрунтоване припущення про фіктивне характер угоди. Наприклад, ряд документів, що відображають укладання договорів, є змістом легалізації (відмивання) майна, придбаного з тіньових джерел, що містять підпис директора комерційної організації були виконані від його імені, який, як з'ясувалося згодом, відбував покарання в місцях ув'язнення, і раніше ніколи не мав відношення до керівництва комерційною організацією, не становив і не підписував різні бухгалтерські документи, ніколи не відвідував державні органи, наділені реєстраційними або контрольно-наглядовими повноваженнями у сфері економічної діяльності.

Четверту, більш глибинну і не завжди очевидну групу слідів утворюють інші документи бухгалтерського обліку та бухгалтерської звітності, аналіз яких (за потребою у поєднанні з первинними документами) дозволяє визначити момент та підстави виникнення неврахованого майна, а також подальший рух за обліками залучених з тіньового обороту того майна, до відчуження. Прикладами таких слідів є вилучені під час проведення слідчих (розшукових) дій банку юридичні документи юридичних осіб, які здійснюють фіктивну діяльність. У вилучених документах були такі систематизовані документи: скановані копії паспортів фіктивних керівників, розпорядження та заяву на відкриття рахунку, повідомлення про відкриття рахунку, довіреність, договір на обслуговування клієнта з використанням електронних розрахунків, акт

приймання-передачі програмного забезпечення, акт визнання відкритого ключа (сертифіката), договір банківського рахунку та копії установчих документів.

П'яту, вельми інформативну групу слідів утворюють інформаційні ресурси (файли), які у комп'ютерних пристроях чи інших (знімних) носіях інформації. Цінність своєчасного виявлення та аналізу даних слідів полягає в тому, що, здійснюючи виготовлення повністю або частково підроблених документів (судових рішень, заповітів, розписок, договорів, довіреностей тощо), злочинці роблять кілька спроб (дій, операцій) з найбільш правдоподібною імітацією справжності цього документа.

У пам'яті електронного пристрою можуть зберігатися всі версії документа та його реквізитів:

- чернетка документа (файл із попереднім текстом, вихідним, або можливим змістом, проектом, «майбутнього» документа);
- сканована копія вихідного готового (офіційного) документа первісним змістом та всіма реквізитами (наприклад, довіреність на певну особу);
- електронні файли зі сканованими підписами, відбитками печатки та іншими окремими реквізитами, які зацікавлені особи згодом копіювати у створюваний ними фальшивий документ;
- виготовлений підроблений документ.

Слід зазначити як позитивну тенденції до поступового звернення суб'єктів розслідування до потенціалу даної різновиди слідів - інформації, що знаходиться на різних електронних носіях, що проявляється у дедалі активнішому вилученні шляхом обшуку комп'ютерних засобів та знімних електронних носіїв інформації, їх огляду з елементами аналізу, тоді як не так давно необхідність вилучення та дослідження електронних документів сприймалося слідчими як обставина, що суттєво ускладнює розкриття кримінального правопорушення.

Така установка слідчих була інерційна щодо реальних умов документообігу між юридичними особами. В даний час електронні документи не тільки часто дублюють реальні (надсилаються електронною поштою

уповноваженій особі для прискорення процесу розгляду будь-якого службового питання), але часом замінюють їх. У деяких організаціях прийнята тенденція заміни паперових документів (оригіналів) електронними для спрощення та прискорення документообігу, ця тенденція поступово прогресує, в міру експансії у діловий обіг та життя сучасних високоякісних засобів комп'ютерної та іншої офісної техніки [309, с. 258] Криміналістичний аналіз електронних документів дозволяє встановити не тільки способи внесення змін до первісного змісту документів, а й час проведення багатьох операцій, місце (конкретний комп'ютер), інших осіб, що беруть участь (наприклад, якщо та чи інша версія документа або реквізиту документа відправлялася електронною поштою або комп'ютер закріплений за певним співробітником, або має різні ступені захисту).

Шосту групу слідів утворюють документи небанківського характеру. кадрові, службові документи. Вони встановлюють посадові (службові) повноваження працівників організації, що виявилася причетною до легалізації, порядок проведення різних операцій, що дозволить визначити ступінь дотримання працівниками правил та порядку проведення фінансових чи інших службових операцій, їх правосуб'єктність, обґрунтованість прийнятого рішення, наявність порушень та їх вплив на можливість вчинення кримінального правопорушення. Наприклад, внутрішніми або навіть нормативними актами може передбачатися особливий склад суб'єктів, колегіально ухвалюють рішення про вчинення певного виду правочину (рада директорів, комісія), вимоги до кворуму, умови проведення голосування тощо. Дотримання або відхилення від цих правил та вимог дозволяє встановити обставини вчинення кримінального правопорушення.

Дуже інформативним джерелом, що вказує на ознаки легалізації (відмивання) майна, є чорнові записи – сьома група. Так, вилучені у кримінальному провадженні щоденники із чорновими записами дозволили встановити факт незаконної підприємницької діяльності однієї з комерційних

організацій, а також факт отримання нею доходу та його наступної інтерпретації в законний дохід.

Восьма група - ідеальні сліди - також мають певну значущість, незважаючи на пріоритет слідової інформації, що міститься у документах. Суб'єкти, що у легалізації (відмиванні), можуть здійснювати різні елементи обману та зловживання довірою з метою добитися прийняття вигідного їм рішення. Необхідною умовою виступає особистий контакт та безпосереднє спілкування з фізичною особою чи представником юридичної особи, посадової особи органу влади. Використовуючи підроблені документи, вони здатні видавати себе за інших осіб, наприклад, суддю, який буде розглядати справу про визнання права власності на користь заінтересованих осіб на об'єкт нерухомості, попередньо викраденої в результаті шахрайства тощо.

В іншому випадку організація з ознаками фіктивної діяльності була оформлена на підставну особу, а не ту, яка представлялася керівником і фактично укладала різні угоди. Це обумовлює актуальність виявлення, фіксації та аналізу ідеальних слідів, шляхом більш активного та ретельного проведення слідчих (розшукових) дій, орієнтованих на доказову інформацію вербального характеру: допитів свідків, одночасного допиту двох і більше осіб, пред'явлення для впізнання.

Нарешті, традиційні для криміналістичної техніки сліди-відображення – дев'ята група: сліди людини та інших об'єктів, що вивчаються в рамках криміналістичної трасології. Ми переконані, що дана група слідів дуже інформативна для розслідування легалізації злочинного майна, особливо – з огляду на нерозривну зв'язок легалізації з предикатним злочином. Сліди-відображення викрадених майна, що зберігалися у певному місці (наприклад, партія привласненого та розтраченого обладнання), де вони не повинні були перебувати, згідно з показаннями зацікавлених осіб, вказують на їх подальший рух у напрямку легалізації (відмивання). Відсутність слідів відображень (наприклад, периферичних слідів зберігання будь-якої продукції), коли, згідно із загальним рухом ситуації ділового обороту, в якій намагаються переконати

слідство суб'єктів легалізації, вони повинні бути, вказують на різні невідповідності у показаннях зацікавлених осіб. Наприклад, відсутність ознак отримання чи зберігання у певному місці партії продукції, нібито придбаної та реалізованої оптом або в роздріб, згідно з документальними даними свідчить про ознаки фіктивної діяльності. Сліди-відображення людини важливі для доведення організованого характеру вчинення кримінального правопорушення, причетності різних учасників злочинної організації, випадках, коли заперечується організований характер вчинення кримінального правопорушення, або, не заперечуючи вчинення основного злочину, заперечуються узгоджені та організовані дії щодо легалізації злочинного майна.

Нажаль, цієї категорії слідів і в матеріалах кримінального провадження, і в наукових працях приділяється мало уваги стосовно легалізації, що притаманно розслідуванню практично всієї великої групи кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, коли когнітивний пріоритет зміщується у бік встановлення обставин кримінального правопорушення щодо змісту документальної інформації. У жодному разі не зменшуючи документальну інформацію, зазначимо, що дані інформаційні джерела необхідно виявляти і досліджувати у своїй єдності, а не в протиставленні одного джерела іншому за «ступенем значущості».

Висновки до розділу 1

Під час дослідження криміналістичної методики досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) варто зазначити наступне:

1. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, перебуваючи в іманентному зв'язку зі злочинним діянням, що стало джерелом його надходження до кримінального обігу, з погляду криміналістики виступає специфічною формою приховування основної (предикатної) дії, володіючи

спільністю низки елементів, що детермінують механізм вчинення цих діянь. Отже, легалізація (відмивання) майна одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) являє собою залежний від зовнішніх і внутрішніх факторів, поставлених задачі і предмета кримінального правопорушення, складний, багатоетапний процес, який складається з декількох, завчасно спланованих і пов'язаних з основним кримінальним правопорушенням, кримінальних дій організованої групи (злочинної організації), спрямованих на інтеграцію злочинно здобутого майна в легальну економіку, для надання правомочності його володінню, користуванню і розпорядженню.

2. Спосіб легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) розглянуто як комплекс дій, котрі виконуються членами злочинної організації у певному порядку і спрямовані на досягнення злочинної мети. Констатовано, що спосіб досліджуваного кримінального правопорушення є повно структурним та охоплює дії з готування, вчинення та його приховання. Доведено, що способи вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 ККУ, є різноманітними і злочинці в кожному конкретному випадку обирають певний спосіб залежно від конкретної обстановки й обставин. Наголошено, що повноструктурність способу вчинення визначається в криміналістичному аспекті виходячи з того, що дії з приховування кримінального правопорушення обиралися та планувалися ще під час готування до вчинення легалізації. Підсумовано, що способом легалізації (відмивання) майна є організація, розроблення плану здійснення легалізації, розподіл ролей членів організованої групи та залучення осіб зі сторони, що входить до способу підготовки кримінального правопорушення; приховування речових доказів, слідів, знарядь тощо, що формуватиме спосіб його приховування.

3. Враховуючи постійну трансформацію зовнішньої форми предмета злочинного посягання в ході численних операцій та угод у рамках процесу легалізації (відмивання) майна (гроші – нерухоме або рухоме майно – цінні

папери – кошти), вважаємо, що спроба формулювання чіткого відсоткового співвідношення різних видів предмета злочинного посягання дуже умовна. Тим більше, враховуючи багатоепізодний характер діяльності злочинних груп, внаслідок чого у деяких випадках предмети легалізації за різними епізодами діяльності єдиної злочинної організації відрізнялися різноманітністю. Зазначимо, що результати нашого емпіричного аналізу дозволяють констатувати, що найбільш поширеними вихідними предметами легалізації є: кошти у готівковій чи безготівковій національній валюті – понад 50,8%; цінні папери – 5,8 %; споживчі товари та інша продукція – 14,8%; нерухомість 12,3%; автомобілі – 4,2%; обладнання, меблі, різна техніка – 6,5%; інше – 5,6% (Додаток Б).

4. Задля здійснення легалізації (відмивання) майна, що вчиняється організованою групою (злочинною організацією), останніми здійснюється забезпечення функціонування наступних схем: - ухилення від сплати податків, - легалізація товарів з використанням конвертаційних центрів; розкрадання коштів державних підприємств, легалізація «тіньового» капіталу фізичними особами, незаконне виведення валютних коштів за кордон та оформлення «псевдоекспорту».

5. Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна у складі організованої групи (злочинної організації) вимагає, окрім кримінально-правових, соціальних і моральних елементів, враховувати приналежність даної особи до певної структурної одиниці злочинної організації, а саме: - організатора (лідера); радника (консультанта); аналітика; представника правоохоронних або державних органів, адвоката, нотаріуса; безпосереднього виконавця, бойовика. При цьому, саме наявність лідера є важливим елементом криміналістичної характеристики злочинної організації, адже він згуртовує навколо себе учасників та надає їхній діяльності цілеспрямований, єдиний характер. Це підтверджує аналіз вивчених кримінальних проваджень, де лідер здобув вищу освіту – 71%, має фахову освіту – 58%, професійно-технічну – 28% і загальну середню – 9% (Додаток Б).

6. Зважаючи на результати дослідження при розслідуванні легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) можна визначити наступні умови обстановки, що впливають на поведінку підозрюваних, обвинувачених: - наявність (відсутність) недоліків у діяльності юридичної особи, яка завідомо використовувалася для відмивання майна; - виявлення фінансових операцій, які, ймовірно, будуть використані винними для легалізації; - ділові та моральні якості безпосередніх виконавців (відомості про їхній спосіб життя, стосунки, зв'язки); - стан контролю за виконанням фінансових операцій, правочинів (укладення та виконання договорів).

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, УЧИНЕНОГО ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ (ЗЛОЧИННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ)

2.1. Типові слідчі ситуації та програми дій слідчого на початковому етапі досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)

Одним із доктринальних положень сучасної криміналістики є вчення про слідчу ситуацію. Відображуючи ситуаційний підхід до процесу розслідування, це вчення актуалізує можливість розробки найефективніших програм розслідування саме щодо умов конкретної слідчої ситуації. Тому, будучи продуктом самостійного вчення, дана криміналістична категорія, що спочатку носить теоретико-методологічний характер, поступово набула статус структурного елемента приватної криміналістичної методики розслідування окремих груп кримінальних правопорушень [317, с. 125-129].

Саме ситуаційний підхід вважається у криміналістиці одним із головних засадничих підходів формування теоретичних положень та рекомендацій щодо їх впровадження в практичну діяльність. Насправді, оперативно-розшукові, слідчі та інші кримінальні ситуації сприяють висуненню версій, обранню найбільш доречно\ тактики поведінки та дій учасників кримінального провадження, а також вибору оптимальної для проведення системи слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

Нагадаємо, що під слідчою ситуацією більшістю дослідників розуміється динамічно обумовлену об'єктивну реальність (обстановку), у якій здійснюється розслідування, що формується крізь призму певної сукупності факторів та компонентів. Дослідниками проблеми слідчої ситуації поступово була

розроблено класифікацію слідчих ситуацій, що передбачає різні підстави їх диференціації: - залежно від етапів розслідування (початковий, наступний, заключний); - в залежності від ступеня складності (напруженості, проблемності процесу розслідування); - залежно від ступеня конфліктності між суб'єктом розслідування та особами, які є учасниками кримінального провадження тощо [30, с. 193-199].

Разом з тим, наукова традиція розробки приватних криміналістичних методик розслідування йде шляхом пріоритетних типових слідчих ситуацій, характерних саме для етапів розслідування відповідної групи злочинів. Як слушно зазначає В.К. Весельський, ситуаційні характеристики певного етапу розслідування (початкового, наступного, заключного) найбільшою мірою визначають методику криміналістичного значення. У даному контексті особливу значущість і затребуваність набувають вихідні слідчі ситуації, відбивають сукупність умов, при яких здійснюється початковий етап розслідування кримінальних правопорушень [284, с. 105-109].

Значимість розроблення класифікації вихідних слідчих ситуацій зумовлено особливою роллю початкового етапу для формування добротної та несуперечливої системи доказів, запобігання втрати важливих слідів та інших інформаційних джерел, зникнення яких (внаслідок як природних процесів і причин, так і дій зацікавлених осіб щодо приховування ознак злочину), найбільш характерно в перші дні після вчинення кримінального правопорушення [60, с. 11-16].

Істотним фактором для формування переліку вихідних слідчих ситуацій є питання про момент, з якого можна стверджувати про створення вихідної слідчої ситуації:

- виникнення підстави для початку досудового розслідування;
- проведення першочергових дій після отримання повідомлення про кримінальне праопорушення;
- моменту початку досудового розслідування.

Як відомо, позиції дослідників із цього приводу неоднозначні. Не вдаючись глибоко у наукову дискусію з цього питання, бо вона знаходиться в іншій когнітивній площині, обґрунтуємо власну позицію. Поява приводу для початку досудового розслідування як юридичного факту, що тягне за собою виникнення кримінальних процесуальних правовідносин і, як наслідок, початок слідчо-криміналістичної діяльності, ще передчасно для констатації моменту формування вихідної слідчої ситуації. Оскільки формування слідчої ситуації характеризується наявністю відповідних умов, факторів у яких на даний момент здійснюється розслідування, і які в криміналістичній науковій літературі диференційовані на компоненти: - інформаційний; - процесуально-тактичний; - психологічний; - матеріальний та організаційно-технічний [284, 105–109].

Відповідно, не слід ототожнювати поняття «підстава початку досудового розслідування» та «вихідна слідча ситуація», або бачити різницю в інтерпретації, лише як кримінальний процесуальний та криміналістичний терміни. Момент початку досудового розслідування може співпадати з моментом формування вихідної слідчої ситуації, особливо якщо кримінальне правопорушення вчинене в умовах очевидності. Як показує практика, це навряд чи ймовірно в разі виявлення ознак легалізації майна, свідомо здобутого злочинним шляхом. У переважній більшості випадків потреба у здійсненні перевірки повідомлення про кримінальне правопорушення все ж таки є [159].

Вважаємо, що в інших випадках пов'язувати момент формування вихідної слідчої ситуації та момент початку досудового розслідування неправильно, оскільки всі компоненти, що характеризують слідчу ситуацію, в повному обсязі виявляються вже у процесі розслідування, процесуальними засобами, які відповідно до чинного кримінального процесуального закону передбачають не лише ряд різноманітних перевірочних заходів, а й окремих слідчих (розшукових) дій.

Тому формування вихідних слідчих ситуацій часто збігається з моментом ухвалення рішення про початок досудового розслідування, враховуючи

можливість провести ряд дій до внесення відомостей в ЄРДР (проведення огляду місця події, відібрання пояснень, отримання висновку спеціаліста), а також допустимих для цієї стадії слідчих (розшукових) дій формуються і починають усвідомлюватися слідчим фактори та умови, що впливають на процес розслідування, і які утворюють слідчу ситуацію. У даному контексті ми згодні з визначенням типової вихідної слідчої ситуації, сформульованої В.Ю. Шепітько, що трактує її як «Обсяг інформації про скоєний злочин, що типово повторюється, міститься в первинних матеріалах і визначає систему і послідовність розв'язання завдань розслідування» [169, с. 330].

П. Ф. Орлов, А. Ф. Вололбуєв, І. М. Осика для визначення типових слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, використовують наступні, найбільш істотні, інформаційні джерела:

- 1) відомості про сам факт легалізації (відмивання) майна;
- 2) відомості про спосіб вчинення легалізації (відмивання) майна;
- 3) відомості про особу (осіб) легалізації (відмивання) майна [243, с. 373].

В. А. Журавель на початковому етапі розслідування виокремлює такі типові слідчі ситуації:

- 1) виявлено факт і спосіб легалізації (відмивання) майна та особу (осіб), що її вчинили;
- 2) встановлено факт легалізації (відмивання) майна, є інформація про особу, яка її вчинила, однак не встановлено спосіб вчинення;
- 3) встановлено факт і спосіб легалізації (відмивання) майна, однак відсутні відомості щодо особи (осіб), яка є безпосереднім виконавцем кримінального правопорушення (легалізатором) [299, с. 135].

Кожній типовій ситуації, що ми перерахували, притаманний свій план дій слідчого задля досягнення мети досудового розслідування. Так, у першій типовій ситуації, яка вважається найсприятливішою в інформаційному та організаційному планах, основним є закріплення всіх виявлених слідів кримінального правопорушення. Для цього необхідно затримати підозрюваного

(якщо його не затримано в межах кримінального провадження щодо предикатного кримінального правопорушення), провести обшуки за місцем проживання та роботи підозрюваного, а також вилучення всіх документів, що містять сліди легалізації (відмивання) майна, призначити документальні ревізії, експертні дослідження, допитати свідків [299, с. 135].

У другій типовій ситуації, якій характерно відсутність даних про спосіб легалізації (відмивання) майна, головні зусилля слідчого спрямовуються на те, щоб позбутися інформаційних прогалин щодо можливого способу вчинення кримінального правопорушення. Це можливо, насамперед, шляхом ретельного дослідження руху майна, з моменту його злочинного одержання, до здійснення операцій з його легалізації (відмивання). Слідчому важливо встановити джерело походження такого майна і місце його знаходження, а також вилучити документи, в яких відобразилися матеріальні сліди легалізації (відмивання) [299, с. 136].

Головне завдання слідчого в третій слідчій ситуації полягає у встановленні особи, яка безпосередньо вчинила легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Як правило, легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчиняють злочинні організації. У такому випадку ситуація визначається за такими наявними ознаками [299, с. 136-137]. :

- неодноразові зустрічі лідерів ГО (ЗО) (у сфері наркотрафіку, зброї тощо);
- зникнення конфлікту між членами ГО (ЗО), наявний факт об'єднання (для «сумнівної» мети);
- спроби відволікти увагу правоохоронних органів від своєї злочинної діяльності;
- факти фізичного знищення лідерів або членів інших ГО (ЗО) на певній території, яку намагаються взяти під контроль для збільшення прибутків;
- факти працевлаштування в легальні комерційні структури кримінальних елементів;

– безпідставне збільшення кількості охоронних підприємств, що одержують зброю легально [299, с. 136].

В. Г. Гриб на підставі аналізу слідчої практики пропонує враховувати ситуацію, коли до структур, які контролюються кримінальними структурами, працевлаштовуються колишні працівники банківської системи, або близькі родичі представників влади чи представників місцевого самоврядування [299, с. 136], що може вказувати на замах на легалізацію (відмивання). Або, навпаки, з використанням корупційних зв'язків намагаються виграти тендер, заволодіти державними коштами, створити видимість їх витрачання (за фіктивними договорами) та подальшої легалізації (відмивання).

На думку О. А. Зайцева, слідча ситуація визначається як специфічна за умови відкриття кримінального провадження на підставі виявлення фактів зловживання при випуску цінних паперів [299, с. 136-137].

На думку Л. І. Аркуші, початкові дії при виявленні ознак легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності, їх загальний перелік і порядок реалізації визначаються ситуацією виявлення ознак злочинної діяльності, характером і обсягом даних, наявних у розпорядженні на цей момент. Науковиця виділяє наступні слідчі ситуації:

- перша ситуація: наявність інформації про факти та ознаки легалізації вчинені злочинною організацією; відомий виконавець, але не відомі організатор та спосіб легалізації;

- друга ситуація: наявність незаконних операцій легалізації "брудних" грошей у певній структурі, але не відомі джерело «брудних» грошей та їхній господар-злочинець;

- третя ситуація: є інформація про скоєні факти легалізації, відомий злочинець-корупціонер, але не відомі інші особи, які беруть участь у способі відмивання «брудних» грошей [6, с. 24-25].

В даному випадку автор, на наш погляд, з одного боку поєднує різні речі (факти): затримано виконавця та встановлено в результаті контрольно-ревізійної діяльності незаконно нажитого майна. Крім того, вважаємо, якщо

вже встановлено факт незаконного прибутку, то як правило, є обґрунтування, чому він визнаний незаконно здобутим, що свідчить про те, що відомий і спосіб легалізації (нехай не у всіх подробицях). В іншому випадку не цілком коректно розділяються ситуації, які об'єднує розслідування кримінального правопорушення корупційної спрямованості.

Головіна В.П. вважає, що типова слідча ситуація на початковому етапі розслідування легалізації злочинного майна, що вчинено характеризується такими ознаками: є обґрунтовані дані, що свідчать про «відмивання» злочинного майна; - встановлені особи, які вчиняють цей злочин; - місцезнаходження коштів (іншого майна) відоме (невідомо).

Виходить, автор, по-перше, виділяє одну слідчу ситуацію, по-друге, характеризуючи оперативно-розшукові заходи та слідчі (розшукові) дії, що проводяться в даній ситуації, фактично йде до розгляду підстав початку кримінального провадження та заходів щодо перевірки інформації про з'ясовані обставини кримінального правопорушення. Тим часом на початковому етапі досудового розслідування рано вести мову про формування вихідної слідчої ситуації [66, с. 132-148].

Під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) при розробці вихідних слідчих ситуацій необхідно враховувати особливості процесу легалізації та її взаємозв'язок із предикатним злочином. Перш за все варто враховувати джерело походження злочинного майна, шляхи його використання (інвестування, продаж, підтримка тіньового бізнесу).

Сьогодні науковці, базуючись на аналізі практичної діяльності, виділяють три схеми початку розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією):

- 1) після початку досудового розслідування виявляється одночасно предикатний злочин та легалізація злочинного майна як результат його вчинення. Обидва діяння розслідуються в одному кримінальному провадженні.

2) під час розслідування предикатного злочину виявляється факт легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, при цьому розслідування здійснюється за всіма кримінальними правопорушеннями в межах одного кримінального провадження. При чому, легалізація може бути виявлена як на початковому етапі досудового розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій, під час повідомлення про підозру так і на етапі закінчення досудового розслідування.

3) спочатку виявлено факт легалізації (відмивання) майна, а під час його розслідування здійснюються заходи, які спрямовані на виявлення обставин, що передували легалізації, встановленню осіб, які отримали майно злочинним шляхом. Факти предикатного злочину і легалізації (відмивання) майна розслідуються в межах одного кримінального провадження. [5, с. 87-91].

Здійснений аналіз роботи органів досудового розслідування дозволяє виділити типові ситуації залежно від джерела отримання інформації:

1. Виникає тоді, коли матеріали кримінального провадження є джерелом інформації про факти отримання майна злочинним шляхом та його легалізацію (відмивання).

Така ситуація може виникнути в таких випадках:

- інформація про легалізацію (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) отримана з матеріалів кримінального провадження, які перебувають у провадженні органу досудового розслідування;

- інформація про кримінальне правопорушення, передбачене ст. 209 ККУ, з'ясована під час розгляду провадження в суді;

- інформацію про легалізацію (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) отримано в результаті аналізу архівних кримінальних проваджень (що, однак, не є розповсюдженим випадком в практичній діяльності вітчизняних органів досудового розслідування).

На початковому етапі досудового розслідування даного виду кримінального правопорушення з'ясовується інформація щодо:

- механізму отримання майна;
- способу приховування факту легалізації майна, одержаного злочинним шляхом;
- фінансових операцій направлених використання злочинно здобутого майна.

Аналіз кримінальних проваджень щодо розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 209 ККУ свідчать про наявність окремих проблем при прийнятті рішення про початок досудового розслідування саме за цією кваліфікацією. В даному випадку наявність предикатного злочину є обов'язковим, адже в разі якщо майно не одержано внаслідок вчинення злочинного діяння або не буде доведена вина осіб, які вчинили дане кримінальне правопорушення, досудове розслідування за фактом легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вчинено злочинною організацією не може бути почате, а розпочате підлягає закриттю.

В даному випадку слушною є пропозиція науковців і практиків щодо обов'язкової наявності обвинувального акту за вчинення предикатного злочину, який був джерелом отримання майна злочинним шляхом. Однак практика свідчить про можливість вирішення даної проблеми лише у разі провадження за вчинення попередньої злочинної діяльності.

Згідно проведеному аналізу статистичних даних кількість кримінальних проваджень за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 209 ККУ, не закінчується складанням обвинувального акту, тому, що розслідування предикатних злочинів закінчується закриттям у зв'язку з відсутністю складу кримінального правопорушення або через не встановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді, коли вичерпані можливості їх отримання.

2. Виникає коли матеріали оперативно-розшукової діяльності є джерелом отримання інформації про факт отримання майна, злочинним шляхом та його легалізацію.

В даному випадку використовуються оперативні можливості самого органу досудового розслідування, такі як метод економічного аналізу, дані автоматизованих інформаційно-пошукових систем, непрямі методи визначення податкових зобов'язань тощо. Це дозволяє встановити факт вчинення предикатного злочину через попереднє виявлення легалізації (відмивання) майна (коштів) злочинного походження. Однак, досить часто дані заходи не дозволяють встановити обставини вчинення предикатного злочину, а тому хоча й всі ознаки свідчать про вчинення легалізації (відмивання) майна, довести даний факт не надається можливим.

У цій ситуації важливим є реалізація матеріалів оперативно-розшукової діяльності, яка може бути спрямована на документування злочинної діяльності, виявлення та затримання осіб шляхом проведення спеціальних оперативних заходів.

3. Виникає в разі, якщо інформація про факт вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом є матеріали Державної служби фінансового моніторингу (далі – ДСФМ) та інших органів, що виконують функції фінансового моніторингу та виявлення сумнівних фінансових операцій.

Так, у першому півріччі 2022 року ДСФМ до правоохоронних органів направлено 373 матеріали, а саме: 162 до Служби безпеки України, 67 – національної поліції, 54 – Бюро економічної безпеки України, 32 – Державного бюро розслідувань, 14 – Національного антикорупційного бюро України. При чому сума фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією коштів, що одержані злочинним шляхом становить 28 823, 50 млн. гривень [112].

Рішення про початок досудового розслідування на підставі повідомлень ДСФМ залежить від таких факторів:

- не завжди фактичні дані про сумнівні фінансові операції свідчать про наявність складу кримінального правопорушення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено ЗО;

- здійснення фінансового моніторингу потребує певного часу, що спричинене ланцюгом отримання інформації ДСФМ від органів, що здійснюють пошук сумнівних операцій. Це в свою чергу сприяє створенню умов для приховування слідів кримінального правопорушення, осіб, які брали у ньому участь;

- процес збирання доказів потребує отримання інформації про окремі фінансові операції (рух грошових коштів на розрахункових рахунках, на кореспондентських рахунках банків нерезидентів).

4. Виникає в разі отримання інформації щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом через отримання матеріалів документальних перевірок (ревізій) фінансово-господарської діяльності.

Часом спочатку, під час документальної перевірки встановлюються дані, що свідчать про можливість вчинення легалізації (відмивання) майна в результаті злочинної діяльності, після чого встановлюються обставини вчинення предикатного злочину.

5. Також, не варто забувати, що така ситуація може бути створена штучно задля усунення конкурентів, а тому потребує суттєвої перевірки інформації шляхом здійснення ряду оперативно-розшукових заходів [212].

Зважаючи на проаналізовані наукові положення сформулюємо наше бачення найбільш типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення злочину:

1. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, встановлені у процесі розслідування предикатного злочину:

1.1. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, встановлені у процесі розслідування предикатного злочину; більшість співучасників

легалізації (відмивання) майна виявлено; майно (матеріальні цінності), що піддаються легалізації, знаходяться у розпорядженні слідчих;

1.2. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, виявлено у процесі розслідування предикатного злочину; встановлені деяких з осіб, причетних до легалізації (відмивання) майна, предмет легалізації відомий, але не залучений до матеріалів кримінального провадження;

1.3. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, виявлено у процесі розслідування предикатного злочину; інформації про осіб, причетних до здійснення легалізації (відмивання) майна та про місцезнаходження предмета легалізації недостатньо;

2. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, виявлено одночасно з ознаками вчинення предикатного кримінального правопорушення:

2.1. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, виявлено одночасно з ознаками вчинення предикатного злочину; більшість співучасників легалізації (відмивання) даного майна встановлено; майно, що піддається легалізації, знаходяться у розпорядженні слідчих;

2.2. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, виявлено одночасно з ознаками вчинення предикатного злочину; встановлені деякі з осіб, причетних до вчинення легалізації (відмивання) майна, предмет легалізації відомий, але не залучений до кримінального провадження;

2.3. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, виявлено одночасно з ознаками вчинення предикатного злочину; інформація про осіб, причетних до легалізації (відмивання) майна та про місцезнаходження предмета легалізації недостатня.

3. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, встановлені шляхом аналізу інформації, отриманої в результаті оперативно-розшукової діяльності, що здійснюється оперативними підрозділами в межах своїх повноважень.

3.1. Згідно з оперативними даними, процес легалізації завершено, легалізоване майно внаслідок здійснення комплексу операцій або угод набуло статусу законно придбаних.

3.2. Згідно з оперативними даними, процес легалізації (відмивання) перебуває у стадії реалізації (втілення).

4. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, встановлені шляхом перевірки та аналізу інформації, наданої державними органами, наділеними реєстраційно-дозвільними або контрольно-наглядовими повноваженнями. Залежно від різних умов даних типових слідчих ситуацій розробляється відповідна послідовність слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, що здійснюються у взаємодії з оперативними підрозділами; з урахуванням ситуаційного підходу плануються найбільш ефективні тактичні прийоми та комбінації.

Розглянемо дії слідчих та інших уповноважених суб'єктів кримінального судочинства з урахуванням ситуаційного підходу:

1. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, встановлені у процесі розслідування предикатного злочину.

1.1. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, встановлені у процесі розслідування предикатного злочину; більшість співучасників легалізації (відмивання) майна виявлено; майно, що піддається легалізації, перебуває у розпорядженні слідчих; залежно від стану провадження по основному (вихідному) злочину можливі варіанти виявлення ознак легалізації (відмивання) майна після винесення судом вироку, або у момент проведення

досудового розслідування (що свідчить про більш ретельний та всебічний підхід слідчого, що дозволило виявити дану специфічну форму приховування основного злочину). Здійснюючи різні слідчі (розшукові) дії, спрямовані на встановлення ознак предикатного злочину, та виявляючи обставини, пов'язані з розпорядженням майна, що надійшло в злочинний обіг, наприклад, шляхом допиту підозрюваних або обвинувачених, свідків (у розпорядженні яких виявлене дане майно тощо), слідчий одночасно виявляє ознаки, що свідчать про його легалізацію (відмивання).

Встановлення мети легалізації можливе в результаті огляду та криміналістичного аналізу документів, що хронологічно відображають цілеспрямований процес руху майна, кінцевою метою якого є надання законного виду джерелу походження майна. Ці документи часто надходять до кримінального провадження з різних процесуальних джерел: шляхом огляду та вилучення (у потерпілих, свідків – сумлінних учасників правочину, родичів підозрюваних – орієнтованих на співробітництво чи нейтральне ставлення до розслідування), шляхом обшуку (у підозрюваних та свідків, схильних до здійснення явної або прихованої протидії розслідуванню), шляхом вилучення речей і оригіналів або копій документів – на початковому етапі досудового розслідування. Огляд та криміналістичний аналіз сутності та змісту документів, їх хронологічної відповідності подіям і рішенням, що відображаються в них, а також відповідності їх різних варіантів (що знаходяться у різних осіб або одночасно в одному електронному пристрої), доцільно поєднувати з проведенням експертних досліджень, як техніко-криміналістичної, так і економічної спрямованості (наприклад, пов'язаних з діагностикою висновків свідомо невігідних угод). Це дозволить більш ретельно підготуватися до допиту підозрюваних за фактом легалізації, та провести цю слідчу (розшукову) дію найрезультативніше.

1.2. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, виявлено у процесі розслідування предикатного злочину; виявлено осіб, членів злочинної

організації, причетних до здійснення легалізації (відмивання) даного майна, предмет легалізації відомий, але не залучений до кримінального провадження;

Продовжуючи формування доказової бази у кримінальному провадженні щодо встановлення факту легалізації, доцільно здійснити огляд та вилучення (якщо ситуація не є конфліктною) та обшуки (за наявності ознак явного або прихованого конфлікту) в осіб, членів організації, які мають документи, що підтверджують факти укладання угод, що мають ознаки фіктивності, спрямованих на штучну зміну режиму володіння чи розпорядження майном. Вивчення змісту даних документів у поєднанні зі змістом офіційних документів з державних органів або установ, отриманих на підставі запитів слідчих, дозволить провести допити більш інформативно. Необхідно здійснити негласні слідчі (розшукові) дії, сутністю яких є зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, або електронних інформаційних систем, а також оперативно-розшукові заходи з метою виявлення прихованих взаємин між підозрюваними та особами, чия причетність до вчинення кримінального правопорушення на даний момент не встановлено, а також загалом інших учасників злочину.

В ході надходження цієї інформації планується затримання інших учасників у момент наявності при них доказів їхньої причетності до здійснення легалізації.

1.3. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, виявлено у процесі розслідування предикатного злочину; інформація про осіб, причетних до здійснення легалізації (відмивання) майна та про місцезнаходження предмета легалізації недостатня;

Допити потерпілих та свідків (за потреби – додаткові), а також результати огляду та криміналістичного аналізу документів (оригіналів, чернеток, електронних версій), отриманих в результаті обшуку, офіційного запиту до державних органів - повинні бути орієнтовані на встановлення індивідуальних ознак легалізованого майна та причин легалізації. Оперативно-розшукові

заходи, спрямовані на виявлення учасників злочинної організації та встановлення причетності даних осіб до здійснення легалізації, а також місць їх перебування, місць знаходження легалізованого майна, дозволяють у взаємодії зі слідчим вибрати найбільш тактично зручний момент для затримання, особистого обшуку та допиту підозрюваних.

Інформативними є обшуки за місцем проживання та місцем роботи затриманих підозрюваних, бажано – одночасні, метою яких є виявлення документів, що відображають послідовні операції з легалізації майна, одержаного внаслідок вчинення злочину, комп'ютерні та інші офісні засоби, на яких виготовлялися дані документи, печаток та іншого обладнання, використаного при складанні документів, а також власне майно, що піддане легалізації.

2. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, виявлено одночасно з ознаками вчинення предикатного злочину.

У літературі наголошується, що така ситуація (коли ознаки двох видів діянь виявляються одночасно, всупереч наявності тимчасового проміжку між їх вчиненням) є найбільш поширеною на практиці [196, с. 533-540].

Визнаючи це, також відзначимо, що ця ситуація є найбільш поширеною для варіантів легалізації (відмивання) майна, отриманих злочинною організацією внаслідок вчинення кримінального правопорушення. При цьому діяння, що складається із двох категорій (предикатного злочину та легалізації) можуть бути багатоепізодними, що поступово буде виявлено в процесі розслідування. Однак на момент формування вихідної слідчої ситуації ми акцентуємо увагу не так на багатоепізодному характері злочинної діяльності взагалі, скільки на диференціації злочинних діянь щодо предикатного діяння та події легалізації й отриманих внаслідок її здійснення доходів. Така ситуація найбільш характерна у випадках, коли предикатний злочин носив не короткочасний, а продовжуваний характер.

2.1. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, виявлено одночасно з ознаками вчинення предикатного злочину; більшість співучасників легалізації (відмивання) даного майна встановлено; майно, що піддається легалізації, знаходиться у розпорядженні слідчого;

Першочерговими завданнями є огляд та обстеження майна, у взаємозв'язку з обстеженням місця їх виявлення та зберігання, документів, що підтверджують походження та подальше звернення даного майна, або, навпаки, які виступають як негативні обставини. За наявності підстав – затримання на місці події, особистий обшук затриманих. У багатьох випадках своєчасне виконання зазначених завдань дозволяє виявити специфічну мету, що полягає в створенні видимості правомірного характеру володіння, користування та розпорядження майном.

Проведення обшуків за місцем роботи та місцем проживання співучасників, а також на території організацій з ознаками фіктивної діяльності, що беруть участь у процесі легалізації, поєднується з проведенням слідчих (розшукових) дій в інших організаціях, які є сторонами під час укладання цивільно-правових угод, чия сумлінність як учасників економічних відносин обґрунтовано вбачається, а також з проведенням окремих слідчих (розшукових) дій у різних установах державних органів, уповноважених приймати юридично значущі рішення, реєстраційного контрольно-наглядового характеру (при відсутності підстав для проведення таких дій у державних органах – направлення офіційних запитів). Допити підозрюваних, послідовність яких визначається роллю в злочинній організації, а також дотриманням вимог кримінальних процесуальних норм, що обмежують термін проведення цієї слідчої дії у разі затримання чи взяття під варту.

Допити свідків із числа представників протилежних сторін цивільно-правових угод, а також допити потерпілих від предикатного злочину, призначення судових експертиз, об'єктами яких є: легалізоване майно (матеріальні цінності), документи, що містять ознаки матеріальної чи

інтелектуальної підробки, комп'ютерне чи інше офісне обладнання. Слідчі (розшукові) дії, спрямовані на встановлення організованого та серійного характеру даного злочину: отримання інформації про з'єднання між абонентами та абонентськими пристроями, одночасні допити двох і більше осіб, у поєднанні з проведенням оперативно-розшукових заходів у рамках оперативного супроводу.

2.2. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, виявлено одночасно з ознаками вчинення предикатного злочину; встановлені деякі з осіб, причетних до вчинення легалізації (відмивання) майна, предмет легалізації відомий, але не залучений до кримінального провадження;

У такій ситуації основними завданнями розслідування є, по-перше, відшукання доказів, що викривають затриманих (встановлених) осіб причетних до легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення предикатного злочину; по-друге, виявлення, встановлення, затримання та викриття інших учасників злочинної організації; по-третє, встановлення місцезнаходження майна, що підлягало легалізації.

Доцільно, спочатку, після початку досудового розслідування, проводити огляди документів, що відображають ознаки легалізації, обшуки за місцем проживання та роботи затриманих (встановлених) осіб, вилучення предметів та документів за місцем розташування організацій-партнерів та державних органів, які здійснювали реєстраційні повноваження щодо угод, що здійснюються з метою легалізації, а також приймали інші значущі рішення у зв'язку з цією діяльністю суб'єктів злочину, їх допитів,.

Допити свідків із числа співробітників цієї організації з ознаками фіктивної діяльності, представників організацій-партнерів, а також допити потерпілих за основними (вихідними) злочинами спрямовані на встановлення обставин легалізації, ознак легалізованого майна, а також на виявлення та подальше затримання інших співучасників. Оперативно-розшукові заходи повинні мати своїм основним напрямом встановлення місця знаходження

предмета легалізації, встановлення інших суб'єктів легалізації, ступеня та ролі їх причетності до вчинення кримінального правопорушення, а також місця знаходження з метою затримання за наявності доказів процесу легалізації.

2.3. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, виявлено одночасно з ознаками вчинення предикатного злочину; інформація про осіб, причетних до легалізації (відмивання) майна, але про місцезнаходження об'єкта легалізація недостатня.

Початковими слідчими (розшуковими) діями для цієї ситуації є допити потерпілих за предикатним злочином (при необхідності – додаткові допити), з акцентуванням на питаннях про ознаки легалізованого майна, найбільш ймовірних шляхах та способах легалізації, а також даних про осіб, що її вчинили, а також допити свідків – представників організацій – сумлінних учасників цивільно-правових угод. Інформативними є вилучення у потерпілих та свідків документів, які містять дані про укладання угод, що відображають процес легалізації (відмивання) майна, офіційні запити в державні органи, які здійснювали реєстраційно-дозвільні та інші суміжні повноваження щодо угод, істинною сутністю яких була легалізація (відмивання).

Не обмежуючись запитами, за наявності у повідомленнях, які надійшли з державних органів, відомостей, що цікавлять слідство, доцільно провести вилучення з даних органів відповідних матеріалів, сформованих у зв'язку зі зверненням до них суб'єктів легалізації. Здійснення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на встановлення причетності до легалізації конкретних суб'єктів, а також їх місцезнаходження, вибору оптимального моменту для затримання, особистого обшуку, допитів підозрюваних.

3. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, встановлені шляхом аналізу інформації, представленої за підсумками оперативно-розшукової діяльності, що здійснюється оперативними підрозділами в межах своїх повноважень.

3.1. Згідно з оперативними даними, процес легалізації завершено, легалізовані матеріальні цінності внаслідок здійснення комплексу операцій або угод набули статусу законно придбаних. Особливість цієї ситуації полягає у виявленні оперативними підрозділами у межах здійснення оперативно-розшукової діяльності, здійснюваної як гласно, так і негласно, інформації, яка свідчить про сукупності ознак легалізації (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом.

Реалізація матеріалів оперативно-розшукової діяльності обумовлює потребу проведення слідчих (розшукових) дій, що є засобами кримінального процесуального доказування обставин вчинення легалізації (відмивання). Необхідно проаналізувати подані результати оперативно-розшукової діяльності у порядку «зворотної хронології»: від угод, результатом яких є зовні правомірне джерело походження майна, до угод, що були першим кроком з легалізації (відмивання) злочинного майна. Необхідно здійснити запити або отримати дозвіл на тимчасовий доступ до документів державних чи інших органів й установ, наділених реєстраційними або контрольно-наглядовими повноваженнями з питань, пов'язаних з відображенням виникнення чи зміни права власності чи інших законних прав (реальних чи інсценованих) на майно.

Шляхом вилучення з установ відповідних державних органів вилучити матеріали, оформлені у зв'язку із зверненням заявників за фактом визнання чи зміни даних прав та прийнятим з цього приводу рішенням. Здійснюючи огляд даних документів варто звертати увагу на ознаки підроблення, скоєного заявником та іншими зацікавленими особами (наприклад, підпис та інші персональні дані підставної особи).

Під час обшуку слід вилучити документи в організації, що має ознаки причетності до легалізації (відмивання), а також в інших організаціях, які мають цивільно-правові відносини з цією організацією.

Необхідно допитати свідків насамперед із осіб, наділених повноваженнями приймати юридично значущі рішення, можливість дачі якими правдивих показань максимальна, осіб, які виконують допоміжні або технічні функції, а

також осіб, які перебувають у службовій чи іншій залежності від підозрюваних, які працюють в організаціях, ймовірно причетних до легалізації. За місцем проживання осіб, підозрюваних у легалізації, слід провести обшуки з вилученням документації, що стосуються обставин події, потенційних знарядь та засобів кримінального правопорушення.

Паралельно здійснювати слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи, пов'язані з негласним підключенням та фіксацією інформації, що передається за допомогою технічних каналів зв'язку.

3.2. Згідно з оперативними даними, процес легалізації (відмивання) перебуває у стадії реалізації (втілення). У цій ситуації доцільно продовження оперативного спостереження з метою визначення оптимального моменту затримання на місці злочину (за наявності достатнього обсягу викривальної інформації), прослуховування телефонних розмов, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж. По можливості слід призначити оперативний експеримент та інші заходи, пов'язані з створенням ситуації, що спонукає суб'єктів злочину здійснити угоди з майном, отриманим внаслідок вчинення кримінального правопорушення, в рамках процесу легалізації (відмивання).

Затримання на місці злочину в ході оперативно-тактичної комбінації має передбачати огляд місця події, обстеження майна, що підлягало легалізації, допит учасників правочину, орієнтованого на легалізацію. Невідкладно необхідно проводити обшуки у місці проживання та місці роботи затриманих та інших учасників злочинної організації, а також обшуки в організаціях, що перебувають у цивільно-правових або службових відносинах з суб'єктами злочину.

Вилучені шляхом проведення різних слідчих (розшукових) й інших процесуальних дій предмети та документи підлягають направленню для проведення експертиз: почеркознавчої, техніко-криміналістичного дослідження документів, бухгалтерської, фінансово-економічної, комп'ютерно-технічної тощо

4. Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, встановлені шляхом перевірки та аналізу інформації, наданої державними органами, наділеними реєстраційно-дозвільними або контрольно-наглядовими повноваженнями.

Особливість цієї ситуації у тому, що у скоєнні злочини беруть участь офіційно функціонуючі фінансові чи інші організації. Вони обізнані про виявлені в їх фінансово-господарській діяльності серйозних недоліків у результаті реалізації уповноваженими державними органами реєстраційно-дозвільних або контрольно-наглядових повноважень та проведення різних заходів перевіркового характеру.

Ця ситуація з погляду інформаційного критерію має подвійне значення. З одного боку, слідчий має певну сукупність перевірочних матеріалів, переважно документів, результатів різних досліджень, проведених поза рамками кримінального процесу, а в деяких випадках – і такі матеріалами, як результати опитування осіб, причетних до діяльності організацій, які мають ознаки фіктивності. Ці матеріали несуть певну доказову інформацію, яка вказує на ознаки механізму легалізації.

З іншого боку, про факт перевірочних дій нерідко стають обізнані й учасники злочину – особливо у складі осіб, які є співробітниками організацій, фінансово-господарська діяльність яких викликає сумніви. У такій ситуації першочерговими процесуальними діями після початку досудового розслідування є обшуки й вилучення предметів та документів, що є засобами, або знаряддями злочину, їх огляд та дослідження (у в тому числі експертне), вжиття заходів процесуального реагування, що забезпечують неприпустимість зникнення чи втрату майна, що виступає предметом цивільно-правових угод, допити свідків, які перебувають у службовій чи іншій залежності від підозрюваних, призначення та проведення слідчих (розшукових) дій або оперативно-розшукових заходів, спрямованих на контроль та фіксацію інформації, переданої за допомогою радіоелектронних засобів [169, с. 128-140].

Якщо предметом угод є майно, що вимагає певних умов його зберігання та реалізації, то доцільно провести огляд місця події, дослідження цієї групи доказів, та якомога швидше, наскільки це можливо слід провести допити підозрюваних, що супроводжуються пред'явленням їм сукупності доказів, що викривають їхню діяльність.

Варто пам'ятати, що під час здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються організованою групою (злочинною організацією), слідчому, прокурору необхідно враховувати сутність предмету доказування, залежно від виду кримінального правопорушення та дотримуватися ряду специфічних кримінально-правових вимог, а саме:

1) вести розслідування не окремо взятих епізодів злочинної діяльності злочинних груп загалом, а цілісного комплексу злочинної діяльності організованої групи;

2) особлива увага при доказуванні повинна приділятися доведенню злочинної діяльності організаторів групи;

3) важливою вимогою доказуванню кримінальних правопорушень, вчинених злочинною спільнотою, є встановлення та доведення факту попередньої згоди (системи домовленостей) між учасниками злочинної організації, а також доведення змісту таких домовленостей незалежно від часу їх укладання;

4) злочинна організація – це така форма об'єднання злочинної діяльності їх учасників, при доведенні якої як одне з першочергових завдань, що стоять перед органами досудового розслідування, прокуратури та суду, є встановлення та доведення спільної для всіх учасників злочинної організації мети, що полягає у прагненні досягти спільного злочинного результату [282, с. 468].

1) Отже, зміст обставин доказування, як елемента криміналістичної методики, є результатом поєднання загального предмета доказування, встановленого у ст. 91 КПК України: - подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); - винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального

правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; -вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; - обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; - обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; - обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення; - обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [159], та ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України [157]. Крім того, враховуючи нерозривний зв'язок легалізації майна, здобутого злочинним шляхом з кримінальним правопорушенням предикатного характеру, внаслідок якого безпосередньо винними особами було отримано майно, формується предмет доказування.

З одного боку, ознаки предикатного діяння конкретизують деякі обставини легалізації незаконно здобутого майна, з іншого боку, доказова база, отримана під час розслідування предикатного діяння, одночасно слугує важливим засобом встановлення безпосередніх обставин легалізації майна, одержаного незаконним шляхом, наприклад, що стосується визначення предмета злочинного посягання, розміру отриманого злочинного доходу

внаслідок надання послуги правомірного характеру володіння, користування та розпорядження легалізованими матеріальними цінностями [282, с. 469].

Традиційно подія кримінального правопорушення, у тому числі і легалізації майна, здобутого злочинним шляхом (в результаті скоєння злочину), передбачає певну сукупність просторово-часових факторів, а саме, час та місце скоєння конкретних угод, фінансових операцій, з метою надання правомірного характеру цих матеріальних цінностей. Типовим місцем укладання угод є офісні приміщення організацій, фінансових компаній, а також приміщення державних органів, наділених реєструючими повноваженнями (наприклад, у сфері земельних відносин, нерухомості) [282, с. 469].

Слід враховувати, що документи на укладання фіктивних угод або фінансових операцій нерідко можуть складатися і в інших місцях, а саме приміщенні підставної організації, за місцем проживання особи, що скоює протиправне діяння чи інших осіб, які діють в його інтересах.

Час здійснення легалізації не обов'язково являє собою точне визначення часу доби, коли була здійснена операція з надання правомірної форми володінню матеріальними цінностями. У ряді випадків слідчому достатньо визначити тимчасовий діапазон, протягом якого відбувалася серія незаконних операцій. Проте уточнення часу здійснення кожної фінансової операції набуває особливої актуальності, коли легалізація матеріальних цінностей, одержаних незаконно, носить груповий характер, і важливо, при встановленні ролі кожної особи у вчиненні даного кримінального правопорушення.

Винність особи у скоєнні легалізації майна, як відомо, відноситься до суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. У цьому аспекті слід визначити намір суб'єкта та виключити його спроби завірити орган досудового розслідування у правомірному здійсненні ним на свій страх і ризик фінансово-господарської політики та здійснення фінансових операцій на свій розсуд – як суб'єктом вільних економічних відносин. В ході провадження низки слідчих (розшукових) дій: допитів, оглядів, обшуків тощо, необхідно виявити

обставини, що підтверджують поінформованість про кримінальне походження майна.

Від наміру та мотивації необхідно відрізнити мету скоєння кримінального правопорушення. Під час здійснення аналізу вказаних діянь зрозуміло, що мета кримінального правопорушення полягає у скоєнні фінансових операцій та інших угод із майном, здобутим незаконним шляхом, саме для імітації правомірного характеру володіння, користування та розпорядження ним, виступає обов'язковим елементом переліку обставин, що підлягають доказуванню [298].

Наступним елементом, що потребує доведення, є визначення точного розміру майна, отриманого злочинним шляхом та згодом легалізованого. Це також необхідно для констатації ознак легалізації (відмивання) майна, здобутого внаслідок скоєння кримінального правопорушення, шляхом скоєння фінансових операцій та інших угод, вчинених злочинною організацією у великому або особливо великому розмірі, сума якого індексується законодавцем відповідно до умов, що змінюються [282, с. 469].

Аналогічним чином, у матеріалах кримінального провадження повинні бути докази, що підтверджують наявність усіх обставин, які підлягають доказуванню, відповідно до ст. 91 КПК України. Поряд із комплексом загальних обставин, буквально передбачених кодексом, у поєднанні з усіма іншими ознаками складу кримінального правопорушення, він обов'язково повинен відображати й так звані специфічні обставини:

- суб'єкт (суб'єкти) легалізації (відмивання) майна;
- предмет легалізації (відмивання) майна;
- факт усвідомлення суб'єктом кримінального правопорушення зв'язку між майном, яке надійшло в його розпорядження зі скоєним злочином; [282, с. 469-470].

- ступінь участі кожного суб'єкта у здійсненні конкретного етапу вчинення злочинного діяння в контексті групового чи організованого процесу

легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення злочину;

- спосіб надходження майна у розпорядження легалізаторів (особливо якщо придбання злочинним шляхом майна здійснювалося іншими особами);

- конкретні фінансові операції або цивільно-правові угоди, які були вчинені з метою легалізації (відмивання) майна (способи вчинення кримінального правопорушення);

- вид, розмір, найменування майна, що легалізується;

- факт та обставини виконання договірних умов (зобов'язань) за даними угодами;

- хронологічний перелік фінансових операцій та інших угод, скоєних з метою надання правомірного виду володінню, користуванню та розпорядженню майна (вид операцій та угод, в яких беруть участь сторони, предмет та розмір кожної угоди, обставини їх укладання);

- обставини, що підтверджують наявність у суб'єктів вчиненого кримінального правопорушення мети, що полягає у наданні правомірного характеру володінню, користуванню та розпорядженню майном, одержаним внаслідок вчинення злочину;

- намір та мотив у суб'єкта здійснити легалізацію (відмивання);

- обставини, що характеризують організовану групу (злочинну організацію) [282, с. 469-470].

2.2. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами в досудовому розслідуванні легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)

В теорії кримінального процесуального права досі точиться дискусія щодо сутності взаємодії між слідчим та оперативним підрозділом через неякісне проведення СРД та НСРД за дорученням слідчого, несвоєчасне інформування слідчого про результати проведення ОРЗ тощо.

Так, О.О. Юхно під взаємодією під час досудового розслідування розуміє організаційну форму діяльності двох і більше осіб, спрямована, узгоджена та регламентована законами й відомчими нормативно-правовими актами задля досягнення завдань конкретного кримінального провадження [1, с. 19]. У свою чергу М.С. Цуцкірідзе визначає взаємодію як узгоджену діяльність правоохоронних, контролюючих та інших державних органів, спрямована на виявлення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень [286, с. 116-118]. Однак, кількість науковців, які досліджували дане поняття набагато більше, зокрема, С.В. Тищенко зазначає, що взаємодія у кримінальному провадженні – це дії учасників кримінального процесу, які шляхом реалізації своїх повноважень стосовно один одного, сприяють виконанню спільних завдань [263, с. 105].

В.В. Топчій і В.Я. Горбачевський розуміють під взаємодією засновані на завданнях кримінального провадження, узгоджені комплексні дії суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, з метою розкриття, розслідування й запобігання кримінальним правопорушенням, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні протиправного діяння керуючись визначеними кримінальними процесуальними нормами, що здійснюється при чіткому розмежуванні їх компетенції (процесуальної та оперативно-розшукової), у межах визначених повноважень, шляхом найефективнішого поєднання дозволених для них заходів і відповідного матеріального забезпечення при дотриманні таємниці досудового розслідування та джерел отримання конфіденційної інформації [269, с. 121-129].

Проаналізувавши досліджуване поняття можна зазначити, що взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час досудового розслідування передбачає отримання інформації про кримінальне правопорушення в умовах наявної або очікуваної протидії з боку членів злочинних організацій та осіб, не зацікавлених в розкритті кримінальних правопорушень пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна.

Отже, під час розслідування кримінальних правопорушень щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено злочинними організаціями можна визначити наступні форми взаємодії між слідчим та оперативним підрозділом:

- надання та виконання доручень на проведення СРД та НСРД;
- створення СОГ з метою всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження;
- взаємо обмін інформацією;
- забезпечення оперативного супроводження досудового розслідування;
- спільне опрацювання наявних матеріалів та висунення слідчих версій;
- планування розслідування;
- спільне проведення СРД та НСРД.

Для таких злочинів, як легалізація майна характерним є те, що вони базуються на прагненні до отримання матеріальної вигоди в протизаконний спосіб, масштаби якої визначають рівень ОГ(ЗО). При цьому більша частина коштів, одержаних злочинним шляхом, спрямовується на підтримання та розвиток злочинного бізнесу, а також охорону від конкурентів та правоохоронних органів. Завдання щодо захисту від переслідувань правоохоронними органами вирішується ОГ(ЗО) шляхом створення механізму перешкод виявленню та розслідуванню злочинної діяльності, а також розробці технології приховування легалізації (відмивання) майна. Саме тому, під час розслідування легалізації (відмивання) майна, що вчинено ОГ(ЗО), основною метою взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів є подолання протидії досудовому розслідуванню [61, с.201- 213; 322, с. 192-204; 70, с. 240–245].

Виконання цього завдання, насамперед, вимагає тісної взаємодію органу досудового розслідування, яка здійснюється шляхом супроводження кримінального провадження оперативними підрозділами [159, 236, 227]. Оперативно-розшукове супроводження є особливим організаційно-правовим різновидом взаємодії оперативно-розшукових і слідчих підрозділів, яке може

бути розпочате ще до початку досудового розслідування та тривати до його закінчення [194, с. 194-198]. Варто зазначити, що поняття оперативного супроводження вперше було використано у зв'язку з виконанням оперативними підрозділами завдань по здійсненню контролю процесів приватизації та виявлення фактів протиправної діяльності у цій сфері. В подальшому поняття оперативного супроводження в теорії змінювалося та деякі науковці почали ототожнювати це поняття з оперативним обслуговуванням об'єктів та галузей економіки [165, с. 49].

Так, наприклад, І.І. Приполов оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження визначає як систему оперативно-розшукових заходів, які здійснюються в інтересах кримінального провадження з метою пошуку, фіксації, узагальнення і введення в кримінальний процес фактичних даних, які можуть бути доказами; нівелювання злочинних дій щодо протидії органам досудового розслідування, оперативним підрозділам та суду [217]. Таким чином оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження значно ширше поняття ніж оперативно-розшукове супроводження і є, по своїй суті, організаційно-тактичною формою оперативно-розшукової діяльності, спрямовані на встановлення обставин, що підлягають доказуванню.

Тож, застосування в ході розслідування оперативно-розшукових заходів є однією з основних форм протидії розслідування з боку ЗО. Однією з особливостей розслідування легалізації (відмивання) майна є досить активна протидія з боку злочинних груп (організацій), що зумовлено наявністю в останніх впливових соціальних зв'язків, які використовуються ними з метою уникнення відповідальності. Через що частина коштів, одержаних злочинним шляхом, з самого початку планується для здійснення протидії розслідуванню шляхом дачі хабаря або заохочення службових осіб органів влади, правоохоронних органів тощо. Протидія розслідуванню може здійснюватися як з використанням зовні законних форм, так і злочинних засобів, а її прояви мають різноманітні напрями, залежно від об'єктів, суб'єктів тощо [172, с. 76-85].

З рештою, остаточною метою протидії є уникнення кримінальної відповідальності взагалі, або призначення судом менш суворого покарання. Затим, варто визнати, що оперативно-розшукове супроводження перш за все має на меті попередження протидії з боку та забезпечення умов для швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінального правопорушення.

Криміналістична теорія передбачає класифікацію прийомів протидії розслідуванню кримінальних правопорушень економічного спрямування. Так, А.Ф. Волобуєв виділяє чотири групи таких прийомів протидії досудовому розслідуванню залежно від їх спрямованості:

1) направлені на знищення, приховування, маскування або імітацію інформації (її носіїв), що може бути використана як докази:

- знищення бухгалтерських, банківських та інших документів, що підтверджують вчинення кримінального правопорушення;

- зникнення та переховування осіб, що вчинили кримінальне правопорушення;

- відмова підозрюваного давати показання та відповідати на запитання;

- надання підозрюваним (обвинуваченим) завідомо неправдивих показань;

- здійснення тиску на свідків і потерпілих з метою їхньої відмови від давання показання або надання завідомо неправдивих показань.

2) направлені на створення зовнішніх несприятливих умов для розслідування:

- створення негативної суспільного враження щодо самого розслідування легалізації (відмивання) майна;

- втручання в процес розслідування корумпованих представників органів державної влади та управління.

3) направлені на створення несприятливих внутрішніх умов досудового розслідування:

- перешкоджання слідству шляхом несвоєчасного створення слідчо-оперативної групи, необґрунтованої зміни її складу;

- організації ознайомлення осіб з матеріалами кримінального провадження, що становить таємницю досудового розслідування;

- пряме втручання в процес досудового розслідування шляхом надання вказівок, внесення пропозицій тощо;

- усунення від досудового розслідування найбільше досвідчених, активних і принципових працівників.

4) направленої безпосередньо на членів слідчо-оперативної групи:

- підкуп;

- погрози або демонстрація цих погроз [61, с. 201-213].

Варто зазначити, що протидія досудовому розслідуванню здійснюється негласно, часто із застосуванням розвідувальних і контррозвідувальних заходів та може бути виявлена тільки застосовуючи спеціальні засоби і методи оперативно-розшукової діяльності. Однак, не можна стверджувати, що оперативно-розшукове супроводження є самостійною організаційно-тактичною формою оперативно-розшукової діяльності стадії досудового слідства. Щоправда і на стадії судового розгляду кримінальних проваджень виникає необхідність здійснення оперативно-розшукового супроводження з метою:

- здійснення контролю за особами, які причетні до вчинення злочину або підтримують зв'язки з членами ЗО, з метою запобігання вчинення ними нових кримінальних правопорушень, здійснення впливу на інших учасників процесу, або вчинення дій, що можуть створити перешкоди для швидкого, повного і всебічного розгляду кримінального провадження;

- виявлення додаткової інформації щодо можливого місця переховування майна, одержаного злочинним шляхом [201, с. 391].

Саме тому спільна робота слідчого з оперативним підрозділом повинна будуватися на спільному плануванні, а оперативне супроводження кримінального провадження злочинів пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна по своїй суті є комплексом гласних та негласних заходів, що здійснюються оперативним підрозділом з метою одержання відомостей про осіб, які становлять оперативний інтерес, факти протидії досудовому

розслідуванню, шляхи і методи попередження і розкриття злочинів, а також виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення [191, с 131-134].

Заслуговує на увагу думка С.І. Ніколаюка, який відзначає, що відсутність взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами державної влади у сфері обміну і реалізації інформації щодо діяльності ЗО щодо легалізації (відмивання) майна є обставиною, яка сприяє членам ЗО в здійсненні протидії розслідуванню. [189, с. 51-65].

Підсумовуючи зазначимо, що негативно впливає на взаємодію слідчих та оперативних підрозділів:

- існує нерозуміння змісту та обсягу оперативного супроводження кримінального провадження з боку в оперативних підрозділів, його мети та завдання;

- відсутність єдиного офіційного тлумачення норм КПК України, а також Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо оперативного супроводження;

- недостатність практичного досвіду.

Відповідно до закону на оперативні підрозділи покладається можливість виконання повноважень слідчого щодо проведення СРД та НСРД за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Однак, оперативні підрозділи не є стороною доказування та не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора, що призводить до виконання оперативними підрозділами, можна сказати, допоміжної функції і спричиняє нівелюванню статусу оперативного працівника під час досудового розслідування, що відбивається на результативності їх діяльності [159]. В результаті це призводить до втрати оперативної ініціативи та призводить до негативних наслідків у вирішенні завдань кримінального провадження.

Крім цього, в ході виконання доручень слідчого щодо проведення СРД може виникнути загроза розшифрування оперуповноваженого та знищення

конспірації, яка досить часто є необхідною в ході здійснення оперативно-розшукової діяльності щодо легалізації (відмивання) майна, учиненого організованою групою (злочинною організацією)

Тож, по суті ст. 41 КПК України звузила зміст ст. 10 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», яка передбачає, що матеріали ОРД використовуються:

- як приводи та підстави для початку досудового розслідування;
- для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні;
- для попередження, виявлення, припинення і розслідування кримінальних правопорушень, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та осіб, які безвісно зникли;
- для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, а також співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничать або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей;
- для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати ОРД, та інших правоохоронних органів;
- для інформування державних органів відповідно до їх компетенції [236].

Зважаючи, що оперативний підрозділ не є суб'єктом доказування, з боку останнього відсутня достатня мотивація для здійснення діяльності направленої на виявлення доказів, встановлення обставин, що підлягають доказуванню та здійснення оперативного забезпечення досудового розслідування. А отже, якісна взаємодія оперативного підрозділу зі слідчим щодо виявлення та розкриття легалізації (відмивання) майна, що вчинено злочинними організаціями по суті припиняється з початком досудового розслідування і її продовження проявляється лише в безініціативному виконанні письмових доручень слідчого щодо проведення СРД чи НСРД. А в разі, коли особи, які вчинили кримінальне правопорушення не відомі, доручення мають дещо абстрактний характер, та направлені, насамперед, на встановлення і розшук

особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; встановлення свідків злочинних дій, що призводить до гальмування розслідування та переходу його в заморожений стан.

Таким чином, відсутність законної визначеності шляхів взаємодії слідчого з оперативним підрозділом протягом всього досудового розслідування стає перешкодою в її ефективному здійсненні та вирішенні спільного завдання спрямованого на встановлення осіб, що вчинили кримінальне правопорушення, свідків, показання яких будуть належними доказами. Тож, зрозуміло, проведення СРД та НСРД як ефективна форма взаємодії може проводитися лише відносно встановленої особи. В результаті, випадає такий напрямок ОРД, як отримання оперативної інформації про особу, яка вчинила легалізацію (відмивання) майна, або встановлення свідків такого кримінального правопорушення. Цьому сприяє те, що оперативні підрозділи за жодних обставин не в праві проводити процесуальні дії, або подавати клопотання про їх проведення [159]. Негативно впливають на ефективність ОРД під час досудового розслідування й визначені законом підстави для її проведення, що передбачають тільки наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку щодо кримінальних правопорушень, що готуються [236], тобто дій, передбачених ст. 14 ККУ. З цього слідує, що при вчиненні кримінального правопорушення, а також при закінченому готуванні або замаху на кримінальне правопорушення ОРД не може здійснюватися взагалі, оскільки в цьому випадку відсутні для цього правові підстави. Отже, оперативні підрозділи не мають права:

- опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу;
- проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів та речовин;
- порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та осіб, які займаються

підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально, та брати участь в їх проведенні;

- ознайомлюватися з документами та даними, що характеризують діяльність підприємств, установ та організацій, вивчати їх;

- проводити операції із захоплення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, припинення кримінальних правопорушень;

- негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину;

- виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації;

- здійснювати аудіо-, відео контроль особи, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж;

- накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд;

- здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відео контроль місця;

- здійснювати установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу;

- звертатися у межах своїх повноважень із запитом до правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій [236].

Очевидно, що наведені положення містять суперечності та прогалини, що не сприяють налагодження ефективної взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, усувають мотиваційну основу для цього і, відповідно, знижують дієвість досудового розслідування в цілому. Вказані проблемні питання, які виникають в діяльності оперативних підрозділів значно впливають на вирішення проблеми протидії досудовому розслідуванню. Саме на стадії досудового розслідування, завдяки методам і засобам ОРД виявляються наміри осіб протидіяти правоохоронним органам і суду. Видається, що виявлення і фіксація наявності злочинного наміру шляхом проведення ОРЗ з метою отримання доказів, створювали б належні умови для профілактики і попередження кримінальних правопорушень. Однак, законодавець не визнає

виявлення злочинного наміру як підстава для проведення ОРД, хоча обов'язок щодо попередження кримінальних правопорушень закріплено в законі [236].

Зважаючи, що в разі виявлення ознак кримінального правопорушення під час здійснення ОРД, оперативний підрозділ зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, до відповідного органу досудового розслідування, це призводить до того, що оперативні підрозділи вдаються лише до фіксації ознак незакінчених кримінальних правопорушень (готування або замаху) і передані матеріали є неповними,

Вирішення даних проблемних питань може полягати у внесенні змін до кримінального процесуального законодавства щодо здійснення досудового розслідування та ОРД, які б дозволили досягнути балансу у виконанні своїх повноважень в кримінальному провадженні, що б дозволило сприяти ефективній взаємодії та подоланні протидії розслідуванню легалізації (відмивання) майна, що вчинено злочинними організаціями.

Також, успішність розслідування легалізації майна, що вчинено ЗО залежить і від організації взаємодії між слідчими, співробітниками оперативних підрозділів, а в деяких випадках і з працівниками державних органів та установ. Особливості механізму вчинення легалізації (відмивання) майна, наявність значних фінансових та організаційних можливостей суб'єктів злочинного діяння у протидії правоохоронним органам та обумовлені ними тактичні завдання розслідування вимагає підбору максимально оптимальних організаційних форм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні легалізації. Такі форми спрямовані на забезпечення органічного поєднання процесуальних (гласних) та оперативно-розшукових (негласних) методів виявлення та збирання доказів з урахуванням засад змагальності кримінального провадження, без виявлення таких кримінальних правопорушень, викриття осіб, які їх вчиняють, виявляється практично неможливим. Зважаючи на це, найбільш ефективним є груповий (бригадний) метод розслідування кримінальних правопорушень, що передбачає проведення

досудового розслідування не одноособово слідчим, а групою уповноважених осіб [18; 69; 162; 257; 275; 33; 251; 127]. Груповий метод дозволяє здійснювати розслідування кримінальних правопорушень одночасно в кількох напрямках, при цьому в різних місцях з ретельною перевіркою всіх версій, можливістю зосереджувати зусилля декількох кваліфікованих працівників на важливому епізоді або етапі. Груповий (бригадний) метод розслідування кримінальних правопорушень знайшов своє втілення у вигляді слідчо-оперативних груп (далі – СОГ), до складу яких обов’язково поряд із слідчим включається оперативний працівник.

СОГ визначається як організаційна форма взаємодії слідчих (дознавачів). Працівників оперативних та інших підрозділів поліції з метою виявлення, фіксації, вилучення слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установлення свідків та потерпілих, встановлення осіб, які його вчинили, з’ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження [198, с. 9-10]. Законодавець розрізняє основну та додаткову СОГ, хоча науковці вказують, що залежно від мети створення можна виділити наступні види слідчо-оперативної групи для:

- проведення огляду місця події;
- розкриття і розслідування кримінальних правопорушень по гарячих слідах;
- розкриття і розслідування однорідних неочевидних кримінальних правопорушень;
- розкриття і розслідування складних кримінальних проваджень, які потребують тривалого оперативного забезпечення;
- розкриття і розслідування кримінальних правопорушень минулих років [193, с. 121-129].

З наведеної класифікації зрозуміло, що СОГ, окрім створення в черговому порядку, можуть створюватися для розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Саме з цієї позиції доцільно розглядати СОГ як організаційну

форму взаємодії слідчих і оперативних підрозділів щодо розслідування легалізації (відмивання) майна, що вчинено ОГ(ЗО). В той же час в організації діяльності слідчо-оперативних груп під час досудового розслідування наявна проблема щодо дотримання принципу безпосередності дослідження доказів [204, с. 95-101]. Тобто при використанні групового методу розслідування кримінального правопорушення виникає небезпека необізнаності всіх керівника групи та кожного окремого його члена щодо результатів розслідування, що може спричинити негативні наслідки, наприклад, визнання недопустимості отриманих доказів. Щоб уникнути такого роду ситуації необхідно налагодити ефективно інформування всіх членів СОГ щодо прийнятих процесуальних рішень, протоколів СРД, наявності доказів тощо.

Також, особливістю розслідування легалізації (відмивання) майна є те, що ЗО регулярно втягують у свою злочинну діяльність працівників органів державної влади, до компетенції яких входить виконання певних контролюючих або фінансових послуг, укладення цивільно-правових угод, здійснення державних закупівель, наданні дозволів. Це є сприятливим середовищем для розвитку корупції, що вимагає вирішення додатково специфічних завдань слідчим і оперативним підрозділом, пов'язаних з виявленням і збиранням доказів та подоланням протидії досудовому розслідуванню. А груповий метод включає в себе застосування негласних, розвідувальних і контррозвідувальних заходів, що обов'язкові для своєчасного виявлення ознак протидії досудовому розслідуванню та його попередженню і подоланню [193, с. 121-129].

Здійснивши аналіз наукової літератури та відповідних нормативно-правових актів, можемо визначити вимоги для формування та функціонування СОГ, які сприяють уникненню плутанини, дублювання в роботі, неузгодженості в діях, розголошенню таємниці органів досудового розслідування та інших негативних наслідків:

- своєчасність створення, що означає створення СОГ невідкладно, як тільки визначилися завдання, вирішення яких неможливе одноособово.

Важливо, що СОГ може створюватися як до початку досудового розслідування (наприклад, у разі закінчення документування оперативно-розшуковими заходами ознак легалізації (відмивання) майна, що вчинено ОГ(ЗО)), так і після його початку (наприклад, при надходженні матеріалів перевірки від державних контролюючих органів). Порушення принципу невідкладності у створенні СОГ може призвести до втрати частини доказів в умовах протидії досудовому розслідуванню з боку ОГ(ЗО);

- компетентність створення, що означає прийняття цього рішення компетентною уповноваженою особою;

- залучення співробітників різних підрозділів, які завдяки свої професійним функціям допомагають вирішувати поставлені перед слідством завдання;

- тимчасовий характер діяльності, що передбачає діяльність таких груп тільки на визначений період часу, потрібний для розкриття кримінального правопорушення;

- звільнення членів групи від виконання поточних обов'язків та підпорядкування їх її керівникові з метою вирішення завдань для розслідування конкретного кримінального правопорушення;

- пріоритет процесуального керівництва, з боку досвідченого працівника, який призначається з числа досвідчених слідчих;

- спільність мети і завдань слідчих та оперативних працівників, яких включено до складу СОГ задля досягнення єдиної мети – швидкого, повного та неупередженого розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності;

- сталість складу СОГ, що передбачає ефективність її роботи.

Зрозуміло, що дотримуючись наведених вимог формування та функціонування СОГ реально створити належні умови для дієвого поєднання процесуальних та оперативно-розшукових методів під час пошуку і фіксації доказів. Досудове розслідування легалізації (відмивання) майна здійснюється відповідно до підслідності, передбаченої КПК України, а СОГ створюється за

наказом керівника органу поліції відповідного рівня з узгодженням із керівниками органу досудового розслідування та відповідного оперативного підрозділу.

Під час виявлення і розслідування легалізації (відмивання) майна, що вчинено ОГ(ЗО) активну участь приймає Департамент стратегічних розслідувань, оперативний працівник якого включений до складу СОГ, або за матеріалами якого почато досудове розслідування. Матеріали даного підрозділу, в яких зафіксовані фактичні дані про вчинення членами ОГ(ЗО) легалізації (відмивання) майна, направляються до органу досудового розслідування, при чому в матеріалах окрім ознак легалізації (відмивання) майна повинна міститися інформація щодо наявності та місцезнаходження доказів (оригінали бухгалтерських документів, документів, що підтверджують одержання злочинним шляхом майна, а також відомості про вжиті заходи з розшуку майна. В тому числі й того на яке може бути накладено арешт, та про їх місце зберігання.

В такому випадку керівник органу досудового розслідування:

- особисто вивчає матеріали оперативного підрозділу та визначає найбільш досвідченого слідчого, якому доручає проведення досудового розслідування;
- погоджує план проведення необхідних СРД і НСРД та вирішує питання про створення СОГ;
- звітує про проведення розслідування у кримінальному провадженні та його результати;
- приймаються до виконання письмові вказівки начальника Головного слідчого управління та забезпечується контроль за їх виконанням.

Отже, враховуючи викладене зрозуміло, що СОГ є оптимальною формою взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні злочинів, особливо тих, учиненого організованою групою (злочинною організацією), однак, така форма взаємодії регламентується виключно відомчими нормативно-правовими актами, а у КПК України це питання згадується мимохіть. Так, у кодексі згадується про розслідування кримінальних проваджень слідчими

групами у ч. 4 ст. 38 КПК України – де зазначається, що досудове розслідування може здійснюватися як слідчим одноособово, так і слідчими групами; у п. 1 ч. 2 ст. 39 КПК України – у випадку здійснення досудового розслідування слідчою групою керівник органу досудового розслідування уповноважений визначати старшого слідчої групи; у ст. 571 КПК України визначено, що для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав, можуть створюватися спільні слідчі групи (у цьому випадку Офіс Генерального прокурора розглядає і вирішує питання про створення спільних слідчих груп за запитом слідчого органу досудового розслідування України, прокурора України та компетентних органів іноземних держав; члени спільної слідчої групи безпосередньо взаємодіють між собою, узгоджують основні напрями досудового розслідування, проведення процесуальних дій, обмінюються отриманою інформацією; координацію їх діяльності здійснює ініціатор створення спільної слідчої групи або один з її членів; слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії виконуються членами спільної слідчої групи тієї держави, на території якої вони проводяться) [159].

Питання щодо створення і функціонування СОГ в КПК України взагалі не розглядаються і, на нашу думку, це пов'язано з тим, що оперативні підрозділи, не визначаються належним суб'єктом кримінального провадження, що сприяє формалізації взаємодії з органом досудового розслідування з боку оперативного підрозділу.

Вважаємо, що такий стан речей вимагає законодавчого врегулювання питання статусу оперативного підрозділу у кримінальному провадженні та організації взаємодії з метою підвищення ефективності досудового розслідування, а тому пропонуємо внести зміни до ст. 38 КПК України з метою регламентації спільної діяльності слідчого з оперативним підрозділом у складі СОГ під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, до яких відноситься легалізація (відмивання) майна, що вчинено ОГ(ЗО) та п. 4 цієї статті викласти в такій редакції: «Досудове розслідування здійснюють слідчі,

дізнавачі одноособово або слідчою групою, слідчо-оперативною групою, групою дізнавачів.» [278].

2.3. Особливості взаємодії Інтерполу та Агентства Європейського Союзу із співробітництва у сфері правоохоронної діяльності (Європол) під час досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)

Міжнародний досвід та адаптація до механізму національної системи протидії легалізації незаконних доходів із проблемою “брудних” грошей у різний час зіткнулися більшість держав світу. Разом з тим відмивання майна, одержаного злочинним шляхом є одним з яскравих прикладів того, як швидко орієнтуються злочинці у прогалинах законодавства різних держав. Перші акти у галузі протидії легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, декларувалися 1988 роком. Так, у грудні 1988 року керівники Центральних банків “Великої сімки” прийняли Декларацію з принципових положень, в якій зазначалося, що довіра громадськості до банків може бути підірвана через те, що вони пов’язані з криміналітетом. Державами Європейського союзу (далі – ЄС) прийнята Підсумкова декларація Паризької конференції парламентів ЄС щодо боротьби з відмиванням грошей від 8 лютого 2002 року, в якій одним із основних положень є заходи впливу проти країн, що не співпрацюють в питаннях боротьби з легалізацією (відмиванням) грошей. Ще у 80-х роках міжнародна спільнота розпочала активну боротьбу з легалізацією (відмиванням) коштів, здобутих злочинним шляхом, в результаті у 1989 році було створено Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів, отриманих злочинним шляхом (далі – FATF) – міждержавний орган, завданням якого є розробка політики щодо боротьби з легалізацією

(відмиванням) коштів, здобутих злочинним шляхом і контроль за її дотриманням на національному та міжнародному рівні, що виражається у:

- поширенні інформації про заходи у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) коштів у всіх регіонах світу;

- здійсненні моніторингу реалізації 40 Рекомендацій у країнах, які є членами FATF;

- огляді напрямів у сфері легалізації (відмивання) грошей та відповідних заходів протидії, з метою виявлення нових схем легалізації тощо [214].

Отже, основним завданням FATF є забезпечення прийняття всіма фінансовими центрами міжнародних стандартів щодо виявлення, запобігання та притягнення до відповідальності за легалізацію (відмивання) грошей. При чому FATF може застосовувати заходи впливу, що виражаються у направленні попереджень країні, внесений до «чорного списку» країн, що не співпрацюють з FATF в питаннях боротьби з легалізацією (відмиванням) коштів, та застосуванні рекомендацій по обмеженні співробітництва з країнами-порушниками (обмеження та зупинення розрахунків, блокування коштів на кореспондентських рахунках банків та рахунках підприємств, закриття цих рахунків тощо) [287, с. 85].

Загальні питання міжнародного співробітництва в рамках кримінального процесу регламентуються КПК України, цьому присвячений IX розділ кодексу, в якому викладено засади здійснення міжнародного співробітництва, у тому числі між країнами, з якими відсутнє регулювання таких відносин шляхом укладення міжнародної угоди, а також визначення основних термінів.

Проте юридично питання міжнародного співробітництва у кримінальному процесі не обмежуються виключно цим розділом кодексу, який визначає загальні засади міжнародного співробітництва у кримінальному процесі, а міжнародні угоди будуть мати вищу юридичну силу відповідно до їх положень.

Основними сферами та напрямками міжнародного співробітництва між правоохоронними органами є надання взаємної допомоги, застосування заходів щодо виявлення, вилучення та конфіскації майна та видача злочинців.

Варто зазначити, що дуже важливим кроком у розвитку взаємовідносин між Україною та Європейським Союзом, стало підписання між Україною та Європейським Союзом Угоди про асоціацію, ратифікованої Верховною Радою України 16 вересня 2014 року [289].

Зокрема у зазначеній Угоді міжнародному співробітництву у сфері боротьби зі злочинністю та корупцією присвячена стаття 22, згідно з якою сторони співпрацюють у боротьбі з організованою злочинною чи іншою незаконною діяльністю, а також з метою її попередження.

Таке співробітництво направлене на боротьбу з наступними злочинними діями:

- торгівля людьми, незаконний обіг наркотиків, переправлення через державний кордон нелегальних мігрантів, вогнепальної зброї;
- контрабанда;
- легалізація (відмивання) майна;
- корупція;
- підробка документів;
- кіберзлочинність.

Слід зауважити, що у цій угоді контрабанда, корупція, кіберзлочинність стоять окремо від проблеми легалізації (відмивання) майна та окремо здійснюється акцент на приналежність злочинів у економічній сфері, в тому числі й сфері оподаткування. Також ця Угода передбачає, що сторони при здійсненні співробітництва у правоохоронній сфері повинні дотримуватися Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності Протоколів до неї [132]

Аналіз сучасної практики взаємодії міжнародних правоохоронних органів щодо запобігання, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, які пов'язані з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним

шляхом, що вчинено злочинними організаціями, свідчить про наявність проблем, які потребують вирішення. Саме з метою підвищення ефективності співпраці між правоохоронними органами іноземних держав створена Міжнародна організація кримінальної поліції – Інтерпол – найбільша світова поліцейська організація, до складу якої входять 194 країни світу.

Ідея створення міжнародної організації по співпраці поліцейських різних країн започаткована ще у 1901-1905 роках, спочатку у Великобританії, де на початку 20-го століття було створено відділення дактилоскопії та всіх охочих фахівців запрошували взяти участь у вивченні цієї «новітньої технології», а потім на німецькомовній міжнародній конференції фахівців-криміналістів знову спробували об'єднати зусилля в протидії міжнародній злочинності. Пізніше, на конференції вже франкомовних держав прийняли резолюцію, яка підтверджувала появу нових форм міжнародної злочинності, через зростаючий попит на туризм та подорожі, що потребувало їх вивченню та запобіганню шляхом вжиття міжнародних спільних заходів поліцейських підрозділів і створення в їх складі центральних бюро, основним завданнями яких передбачалося обмін інформацією про міжнародну злочинну діяльність [168, с. 153-154].

Нарешті, у 1914 році, на першому Міжнародному конгресі кримінальної поліції, який відбувся в Королівстві Монако, представники 24 країн обговорили питання створення міжнародної поліцейської організації для боротьби з транснаціональною злочинністю. Під час зустрічі обговорювались питання правової основи та процедур здійснення арештів, технік ідентифікації, централізації міжнародних кримінальних обліків, а також здійснення процедури екстрадиції. Зазначені питання закріплені у документі під назвою «Узагальнення побажань, висловлених на сесіях або асамблеях, проведених 15, 16 та 18 квітня 1914 року» [290]. Однак, Перша світова війна завадила її створенню.

Офіційно, Міжнародна комісія кримінальної поліції INTERPOL (фр. Organisation Internationale de Police Criminelle, OIPC, англ. International Criminal Police Organization, ICPO) була створена у 1923 році зі штаб-квартирою у Відні (Австрія), що знайшло своє закріплення в Резолюції Віденського міжнародного поліцейського конгресу, де закріплено основні напрямки дій організації:

- створення відділень збору фактів про міжнародну злочинну діяльність;
- розробка системи доказів та міжнародного пошуку злочинців;
- організація ідентифікації людей в країнах;
- видання газети міжнародної поліції;
- створення спільної програми дій по запобіганню та виявленню фальшивомонетництва [168, с. 154].

Наприкінці 1992 року Україна подала заявку на вступ до МОКП – Інтерпол, яка була погоджена та в березні 1993 року створено Національне центральне бюро Інтерполу України. Основне завдання Інтерполу полягає у взаємодії по вирішенню питань щодо боротьби з транснаціональною злочинністю, координація дій правоохоронних органів держав-членів організації у боротьбі з організованою злочинністю, в тому числі і з легалізацією майна в результаті її діяльності.

На 64-й сесії Генеральної Асамблеї Інтерполу прийнята Резолюція по питанню «відмивання» грошей, в якій надані рекомендації країнам-членам по змінам до національного законодавства щодо:

- забезпечення кримінального переслідування осіб (фізичних і юридичних), що свідомо беруть участь у відмиванні доходів, отриманих в результаті злочинної діяльності;
- наділення правоохоронних органів достатніми повноваженнями для здійснення конфіскації легалізованої власності, встановлення, відстеження і замороження коштів, отриманих у результаті незаконної діяльності для того, щоб попередити їх переміщення поза зоною досяжності органів влади і забезпечити репатріацію доходів, отриманих від злочинної діяльності;

- передбачення обов'язків фінансових установ повідомляти про підозрілу валютну або іншу фінансову угоду відповідним офіційним особам, наділеним повноваженнями проводити подальше розслідування для визначення причетності таких угод до відмивання злочинних доходів;

- зобов'язання фінансових установ зберігати, щонайменше п'ять років після здійснення угоди, всі облікові записи про внутрішні та міжнародні, з метою надання допомоги в розслідуванні фактів відмивання грошей та виконання запитів компетентних органів інших країн щодо таких угод;

- забезпечення швидкої екстрадиції осіб, обвинувачуваних у здійсненні злочинів, пов'язаних з відмиванням грошей [330].

Проте, масштабність діяльності Інтерполу не може охопити всі особливості розвитку міжнародного кримінального співтовариства в різних регіонах, що викликало необхідність у створенні регіональної організації кримінальної поліції європейських країн – Європолу. Намір створення Європейського центрального управління кримінальної поліції виник ще наприкінці 20-го століття, але знаходив обмежену підтримку тільки в Німеччині [339, с. 148]. Нарешті, у 1991 році, в Маастрихті, рішенням Європейської Ради створено Європейське управління кримінальної поліції, на меті якого було сприяння співробітництву країн-членів ЄС у боротьбі з міжнародною організованою злочинністю.

Відповідно до Маастрихтського договору, держави-члени ЄС розглядають окрім питань, що становлять загальний інтерес, «співробітництво поліції з метою запобігання й боротьби з тероризмом, незаконними операціями з наркотиками та з іншими формами тяжких міжнародних злочинів, включаючи, якщо це необхідно, певні аспекти митного співробітництва, у зв'язку з організацією в масштабах ЄС системи обміну інформації в рамках Європейського поліцейського відомства (Європол)» [331, с. 201].

До компетенції Європолу належить розслідування таких злочинів, як: тероризм; відмивання грошей; фальшивомонетництво; розбій; вимагання;

вбивства; тяжкі тілесні ушкодження; злочини у сфері екології; захоплення заручників; незаконна торгівля зброєю; незаконна торгівля творами мистецтва й антикваріатом; торгівля людськими органами; шахрайство у сфері інвестицій; комп'ютерні злочини; незаконна передача технологій; піратські дії з програмними продуктами.

У рамках Європолу створена система обміну інформацією, яка має важливе значення для протидії легалізації майна, одержаного в результаті організованої злочинної діяльності. Однак існуючі процедури запитів і передачі інформації значно поступаються у швидкості здійснення організованої злочинної діяльності. Обмін інформацією між працівниками, що діють у рамках Європолу і мають прямий доступ до національних інформаційних систем, може здійснюватися фактично впродовж години.

До завдань Європолу, викладених в ст. 3 Конвенції, належить:

- сприяння обміну інформацією між державами-членами ЄС;
- збір, обробка й аналіз інформації;
- передача компетентним національним установам держав-членів ЄС необхідної інформації;
- підтримка розслідувань у державах-членах ЄС шляхом надання необхідної інформації [96].

До менш пріоритетних завдань Європолу належать поліпшення діяльності та співробітництва національних поліцейських установ, консультації, дослідження й сприяння у сфері перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів. Одним із найбільш спірних питань, що стосуються компетенції Європолу, є наділення його владними оперативними повноваженнями та повноваженнями з розслідування.

Також, можна виділити пріоритетні види кримінальних правопорушень у сфері економіки, які становлять інтерес для спільних слідчих груп Європолу:

- missing trader intra-community fraud, тобто шахрайство з податками на додану вартість. У даній схемі організовані групи (злочинні організації) здійснюють крадіжку податку на додану вартість з держави шляхом його

експлуатації у торгівлі у декількох юрисдикціях, де при переміщенні товарів цей податок не стягується;

- акцизне шахрайство, яке відноситься до контрабанди таких товарів, як тютюнові вироби, алкоголь та паливо;

- відмивання грошей – процес перетворення доходів, одержаних від злочинної діяльності у законні прибутки.

При Європолі функціонує підрозділ по боротьбі з тяжкими злочинами та організованою злочинністю (Europol Serious and Organized Crime), який також забезпечує функціонування ряду аналітичних проєктів (Analysis Projects), спрямованих на боротьбу з окремими видами злочинності:

- «Arate» приділяє особливу увагу шахрайству за допомогою комп'ютерних пошукових систем, а також надає підтримку у провадженнях, які включають шахрайство з масових розсилок та масового маркетингу, «романтичні» обмани, фінансові піраміди, інвестиційні шахрайства, шахрайства «нігерійського типу», незаконне заволодіння шахрайським шляхом, шахрайство з інвойсами.

- «Asset Recovery» підтримує відстеження та ідентифікацію злочинних прибутків в рамках сфер злочинності у компетенції Європолу. Він створює оперативні та стратегічні партнерства, забезпечуючи Камденську міжвідомчу мережу з повернення активів (CARIN), вона допомагає у полегшенні замороження злочинних прибутків, та бере участь у робочих групах по віртуальних валютах у Офісі з повернення активів (ARO) та реєстрах централізованого банку.

- «Cору» підтримує попередження та боротьбу зі злочинами, які включають порушення прав інтелектуальної власності. Це включає організовані злочинні мережі, залучені до виробництва та торгівлі підробленою продукцією (крім сигарет та тютюнової продукції), продукцією, яка порушує законодавство про здоров'я та безпеку (у тому числі незаконна фармацевтична продукція, пестициди, їжа та напої поза встановлених стандартів), та онлайн піратства.

- «Cyborg» підтримує розслідування проти кіберзлочинності, яка впливає на критичні комп'ютерні та мережеві інфраструктури у ЄС. Його особлива увага сфокусована на кіберзлочинах, скоєних організованими групами, які отримують значні злочинні прибутки. Це включає велику кількість видів високотехнологічних злочинів, таких як вірусне програмне забезпечення (створення коду та розповсюдження), у тому числі яке передбачає викуп (ransomware), хакерство, фішинг.

- «MTIC» (Missing Trader Intra Community Fraud) – зазначений аналітичний проект допомагає у ідентифікації та викритті організованих кримінальних мереж, пов'язаних з транскордонним шахрайством з податком на додану вартість, виявляє та конфіскує доходи від зазначеного типу шахрайства. Даний вид шахрайства вчиняється через ряд пов'язаних між собою компаній, де шахраї продають товари або послуги з однієї до іншої країни ЄС, беручи перевагу факту легітимності не стягувати податок на додану вартість на таких видах транскордонних транзакцій. У разі коли вказані транзакції проводяться на території країн-членів ЄС, стягнення податку стає можливим. У вказаних схемах замість декларування цього виду податків до фіскальних органів, ті, які «стоять за компанією» зникають без збору податків від їх покупця.

- «Soya» підтримує боротьбу з підробкою валюти. Підробка євро – основний пріоритет цього проекту, але він також підтримує правоохоронні органи у боротьбі з підробкою інших валют, таких як долар США та фунт стерлінг. Це включає підтримку у викритті мереж розповсюдження та ідентифікацію незаконних принт-центрів валют.

- «Sustrans» – даний проект надає підтримку розслідуванням країн-членів ЄС щодо відмивання грошей транскордонними кримінальними організаціями. Це досягається через встановлення пан-європейської платформи для інтеграції, процесингу та аналізу всіх фінансових даних (наявні розслідування, звіти про підозрілі транзакції, вилучення готівки, міжнародні трансфери тощо). Всі 28 країн-членів та країни з договором про оперативне співробітництво являються частиною даного проекту.

- «Terminal» надає підтримку сотням розслідувань щодо міжнародного шахрайства з електронним та іншими видами платежів, ринок яких швидко розвивається для кримінальних мереж. Цей аналітичний проект допомагає забезпечити ефективну відповідь новим погрозами та кримінальними мережами шляхом співпраці з правоохоронними органами, приватним сектором та регуляторами, такими як Європейський центральний банк та національні банки, допомагає забезпечити безпеку покупців та довіру електронним та онлайн платежам [28].

Звичайно, наділення Європолу владними повноваженнями щодо здійснення оперативно-розшукової діяльності з виявлення та подальшого розслідування злочинів у сфері легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено злочинними організаціями, могло б бути позитивним чинником. Ефективно керованим і швидко діючим на території декількох країн транснаціональним кримінальним структурам протистояла б єдина скоординована, ефективна система. Найбільш серйозною перешкодою на шляху її створення стала проблема суверенітету держав-членів ЄС, які негативно ставляться до передачі міжнародній організації частини своїх повноважень у сфері кримінального переслідування, що становлять найважливіші складові державного суверенітету.

Враховуючи, неможливість вирішити проблему легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, в рамках існуючих національних і міжнародних інституцій держави дійшли висновку створити спеціалізовані органи по боротьбі з відмиванням майна – органи фінансової розвідки (FIU). Зазначені органи, по суті, не є правоохоронними органами держави, але їм надані деякі правоохоронні функції, зокрема виявлення кримінальних правопорушень та запобігання їм. З кожним роком значення таких органів у протидії легалізації майна, одержаного в результаті організованої злочинної діяльності, збільшується [7, с. 9-10].

У зарубіжних країнах існують аналогічні органи, діяльність яких полягає у тісній співпраці з правоохоронними органами з метою протидії організованим

злочинній діяльності, так в Аргентині діє спеціальний Комітет з боротьби з відмиванням грошей, в Бразилії – Рада по контролю за фінансовою діяльністю (Council for Financial Activities Control, COAF), у Греції це Комітет з фінансової інформації (Financial Information Unit, UIF), у Мексиці існують дві спеціальних організації - Генеральний директорат для розслідування трансакцій (Attached General Directorate for Transaction Investigation, DGAIO) і Агентство по боротьбі з відмиванням грошей (Credit and the Anti-money Laundering), у США – FinCen, а у Японії – Японський офіс фінансової розвідки (Japanese financial intelligence office, JAFIO) [7, с. 28]. Як було зазначено, до завдань цих організацій входить збір та аналіз інформації, яка надходить від фінансових органів, її розслідування, передача правоохоронним органам інформації про угоди, що можуть бути пов'язані з відмиванням грошей.

В Україні також створено орган, що за своїми функціями відповідає органу фінансової розвідки – Державна служба фінансового моніторингу України. Взаємодія правоохоронних органів з ДСФМУ в першу чергу спрямована на інформаційний обмін у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму та протидії корупції. З цією метою у ДСФМУ функціонує уніфікована база узагальнених матеріалів, щодо здійснюваної фінансової діяльності, яка дозволяє в автоматизованому режимі відслідковувати матеріали з моменту їх направлення до відповідного правоохоронного органу до моменту виконання судових рішень [249, с. 195].

Способи передачі інформації до FIU істотно впливають на ефективність їхньої роботи. Наприклад, якщо фінансові інститути та їхні органи прямо передають інформацію про підозрілі угоди до Фінансових розвідок, шанси швидко знайти та знешкодити злочинні організації істотно підвищуються. Якщо ж від фінансових інститутів чи їх працівників потрібно передавати інформацію «по інстанціях»: спочатку до контролюючих їх органів, а від них до, то аналіз інформації та проведення розслідувань сповільнюються й стають

менш ефективними. У свою чергу система працює більш ефективно, якщо запити на одержання інформації з боку фінансових розвідок надходять до фінансових інститутів прямо, а не через фінансові органи, які їх контролюють.

Однак, судячи зі звітів FIU їхні зусилля спрямовані переважно лише на виявлення введення в легальну економіку тіньових капіталів, сформованих внаслідок свідомої незаконної діяльності. Найбільш результативного виявлення вдається досягти, залучаючи оперативну інформацію правоохоронних органів (якщо передбачено типом FIU). Така робота FIU відповідає 40 рекомендаціям FATF по протидії відмиванню грошей [214]. Але діяльність FIU є недостатньо ефективною.

У вересні 2022 року, в Сінгапурі на круглому столі FATF та Інтерпол запустили спільну ініціативу, спрямовану на позбавлення злочинців їхніх "брудних" грошей, що стало поворотним моментом у глобальних зусиллях з повернення незаконних активів. 150 експертів на вказаному заході FATF-Інтерпол підкреслили нагальну потребу:

- сприяти національній політиці та діям, які надають пріоритет відстеженню, арешту та конфіскації злочинних активів;
- посилити оперативне співробітництво на національному, регіональному та міжнародному рівнях;
- збільшити ефективний обмін інформацією між органами державної влади та приватним сектором [113].

Задля визначення ефективності роботи міжнародних підрозділів, здійснюється технічний аналіз за запитами слідчих підрозділів; оперативний - ініціативний пошук підозрілих суб'єктів і повідомлення про них до оперативних підрозділів правоохоронних органів; стратегічний – для відомств із виявлення тенденцій тільки в сфері відмивання грошей.

Втім, аналіз ведеться ізольовано, без врахування загальних тенденцій прояву діяльності злочинних організацій, при чому, за загальною оцінкою із 70-80 розслідуваних у рік проваджень з відмивання майна, лише 2-3% виноситься

судових рішень. На сучасному етапі розвитку боротьби з легалізацією майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено злочинними організаціями, створення єдиного загальноєвропейського FIU підвищить ефективність роботи даних органів.

Незначний відсоток судових рішень порівняно з досить великою кількістю розслідуваних кримінальних проваджень, за фактами легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом у результаті організованої злочинної діяльності, - загальна проблема багатьох країн. Вона пояснюється складністю та неоднозначністю розслідувань, оскільки немає чіткого механізму розпізнання злочинних операцій і відмінності їх від готівкових операцій в легальному обороті, щоб уникнути сплати податків, тобто вимоги FATF мають потребу в удосконаленні.

Практика міжнародного співробітництва правоохоронних органів свідчить про наявність проблем, серед яких можна виділити такі:

1. Існуюча національна практика оперативно-розшукової діяльності не розповсюджується на процесуальні процедури зарубіжних країн і є не обов'язковою для іноземних держав. Під час виконання запитів на основі «поліцейських угод», запитуюча сторона просить направити на їх адресу установчі документи фірми, свідоцтво про реєстрацію, довідку банку тощо, тоді як у запитуємії державі така інформація, а тим більше справжні документи, можуть бути витребувані лише в межах кримінального провадження на виконання міжнародного слідчого доручення [7, с. 29].

2. Часто у своїх запитах запитуюча сторона ставить занадто багато питань, для вирішення яких необхідна група оперативних працівників, або запитується виконання таких завдань, що не випливають з матеріалів кримінального провадження. Часто зміст запитів виходить за межі предмета дослідження конкретного кримінального провадження або оперативно-розшукової справи.

Зміст запитів не завжди зрозумілий, не визначені підстави його направлення; дається неповна інформація про юридичних осіб і громадян; допускається використання скорочень і маловідомих аббревіатур (особливо назв

різних правоохоронних підрозділів, інших державних органів і установ, а також фірм); не вказуються номери телефонів, поштові й інші реквізити, а також необхідні адреси.

3. Нерідко вбачається бажання запитуваної держави перекласти проведення ряду слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів на правоохоронні органи інших держав. При цьому, виконавці не долучають до запиту копії документів (митних і відвантажувальних декларацій, паспортів, угод, контрактів тощо), що може значно полегшити і прискорити виконання запиту [7, с. 29].

4. Практика свідчить, що недотримання визначеної процедури здійснення міжнародного співробітництва призводить до збільшення строків виконання запитів, затягування провадження і невиправдане завантаження непродуктивною роботою центральний апарат виконавчої влади на різних рівнях, як ініціатора запиту, так і його виконавця.

5. У ряді випадків, істотний вплив на виконання та ефективність запитів співробітників правоохоронних органів мають форма та стиль звернення. Не допустимо використовувати розмовні вирази, нечіткість, що погіршує розуміння тексту при перекладі та з'ясування його змісту [7, с. 29].

Необхідно враховувати, що запити про проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, у тому числі про наведення довідок, здійснення контрольованих поставок, перевірочних закупівель та інших заходів, вжиті з метою виявлення предикатних злочинів, виконуються за умови подвійної криміналізації, тобто за умови, що діяння, стосовно якого здійснюються ці заходи, визнано злочином у державі органу-ініціатора запиту та в державі органу-виконавця запиту. Це особливо стосується іноземної валюти, деяких видів зброї й інших предметів, оборот яких заборонений чи обмежений у державах по-різному.

Якість запитів є тим критерієм, що визначає оперативність і очікувану відповідь партнера. У зв'язку з цим доцільно при підготовці запитів керуватися

існуючими нормативними документами, а також загально визнаними нормами підготовки сучасного ділового листа, зокрема:

- офіційний запит повинен бути коротким, зрозумілим, а його простою. Простота і стислість допоможуть не тільки відмова правнику запиту, а і його одержувачу. Занадто довгий і не дуже зрозумілий лист нерідко може бути відкладений. На короткий і зрозумілий запит відповідь отримується швидше;

- текст запиту повинен бути складений так, щоб був потрібен мінімальний час на ознайомлення з ним. Структура запиту звичайно включає виклад причини, що спонукала звернутися з проханням; виклад прохання;

- запит може починатися з головного: який правоохоронний орган або його структурний підрозділ на підставі якого міжнародно-правового документа звертається з проханням, за яким питанням щодо якого діяння, кваліфікованого за конкретними статтями кримінального закону (бажано і держави органу-виконавця запиту) як злочин. Далі повинні бути коротко і просто викладені фабула справи і суть запиту;

- до запиту в необхідних випадках доцільно додавати копії митних і відвантажувальних документів, протоколи допитів та інших слідчих дій, що стосуються суті справи, точні і вичерпні дані про юридичних і фізичних осіб, що є об'єктами запиту, прізвища, імена іноземних громадян, назви юридичних осіб повинні подаватися українською мовою або мовою держави органу-виконавця запиту, відтворюватися в оригіналі.

Слідчому як керівнику слідчо-оперативної групи необхідно знати, що відповідно до законодавства держав Співдружності результати виконання запитів про здійснення оперативно-розшукових заходів, представлені правоохоронними органами інших держав на підставі міжнародних договорів, можуть використовуватися на загальних підставах для усіх випадків здійснення оперативно-розшукової діяльності.

У ряді міжнародно-правових документів про боротьбу зі злочинністю зазначається, що однією з ефективних форм співробітництва є участь співробітників правоохоронних органів різних держав у спільних слідчо-

оперативних групах, їхня присутність у слідчих діях і оперативних заходах, здійснюваних колегами з інших держав д

Однак на підставі цих міжнародних договорів і національного законодавства оперативно-розшукові заходи і слідчі дії проводяться тільки співробітниками правоохоронних органів сторони-ініціатора запиту. Співробітники правоохоронних органів однієї держави можуть лише брати участь в оперативно-розшукових заходах, що здійснюються на території іншої держави. Причому рішення про прийом до спільної слідчо-оперативної групи працівників правоохоронних органів іншої держави приймають керівники компетентних (центральных) правоохоронних органів.

У зверненні про відрядження співробітників, як правило, відображаються:

- назви органу-ініціатора та органу, до якого направлено звернення;

- мета відрядження та його терміни;

- перелік заходів і масштаби взаємодії;

- дані про направлених співробітників, дані про автотранспорт (якщо група виїжджає на автотранспортних засобах), засобах індивідуального захисту, що знаходяться у співробітників, які відряджаються;

- інша необхідна інформація.

Доцільно підкреслити, що ввезення на територію однієї держави співробітниками правоохоронних органів і спеціальних служб іншої держави зброї і спеціальних засобів законодавством, як правило, не допускається.

Оперативним працівникам і слідчим правоохоронних органів дозволяється брати участь у здійсненні за їхнім проханням на території іншої держави оперативно-розшукових заходів і слідчих дій у тому випадку, якщо правоохоронний орган, якому зроблено запит, дозволив таку участь на своїй території у відповідь на задалегідь присланий запит тільки при дотриманні таких умов:

- особи, які беруть участь в оперативно-розшукових заходах і слідчих діях, зобов'язані дотримуватись законодавства сторони, на території якої вони

знаходяться, а також підкорятися законним вимогам правоохоронних органів сторони перебування;

- ці особи повинні бути готові в будь-який момент довести, що вони виступають як офіційні особи;

- за вимогою правоохоронних органів сторони, на території якої здійснюється спостереження, вони зобов'язані надати отриману ними інформацію.

Участь припиняється, як тільки відповідний компетентний правоохоронний орган сторони, на території якої вона здійснюється, висуне про це вимогу.

Одним з діючих механізмів міжнародного обміну на рівні правоохоронних органів різних держав у сфері боротьби зі злочинами, що мають міжнародний характер (торкаються інтересів декількох держав), виступає використання можливостей МОКП - Інтерполу. Суб'єктами такого співробітництва є Генеральний секретаріат Інтерполу, правоохоронні органи держав-членів Інтерполу.

Обмін інформацією НЦБ Інтерполу з Генеральним секретаріатом і НЦБ Інтерполу іноземних держав відбувається через запити, повідомлення й інші документи офіційними мовами Інтерполу (англійською, французькою, іспанською і російською мовами).

У сфері правоохоронної діяльності дуже важливо передати необхідні дані в максимально короткий термін і з дотриманням конфіденційності. У зв'язку з цим однією із форм співробітництва правоохоронних органів виступає обмін інформацією. Передача партнерам інформації здійснюється на основі узгоджених принципів взаємності. У випадку обміну даними, що торкаються питання національної безпеки держави, цей процес здійснюється тільки за умови дотримання відповідних внутрішньодержавних процедур. У двосторонніх відносинах забороняється передача офіційними каналами інформації щодо третьої сторони. Якщо у запиті міститься прохання про надання даних досудового розслідування, то така інформація може бути

розголошена лише з дозволу слідчого або прокурора та у тому обсязі, у якому вони вважають це можливим.

Документи, що відправляються в НЦБ Інтерполу інших держав на підставі запитів, отриманих від правоохоронних органів, класифікуються за ступенем терміновості. Причина пояснення того або іншого ступеня терміновості повинна бути зазначена в документі, спрямованому в НЦБ Інтерполу. Ці документи після їхньої реєстрації в НЦБ Інтерполу відправляються по каналах зв'язку в межах таких інтервалів: «Терміново» – негайно; «Звичайно» – протягом 2 годин; «Не терміново» – протягом 24 годин. У свою чергу, виконуватися такі запити повинні, як правило, у такий термін: «Терміново» – протягом 24 годин; «Звичайно» - протягом 10 діб, або швидше; «Не терміново» – протягом 30 діб, або швидше.

Для направлення в НЦБ Інтерполу документів правоохоронні органи держав співдружності використовують усі наявні в них засоби зв'язку. Документи, що направляються до НЦБ Інтерполу, повинні бути оформлені згідно з вимогами, передбаченими національними нормативними правовими актами, мати встановлений комплекс обов'язкових реквізитів, а також посилальний номер, ступінь терміновості документа і її обґрунтування. Документи, що направляються поштою, оформляються тільки друкованим способом. Документи, що направляються в НЦБ Інтерполу, підписуються керівниками структурних підрозділів центральних апаратів, територіальних і деяких інших підрозділів правоохоронних органів.

Прізвища та імена іноземних громадян, назви юридичних осіб мовою запитуваної держави або однією з офіційних мов Інтерполу відтворюються в оригіналі.

Відповідно до національних нормативних актів НЦБ Інтерполу держав Співдружності може відмовити цілком або частково в задоволенні запитів: - які не входять до компетенції Інтерполу; - пов'язаних зі злочинами політичного, військового, релігійного або расового характеру; - виконання яких спричинить

порушення національного законодавства або законодавства запитуваної держави; - якщо вони не оформлені відповідно до встановлених вимог.

Відповідно до положень національного законодавства в НЦБ Інтерполу може формуватися добірка з матеріалами перевірки за запитом, якому надається індивідуальний номер, що є наскрізним для документів щодо листування. Посилання на вихідний номер документа і на його індивідуальний код обов'язкові.

З метою здійснення скоординованої роботи щодо установа місцезнаходження осіб, причетних до діяльності конкретних злочинних організацій, виявлення їхніх зв'язків і припинення злочинної діяльності, ліквідації фінансової бази злочинних організацій одночасно в декількох державах - членах Інтерполу Генеральним секретаріатом розроблена спеціальна система міжнародного обміну інформацією.

Для поповнення бази даних фізичних осіб, причетних до діяльності злочинних організацій, правоохоронні органи держав Співдружності через свої НЦБ Інтерполу можуть надавати в Генеральний секретаріат:

- установчі дані про особу;
- дані про інші імена і клички особи, паспортні дані, словесний портрет, прикмети, фотографії, дактилоскопічні карти;
- відомі адреси і зв'язки;
- рід занять;
- інформацію про злочинну діяльність, її види і регіони здійснення;
- членом яких злочинних організацій є дана особа.

Для підготовки зазначених відомостей правоохоронні органи у встановленому порядку передають у НЦБ Інтерполу повідомлення про включення в базу даних відомостей про осіб, причетних до діяльності злочинних організацій. Ця інформація використовується Генеральним секретаріатом для видання спеціальних повідомлень.

У процесі оперативно-розшукової та слідчої діяльності по розслідуванню міжнародних економічних злочинів, а також установа за кордоном

фізичних і юридичних осіб, підозрюваних або і причетних до здійснення таких злочинів, проведення перевірок, правоохоронні органи держав у встановленому порядку направляють у НЦБ Інтерполу відповідні запити про перевірку юридичних осіб, зареєстрованих за кордоном, для передачі їх правоохоронним органам іноземних держав. У запитах необхідно відображати такі дані:

- підстава для перевірки фізичних і юридичних осіб;
- обставини кримінального правопорушення або характер наявних даних про злочин із вказівкою органу, який проводить розслідування або перевірку; - повні установчі дані про фізичних осіб;
- назви юридичних осіб із вказівкою наявних реквізитів (держави реєстрації, адреси, телефону, факсу тощо);
- конкретні питання, на які передбачається одержати відповіді.

До запитів, за необхідності, додаються копії контрактів та інших документів, що стосуються даного провадження.

Недотримання даних умов є підставою для відмови у виконанні запиту.

У процесі розкриття і розслідування таких легалізації (відмивання) майна правоохоронні органи держав направляють у НЦБ Інтерполу запити і повідомлення для передачі їх у Генеральний секретаріат і НЦБ Інтерполу іноземних держав.

Перевагами цієї форми співробітництва є оперативність і можливість вирішення найрізноманітніших завдань. Разом з тим перебування офіційних представників у столицях виключає можливість їхнього залучення до обміну інформацією в прикордонних районах сусідніх держав.

Крім Конвенції, надання правової допомоги у відносинах між Україною й іншими державами вирішується відповідно до двосторонніх договорів про правову допомогу. Прикладом міжурядової угоди може служити Договір між урядами України й США про взаємну правову допомогу у кримінальних справах [89]. У ньому зазначено, що сторони бажають поліпшити ефективність діяльності компетентних органів обох держав, пов'язаних із розслідуванням, переслідуванням і попередженням злочинності шляхом співробітництва і

наданням взаємної правової допомоги у кримінальних провадженнях. Обсяг допомоги включає:

- отримання показань або заяв осіб;
- забезпечення документами, протоколами та іншими предметами;
- вручення документів;
- передачу осіб, які знаходяться під вартою, для дачі показань або для здійснення розшуку і вилучення;
- заходи, пов'язані з арештом і конфіскацією майна, реституцією і стягненням штрафів;
- будь-яку іншу форму допомоги, що не заборонена законодавством держави-виконавця запиту.

З метою надання попереджувального характеру боротьбі з відмиванням майна незаконного походження Адміністрація Президента США законодавчо визначила предмет відмивання грошей – «...незаконно отримані гроші іноземних клієнтів».

У зв'язку з цим, країни, які предметом відмивання визначали доходи, майно здобуте злочинним шляхом, опинились у нерівних умовах із США. Адже, поки в цих країнах ведеться розслідування предикатного злочину та здійснюватимуться запити щодо наявності у підозрюваних на рахунка коштів, у банківських установах США на підставі вищезазначених запитів, буде здійснено безакцептне списання (адміністративна конфіскація) даних коштів з рахунків будь-яких іноземних клієнтів до бюджету Сполучених Штатів. Причому повернути ці кошти власнику можна лише за його цивільним позовом, що також передбачає сплату позовних платежів, які стануть джерелом доходів бюджету. Однак, коли американський правоохоронний орган, який конфіскував ці кошти, пред'явить суду запит, де буде зазначено, що вони незаконно вивезені з України до США і стосовно цього факту існує кримінальне провадження, то претензії позивача будуть визнані неправомірними. Таким чином країна-запитувач сама позбавляє себе цих коштів, оскільки її запит стане у суді основним доказом щодо обґрунтування відмови задовольнити позов власника

цих коштів. При цьому, якщо в країні, з якої вивезено дані кошти, з часом було створено привабливі податкові та інвестиційні умови, їх власник знайшов би спосіб повернути ці кошти у свою країну. Але після їх адміністративної конфіскації в бюджет США повернути ці кошти в «потерпілу» країну вже не вдасться. Тому, з одного боку, запити у США щодо незаконності розміщених там коштів нашими резидентами необхідно готувати дуже обережно та продумувати тексти запитів так, щоб не створити підстав для конфіскації розміщених там коштів. З іншого, при укладанні двосторонніх угод про усунення подвійного оподаткування з країнами, що мають «двостандартний» правовий режим боротьби з відмиванням доходів незаконного походження, необхідно закладати такі домовленості, щоб основна сума конфіскованих коштів (за винятком реальних витрат на їх виявлення та ін.) поверталась у країну резидента-власника.

Висновки до розділу 2

1. Проведене дослідження криміналістичної характеристики даного виду кримінального правопорушення, а також узагальнення практики діяльності правоохоронних органів, після початку досудового розслідування, спрямованої на виконання слідчих (розшукових) дій щодо збирання та перевірки доказів дозволяють уточнити перелік обставин, який підлягає доказуванню з урахуванням криміналістичної специфіки легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією): 1) суб'єкт (суб'єкти) легалізації (відмивання) майна; 2) предмет легалізації (відмивання) майна; 3) факт усвідомлення суб'єктом кримінального правопорушення зв'язку між майном, яке надійшло в його розпорядження зі скоєним злочином; 4) ступінь участі кожного суб'єкта у здійсненні конкретного етапу вчинення злочинного діяння в контексті групового чи організованого процесу легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення злочину; 5) спосіб надходження майна у розпорядження легалізаторів

(особливо якщо придбання злочинним шляхом майна здійснювалося іншими особами); 6) конкретні фінансові операції або цивільно-правові угоди, які були вчинені з метою легалізації (відмивання) майна (способи вчинення кримінального правопорушення); 7) вид, розмір, найменування майна, що легалізується; 8) факт та обставини виконання договірних умов (зобов'язань) за даними угодами; 9) хронологічний перелік фінансових операцій та інших угод, скоєних з метою надання правомірного виду володінню, користуванню та розпорядженню майна (вид операцій та угод, в яких беруть участь сторони, предмет та розмір кожної угоди, обставини їх укладання); 10) обставини, що підтверджують наявність у суб'єктів вчиненого кримінального правопорушення мети, що полягає у наданні правомірного характеру володінню, користуванню та розпорядженню майном, одержаним внаслідок вчинення злочину; 11) намір та мотив у суб'єкта здійснити легалізацію (відмивання); 12) обставини, що характеризують організовану групу (злочинну організацію);

2. Підвищення ефективності боротьби з легалізацією злочинного майна неможливе без удосконалення організації роботи суб'єктів розслідування, у тому числі – у вигляді запровадження спеціалізації слідчих, оперативних працівників з виявлення та розслідування даної категорії злочинів. Це цілком узгоджується з тим, що виділяються у структурі правозастосовної діяльності правоохоронних органів спеціальними напрямками, серед яких передбачена і боротьба з відмиванням майна, одержаного злочинним шляхом.

3. Підвищення ефективності розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено організованою групою (злочинною організацією) є однією з невід'ємних умов інтенсифікації боротьби з організованою злочинністю. Перш за все залишаються невстановленими такі аспекти, як з'ясування фінансової бази ОГ(ЗО), виявлення її зв'язків з легальними фінансовими структурами тощо.

4. Інтенсифікацію розслідування кримінальних проваджень аналізованої категорії забезпечило б створення постійно діючих слідчо-оперативних груп, які об'єднують співробітників Національної поліції, Національного

антикорупційного бюро, Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками у взаємодії з ДСФМ систематично здійснювали б виявлення та розслідування легалізації злочинного майна транснаціональних злочинних організацій, які діють у міжнародних масштабах. Узгоджена робота зазначених спеціалізованих слідчо-оперативних груп зумовила б більшу результативність виявлення предикатних кримінальних правопорушень, припинення каналів «відмивання» отриманого незаконно майна, а також встановлення всіх епізодів та співучасників злочину, їх взаємовідносин та інших факторів латентного характеру, що формують обставини кримінального правопорушення.

5. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час проведення досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено організованою групою (злочинною організацією) є одним із ключових моментів в отриманні належних і допустимих доказів, зібраних стороною обвинувачення. Дане кримінальне правопорушення є ретельно приховуваним, та вчиняється під оболонкою інших злочинів, легко видається за цивільно-правові (господарські) відносини або взагалі пояснюватися певними форс мажорними обставинами як наявними, так і надуманими. Тому використання під час досудового розслідування оперативних заходів виступає найбільш дієвим засобом виявлення доказів особливо на початковому етапі розслідування.

6. Визначення суб'єктом прийняття рішення про проведення НСРД слідчого, прокурора, а також обмеження обсягу повноважень оперативних підрозділів щодо ініціювання та проведення СРД призвело до певних проблем у взаємодії між цими підрозділами. Вирішення цих проблем шляхом внесення відповідних змін до кримінального процесуального законодавства щодо створення, при розслідуванні легалізації (відмивання) майна ОГ(ЗО), здобутого злочинним шляхом слідчо-оперативних груп. Це дозволить підвищити ефективність взаємодії, адже існуватиме пряма співпраця слідчого та оперативного працівника щодо надання та виконання доручень.

7. Специфічність механізму відображення легалізації (відмивання) майна учиненого ОГ(ЗО) у навколишньому середовищі (у першу чергу, в різноманітних документах) обумовлює й особливості завдань розслідування, які вирішуються спільно слідчим та оперативними співробітниками при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій. Йдеться, перш за все, про вирішення питання «куди ведуть гроші», яке є основоположним під час розслідування легалізації майна та задля якого визначається перелік документів, необхідних для вилучення і використання їх в подальшому як доказів. Вирішення цього питання можливе шляхом планування та проведення таких слідчих (розшукових) та процесуальних дій, як обшук, огляд, тимчасове вилучення майна та документів, призначення відповідних криміналістичних експертиз (комп'ютерно-технічна, фінансово-економічна, бухгалтерська, почеркознавча тощо), допитів.

8. Потребує законодавчого врегулювання питання статусу оперативного підрозділу у кримінальному провадженні та організації взаємодії з метою підвищення ефективності досудового розслідування, а тому пропонуємо внести зміни до ст. 38 КПК України з метою регламентації спільної діяльності слідчого з оперативним підрозділом у складі СОГ під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, до яких відноситься легалізація (відмивання) майна, що вчинено ЗО та п. 4 цієї статті викласти в такій редакції: «Досудове розслідування здійснюють слідчі, дізнавачі одноособово або слідчою групою, слідчо-оперативною групою, групою дізнавачів».

9. Основними сферами та напрямками міжнародного співробітництва між правоохоронними органами є: - надання міжнародної допомоги (63%), - використання можливостей Інтерполу та Європолу (63%), - спільне розслідування шляхом створення спільних слідчих груп (44%), - тимчасова передача особи (32%), - передача кримінального провадження (15%) (Додаток А).

РОЗДІЛ 3.

ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, УЧИНЕНОГО ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ (ЗЛОЧИННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ)

3.1. Тактика та загальні підстави проведення допиту, одночасного допиту двох і більше раніше допитаних осіб, огляду й обшуку як основних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)

Відповідно до концептуальних положень національної процесуальної та криміналістичної науки допит є основним процесуальним засобом отримання показань, що відображають вербальну інформацію, що має значення для розслідування. Тому питання розробки послідовності проведення допиту та тактики отримання високо інформативних показань, подолання установки на дачу неправдивих показань, подолання інших психологічних бар'єрів та поповнення забутого висвітлено у багатьох наукових працях вітчизняних процесуалістів та криміналістів, у тому числі щодо допитуваних, що мають різний процесуальний статус [312, с. 105-110].

Враховуючи, що вербальна інформація має суттєве доказове значення практично для кожного кримінального правопорушення, незалежно від його категорії, допит найчастіше виступає найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією. Не є винятком і подальше дослідження діянь, відображених в документації, про ті чи інші фрагменти злочинної діяльності – легалізації (відмивання) злочинного майна, що відбивається у свідомості низки осіб, які є свідками, потерпілими, підозрюваними.

Проте велика кількість допитів, проведених у рамках розслідування кримінального провадження, далеко не завжди сприяє високій інформативності

цієї слідчої (розшукової) дії як джерела доказової інформації щодо обставин легалізації (відмивання) злочинного майна. Деякі особливості проведення допиту в провадженнях про легалізацію (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, раніше не розглядалися у спеціальній юридичній літературі [17, с. 16], тому це питання не можна вважати дослідженим і вичерпним. У цьому зв'язку є потреба в аналізі тактичних особливостей здійснення допиту за даною категорією проваджень, з метою надання рекомендацій, спрямованих на підвищення результативності допиту як процесу отримання показань у кримінальному провадженні.

У кримінальних провадженнях про категорію кримінального правопорушення, що аналізується, проходять різні групи свідків, які є носіями неоднорідною за обсягом та змісту вербальної інформації, що відбиває ті чи інші факти, значущі для доведення одночасно як предикатного злочину, так і власне легалізації (відмивання) злочинного майна:

- посадові особи державних органів, уповноважені приймати юридично значущі рішення (наприклад, про визнання чи реєстрацію права власності або інші юридично значущі рішення) – судді, державні реєстратори, нотаріуси;

- особи, які здійснюють допоміжні або технічні функції державних органів (наприклад, секретар судового засідання, помічники нотаріусів, діловоди, технічний персонал тощо.);

- співробітники різних організацій, які здійснюють господарську та іншу дозволена законом діяльність та виступили як сумлінні учасники угоди з суб'єктами, причетними до легалізації (відмивання) майна (наприклад, співробітники ріелторських організацій) підприємств, якими здійснювалися угоди з імітації правомірності знаходження у віданні певних суб'єктів нерухомості, до якої вони отримали доступ у результаті вчинення кримінального правопорушення;

- співробітники організацій, яким під виглядом легальної економічної діяльності збувалися майно та інші матеріальні цінності, одержані злочинним

шляхом, або у яких купувалися матеріальні цінності за кошти, отримані винними внаслідок вчинення кримінального правопорушення;

- співробітники банків та інших фінансових установ, через які здійснювалися фінансові операції з імітації правомірної цивільно-правової угоди;

- особи, які виконують допоміжні або технічні функції комерційних чи інших організаціях, які були учасниками угод, предметом яких було легалізоване майно;

- випадкові очевидці окремих етапів діяльності з легалізації майна, отриманого в результаті вчинення кримінального правопорушення;

- випадкові очевидці окремих етапів здійснення предикатного злочину, що вказують на ознаки легалізації, як на дії щодо приховання предикатного злочину;

- посадові особи правоохоронних та інших державних органів, які виявили ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, або затримали суб'єктів злочинів.

Предмет допиту цих осіб має специфічні особливості, зумовлені сприйнятою ними інформацією, що стосується розслідування. Узагальнений перелік обставин, пов'язаних із розслідуванням кримінальним правопорушенням, на наш погляд, є наступним:

- місце роботи, посада, службові обов'язки (що прямо або опосередковано мають відношення до встановлюваних обставин, що підлягають доказуванню);

- чи знайомий із суб'єктами легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, або іншими конкретними особами, які становлять інтерес для розслідування, у яких відносинах перебуває, за яких обставин познайомився, хто став ініціатором контакту, якщо не знайомий, то за яких обставин його сприймав, за якими ознаками запам'ятав, чи зможе впізнати;

- які службові (посада, місце роботи, організація, інтереси якої представляє цю особу тощо) або персональні (прізвище, ім'я, по батькові, інші персональні дані) обов'язки відомі допитуваному щодо особи, яка представляє інтерес для розслідування, з яких джерел вона йому відома: особисте повідомлення співрозмовника; повідомлення інших осіб; пред'явлення співрозмовником документів: а) які засвідчують особу; б) відображають фінансово-господарську діяльність; в) які засвідчують волевиявлення організації на представлення її інтересів цією особою (довіреність) тощо;

- де, коли, з якою тривалістю, за яких обставин відбулися контакти допитуваного із суб'єктами кримінального правопорушення (інші особи, які викликають слідчий інтерес), хто був їх ініціатором, що було предметом ділових обговорень;

- чи висловлював співрозмовник будь-які прохання, пропозиції, чи відповідали вони у повному обсязі законодавству та традиціям ділового обороту, якщо не відповідали взагалі чи були певною мірою незвичайні, в чому конкретно полягала їх своєрідність;

- якщо прохання чи пропозиція були пов'язані з будь-яким майном (грошовими коштами, іншими матеріальними цінностями), який їх розмір (сумарний і доданок, валюта, найменування, вид, асортимент та інші характеристики);

- яким чином відреагував допитуваний на пропозицію чи прохання співрозмовника, які мотиви визначили ті чи інші його дії чи рішення;

- які дії безпосередньо здійснювалися допитуваним, його співрозмовником та іншими присутніми особами в момент зустрічі або ділових переговорів;

-яке було ухвалено рішення за результатами звернення конкретної особи: чи була укладена угода, чи була прийнята інша його пропозиція (чи була послуга, що була предметом звернення певної особи), на яких умовах, якщо умови прийнятого рішення (укладеного договору, іншої угоди, державної чи іншої послуги тощо.) відрізнялися від тих, з якими звернулася особа та чому;

- хто, де, коли та яким чином підготував документацію, супроводжуючу укладену угоду (інше звернення чи послугу): безпосередньо на місці зустрічі або допитуваному приносилися заздалегідь підготовлені документи, що містять обов'язкові реквізити зацікавленої сторони; чи вносилися протилежною стороною заперечення щодо змісту та реквізитів документів;

- яким чином, коли, в якому обсязі, за участю чи присутністю яких осіб та за яких інших обставин здійснився розрахунок між учасниками даних правовідносини (договору, іншої угоди, іншої послуги);

- чи були виконані зобов'язання щодо угоди чи іншої послуги обома сторонами, яким чином, силами якої із сторін, яким чином і в якому обсязі здійснювалися ті чи інші зобов'язання; чи виникали спірні чи конфліктні ситуації у процесі виконання зобов'язань, у зв'язку з чим, яким чином вирішувалися, якщо не були, то з ініціативи якої із сторін і з якої причини; чи було діями суб'єктів кримінального правопорушення (або інших осіб) завдано шкоди (характер та розміру, чим підтверджується) інтересам організації, представником якої є допитуваний;

- коли, де, яким чином були завершені правовідносини між суб'єктом злочину (іншою особою, що діяла на користь суб'єктів злочину).

Наприклад, допитаний як свідок громадянка П., яка є юристом одного з банків, розповіла, що проводила правову експертизу документів, наданих офіційним представником комерційної організації для відкриття рахунку. У процесі допиту вона перерахувала перелік вивчених нею документів, описала зовнішні ознаки чоловіка, який назвався директором даного ТОВ, що підтверджувалося даною правовстановлюючою документацією та паспортом на ім'я особи, заявленої як директор, охарактеризувала його дії (заповнення картки із зразками підписів та відбитка печатки, заяви про відкриття рахунку, підписання договору банківського рахунку) [34].

Оскільки згідно з іншими матеріалами провадження, суб'єкт злочину відкрив рахунок для організації, що виявилася фікцією, зареєстрованою на підставну особу, від імені якої він діяв, вважаємо, що у допитаної слід було

більш детально з'ясувати, чи вживалися нею, і які саме, заходи щодо підтвердження відповідності особи відвідувача паспортним даним. Якщо такі заходи вживалися в недостатньому обсязі, то з яких причин. Цей аспект необхідно з'ясувати та перевірити шляхом інших слідчих (розшукових) та негласних (розшукових) дій, хоча б з метою виключення ймовірності узгоджених дій уповноваженого співробітника банку та суб'єкта легалізації, який притягується до кримінальної відповідальності.

Особливістю участі значної категорії свідків у провадженнях аналізованої категорії злочинів є їх належність до державних органів, наділених приймати юридично значущі рішення, що впливають на «долю» майна, що піддається винними процесу легалізації. Наприклад, у кримінальних провадженнях про злочини, у яких елементом легалізації був режим судового розгляду цивільно-правових спорів про визнання права власності, а також про стягнення з відповідача грошових коштів, як свідки у кримінальному провадженні проходили судді, які головують на даних судових засіданнях та приймали рішення у порядку цивільного судочинства [128, с. 5-6].

Очевидно, що такі ситуації мають ризик стати конфліктними, оскільки обумовлюють потребу судді як суб'єкта, наділеного правом приймати юридично значущі рішення, особливим правовим статусом, одночасно піддатися допиту як свідок на етапі досудового слідства у межах кримінального судочинства. У жодному у разі не применшуючи авторитет суддів як осіб, які мають особливий статус та наділені процесуальним імунітетом, зазначимо, що у деяких випадках допити цих осіб, згідно з емпіричними джерелами, носили формальний і поверхневий характер.

Наприклад, суддя лише в загальному пояснював сутність і предмет конкретного судового розгляд посилаючись на те, що за давністю не пам'ятає перебіг, характерні поведінкові особливості різних представників сторін, безпосередньо зацікавлених осіб, тактику подання ними доказів тощо. У подібних випадках слідчі часом «соромляться» провести допит суддів як свідків активніше і цілеспрямованіше, із застосуванням різних тактичних прийомів,

спрямованих на активізацію пам'яті, поповнення забутого, застосування асоціативних зв'язків, в тому числі шляхом допиту у певній хронологічній чи іншій тематичній послідовності, «допиту за планами» (коли предмет допиту свідомо обмежується зазначеною слідчою подією, що є лише одним із елементів предмета допиту свідка тощо).

У кращому випадку реалізується прийом «подання доказів», що фіксується у протоколі допиту, який завжди правильно. Як докази допитуваним пред'являється документ, що відображає хід судового засідання, проте він пред'являється дещо передчасно, і навіть не завжди фіксується у протоколі допиту не тільки момент, а й сам факт пред'явлення цього документа. В результаті саме слідча (розшукова) дія «допит» як засіб отримання саме повних та достовірних усних показань дещо втрачає свою процесуально тактичну сутність та практичну результативність. Допит перетворюється на переказ допитуваним змісту документа, що відображає хід судового засідання, яке і так може бути долучене до матеріалів кримінального провадження. Недоліки щодо змістовності показань як самостійного інформаційного джерела (що не дублює зміст різних документів) присутні у протоколах допиту інших посадових осіб державних органів, наділених правом приймати рішення від імені держави (державних реєстраторів, нотаріусів тощо).

Вважаємо, що для заповнення прогалін і недоліків у допитах необхідно більше активно звертатися до потенціалу криміналістичної тактики у сфері проведення допиту потенційно сумлінних суб'єктів, не готових на момент допиту самостійно згадати всі події за їх участю чи присутністю, через природного забування. Арсенал криміналістичної тактики дозволяє відновити в пам'яті багато подій, що здавались забутими. Але при цьому не слід здійснювати дії навідного характеру, за своєю сутністю ідентичні забороненим навідним питанням, у тому числі у вигляді передчасного надання документальної інформації. Слідчому доцільно, у межах підготовки до допиту таких осіб вивчити заздалегідь вилучені під час обшуку, огляду або інших слідчих (розшукових) дій, процесуальних документів, що відображають

обставини прийняття ними юридично значущого рішення, з метою формулювання додаткових (уточнюючих, деталізуючих, конкретизуючих) питань.

Якщо процес судового засідання фіксувався за допомогою засобів аудіо-, відеозапису, необхідно вилучені електронні носії з даною інформацією також вивчити, звертаючи увагу як на порядок проведення засідання, так і на поведінкові особливості його. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, будучи втіленням мети та закономірним наслідком основного кримінального правопорушення, певною мірою відображається у вигляді деякої сукупності слідів, у тому числі ідеальних, ще в момент кримінальної діяльності з реалізації злочинного наміру на вчинення основного злочину, і навіть на підготовчому його етапі, що передує реалізації основного злочинного наміру.

Оскільки, як ми зазначали раніше, зазначені дії знаходяться у прямому та невід'ємному зв'язку, і процес легалізації (відмивання) майна, одержаних злочинним шляхом, сам являючи собою діяльність із приховування основного джерела надходження злочинного майна, що також відображається в системі дій щодо реалізації наміру вчинення основного злочину – як окремих прийомів, вкладених у приготування чи приховування злочину. Для доведення обставин легалізації необхідно проаналізувати результати допиту свідків щодо змісту їх показань стосовно причин предикатного злочину. Якщо розслідування злочинів, що стали причиною задіяння майна, здобутого злочинним шляхом, здійснювалося в різні часові проміжки по відношенню до розслідування легалізації (відмивання), та за основним кримінальним провадженням вже прийнято судові рішення, то доцільно, долучивши до матеріалів поточного провадження про легалізацію (відмивання) копії протоколів допиту свідків, здійснити додаткові допити цих осіб, під час яких детальніше з'ясувати відомі їм обставини легалізації [299, с. 195-201].

Зважаючи, що в рамках розслідування основного кримінального провадження, слідчий хоча й прагнув (за загальним правилом) повно і всебічно

встановити обставини, що підлягають доказуванню, все ж таки він діяв крізь призму інших пріоритетів, саме керувався сукупністю обставин, що підлягають доказуванню перш за все за основним складом кримінального правопорушення. Як потерпілих або їхніх представників у цих кримінальних провадженнях проходять фізичні або юридичні особи, яким завдано шкоди в результаті вчинення предикатного злочину. Якщо в рамках одного кримінального провадження розслідується паралельно обидва – предикатне кримінальне правопорушення, внаслідок якого отримано злочинне майно, та власне його легалізація (відмивання), або два і більше різновидів діянь (якщо злочин є багатоепізодним), що складається з кількох фактів діянь з вступу в розпорядження майном та його подальшої легалізації), то потерпілий допитується переважно з питань, пов'язаних із обставинами заподіяння йому шкоди (тобто за обставинами предикатного злочину).

Щодо питань, пов'язаних із обставинами легалізації злочинного майна, то потерпілому також можуть бути відомі деякі прийоми з легалізації, бо, як зазначалося, легалізація (відмивання) злочинного майна за своєю внутрішньою сутністю (і одночасно по відношенню до предикатного кримінального правопорушення) є приховування ознак предикатного злочину.

Предмет допиту підозрюваного щодо причетності даної особи до предикатного злочину, залежно від складу інкримінованого основного діяння, вимагає звернення до відповідної приватної криміналістичної методики, що не є областю розгляду справжнього дослідження. Предмет допиту підозрюваного, що охоплюється встановленням складу саме легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення, учиненого організованою групою (злочинною організацією), має передбачати такі основні аспекти:

- який тип злочинного формування (злочинна організація, організована група, група осіб) та спеціалізація, скільки співучасників та хто саме входить до злочинної організації (далі – якщо не вказано інше, то в відповідну іншу кримінальну спільність), хто є організатором та керівником організованої

групи, коли та ким вона створена, яким чином і ким визначаються обов'язки кожного співучасника, які заходи конспірації робляться;

- як давно, яким чином і за яких обставин особа, яка допитується вступила до організованої групи, що послужило спонукальною причиною; які обов'язки в злочинній організації виконував допитуваний, хто та які саме давав йому вказівки та доручення, пов'язані з кримінальною діяльністю;

- кому із співучасників належить ідея про легалізацію (відмивання) майна, отриманого внаслідок вчинення злочинів; що відомо допитуваному про суб'єкта (суб'єктів) вчинення предикатного злочину та про обставини вчинення предикатного злочину; яким чином підтримується зв'язок між суб'єктами основного злочину; чи носить цей зв'язок або діяльність серійний характер;

- хто приймав рішення щодо легалізації конкретного майна, отриманого внаслідок вчинення певного (конкретного) злочину, розробляв способи та прийоми легалізації, заходи конспірації та інші заходи забезпечення невразливості співучасників злочину;

- хто розподіляв обов'язки між співучасниками, здійснював інші організаційні та керівні повноваження щодо підготовки та проведення конкретного епізоду;

- у чому полягала схема з легалізації (відмивання) злочинного майна: які фінансові операції та інші угоди та в якій послідовності планувалися;

- у кого і де зберігалися печатки організацій, які мають ознаки фіктивної діяльності, у кого зберігалися документи, особливо значущі з погляду укладання угод (наприклад, паспорти на підставних осіб, інші документи на підставні організації тощо);

- як і в якому обсязі допитуваним та іншими учасниками виконувались зобов'язання щодо угоди; якщо зобов'язання не виконувались у повному обсязі, то які саме, в якій частині та з якої причини;

- хто і яким чином здійснював облік легалізованого (відмивного) майна, а також облік отриманого злочинного майна після завершення процесу легалізації; яким чином в злочинній організації здійснювалося розподіл

прибутку між виконавцями; які матеріальні цінності (гроші та інші цінності) були отримані особисто допитуваним: коли, у зв'язку з чим, у якому розмірі чи еквіваленті; як він ними розпорядився;

- який загальний (сумарний) розмір майна, одержаного внаслідок вчинення злочинів та легалізованого шляхом застосування даних злочинних схем;

- де, коли, ким і за яких обставин діяльність злочинної організації була припинена.

Допит підозрюваного у кримінальних провадженнях щодо легалізації (відмивання) майна, отриманого внаслідок вчинення злочину істотно відрізняється, по-перше, від наступних типових проміжних ситуацій:

- розслідування легалізації (відмивання) злочинного майна здійснюється в рамках основного (вихідного, предикатного) злочину, одночасно з ним;

- розслідування легалізації (відмивання) злочинного майна здійснюється у рамках самостійного кримінального провадження; до провадження долучено матеріали раніше розслідуваного кримінального провадження за предикатним злочином;

- розслідування легалізації (відмивання) злочинного майна здійснюється у рамках самостійного кримінального провадження; до провадження на момент допиту ще не долучено матеріали раніше розслідуваного кримінального провадження за предикатним злочином.

Така ситуація може складатися під час затримання особи безпосередньо на місці події, що не збігаються територіально та хронологічно з місцем та часом вчинення основного злочину. Наявність зазначених проміжних ситуацій визначає відмінності в предметній галузі допиту. Особа допитується або одночасно за епізодами, пов'язаним із вчиненням предикатного злочину та епізодам легалізації, або лише за епізодами легалізації. По-друге, тактичні особливості допиту підозрюваного визначаються одноосібним чи груповим (організованим) характером легалізації (відмивання) майна, що має злочинне походження. Наведені в роботі криміналістично значущі ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального

правопорушення злочинною організацією, дозволили зробити висновок про переважно груповий або організований характер легалізації (відмивання) [312, с. 186-195].

Тому під час планування тактики допиту підозрюваного у конкретних кримінальних провадженнях про легалізацію (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, необхідно враховувати рекомендації щодо допиту підозрюваних у злочинах, що носять груповий або організований характер. По-третє, особливості допиту залежить від позиції підозрюваного за фактом підозри його у причетності до вчинення злочину: предикатного та (або) легалізації (відмивання) злочинного майна [123, с. 174-177].

Якщо до кримінального провадження, долучені матеріали раніше розслідуваного провадження за предикатним кримінальним правопорушенням, то слідчий має достатньо інформації про джерела надходження в кримінальний обіг майна, а також, якщо легалізацію (відмивання) злочинного майна здійснюють суб'єкти вихідного злочину, то слідчому доступна доказова та характеризуюча інформація щодо суб'єктів злочину. Це дозволяє краще визначити позицію підозрюваного, продумати лінію поведінки, спрямовану на встановлення психологічного контакту та забезпечення готовності особи до укладання угоди про співпрацю зі слідством.

Якщо підозрюваний не взятий під варту, або якщо він вже відбуває покарання за скоєння предикатного злочину, то доцільно, щоб допиту підозрюваного передувала підготовка, у тому числа шляхом вивчення та аналізу інформації, що міститься в різних документи, вилучених в результаті обшуку або інших процесуальних дій, в різних організаціях, взаємодіяли з підозрюваним, а також у тих, що надійшли у відповідь на запити з офіційних установ. Розробляючи попередній план проведення допиту, перелік з'ясовуваних питань, лінію поведінки слідчого щодо постановки даних питань, слід також заздалегідь підготувати ці документи для пред'явлення як доказів,

водночас виключаючи можливість передчасного ознайомлення допитуваного зі змістом, а у необхідних випадках – також виключаючи можливість сприйняття допитуваним самого факту наявності цих документів у розпорядженні слідчого.

Також, КПК України надає можливість слідчому, прокурору провести одночасний допит двох чи більше допитаних осіб для з'ясування розбіжностей у їхніх показаннях [159]. Під час проведення такого допиту слідчий може вирішити наступні завдання:

- встановити помилково чи навмисно надані неправдиві показання, отримані від допитаних осіб;

- посилити тактико-психологічний вплив на учасників слідчої (розшукової) дії, які схильні до дачі неправдивих показань, з метою отримання достовірної інформації;

- встановити нові обставини кримінального правопорушення;

- додатково перевірити, з метою закріплення, показання свідків, потерпілих, підозрюваних;

- мінімізувати тактичні ризики, що нівелюють неправомірні психологічний вплив на учасників допиту, уникнути зміни їх показань та розголошення таємниці досудового розслідування;

- з'ясувати причини розбіжностей в показаннях вже допитаних осіб та усунути виявлені [207, с. 146].

Зауважимо, що предмет одночасного допиту є вужчим, аніж предмет допиту взагалі, тому що під час проведення одночасного допиту з'ясовуються лише ті обставини, які містять розбіжності, окрім того, можна виділити і інші відмінності організаційно тактичного характеру, що свідчить про різницю між допитом та одночасним допитом двох і більше допитаних осіб, а саме:

- допит потерпілого, свідка, підозрюваного є обов'язковою слідчою (розшуковою) дією. А от проведення одночасного допиту двох чи більше допитаних осіб здійснюється на підставі рішення слідчого, в разі наявності розбіжностей у показаннях та їх усунення, закріплення раніше отриманих

показань. Отже, прийняття рішення про проведення одночасного допиту залежить від слідчої ситуації та такий вид допиту не є обов'язковим;

- тлумачення самого поняття «одночасний допит двох або більше допитаних осіб» свідчить, що ця слідча (розшукова) дія є додатковою та ініціюється лише після проведення попереднього допиту;

- кількість учасників, одночасно задіяних до проведення одночасного допиту становить двоє і більше осіб, на відміну від класичного допиту, що організаційно значно складніший для виконання;

- для участі в одночасному допиті задіюються учасники як з однаковим, так і з різним процесуальним статусом. Хоча в науковій спільноті й точаться дискусії щодо місця одночасного допиту в системі слідчих (розшукових) дій, ряд вчених вважають одночасний допит двох або більше допитаних осіб окремою слідчою (розшуковою) дією, тоді як інші вважають його різновидом допиту.

Окрім цього, в окремих працях, одночасний допит розглядається як тактичний прийом, однак це є спірним питанням так як процесуальний порядок його проведення чітко регламентований КПК України; оформлюється у відповідному протоколі; його проведення спрямоване на виявлення, фіксацію та оцінку доказів. Хоча, сама процедура отримання показань учасників одночасного допиту по суті є тотожним порядку проведення допиту з використанням аналогічних тактичних прийомів, що свідчить про приналежність одночасного допиту як різновиду допиту. До того ж, одночасний допит носить специфічний характер, що впливає на його результат, зокрема:

- слідчою ситуацією, що склалася;

- наявністю у слідчого достатнього обсягу відомостей;

- категорією учасників кримінального провадження (свідок, потерпілий, підозрюваний). А отже, зважаючи на це можна визначити, що такому допиту притаманні ознаки тактичного прийому, і, насправді, обидва твердження мають право на життя. Для визначення категорії застосування одночасного допиту

необхідно враховувати мету і завдання, які належить вирішити слідчому, а також існуючу слідчу ситуацію [319, с. 326-331].

Підсумуємо, що одночасний допит двох або більше допитаних осіб є самотійною слідчою (розшуковою) дією, одним з видів допиту, змістом якої є:

- отримання та фіксація відомостей, які мають значення для конкретного кримінального провадження;
- виявлення і ліквідація розбіжностей у показаннях осіб, які були вже допитані раніше;
- визначення умисно чи помилково надані неправдиві показання, використовуючи тактичні засоби впливу.

Так, можна визначити, що завданнями одночасного допиту учасників злочинних організацій є:

- з'ясування надійності показань учасників ОГ(ОЗ);
- попередження надання завідомо неправдивих показань, умисно учасниками ОГ(ОЗ);
- виявлення суперечливих відомостей та помилкових суджень у показаннях учасників;
- з'ясування деталей вчиненого предикатного злочину або легалізації майна;
- унеможливлення узгодження своїх показань учасниками ОГ(ОЗ);
- недопущення фізичного або психологічного впливу учасників ОГ(ОЗ) один на одного з метою залякування та відмов від раніше наданих показань.

Початковий етап розслідування, в рамках якого невідкладно здійснюються такі слідчі (розшукові) дії, як різні види огляду, обшуку, допит потерпілого, свідків, підозрюваного тощо, відзначається максимальною динамічністю при виявленні, фіксації, вилученні та дослідженні слідів та доказів, що найбільш чутливі до потенційної зміни або втрати [168, с. 67-71].

Як відомо, концепція вітчизняного кримінального судочинства передбачає поліваріантність огляду як процесуальної дії пізнавального характеру (огляд

місця події, огляд ділянок місцевості та приміщення, огляд трупів, огляд речей та документів). Ці слідчі (розшукові) дії об'єднує єдина процесуальна та тактико-криміналістична сутність. Їх змістом є безпосереднє, візуальне, за допомогою органів чуття, а також техніко-криміналістичних засобів, виявлення, фіксація, вилучення різної слідчої інформації, що свідчить про реалізовані суб'єктами злочину способи, прийоми легалізації злочинного майна та інших значимих для розслідування причин. При цьому здійснюються лише дії дослідницького характеру, пов'язані із застосуванням емпіричних методів наукового пізнання, оскільки ця слідча (розшукова) дія не передбачає формулювання висновків, категоричних або ймовірних. Серед різних видів огляду у провадженнях щодо аналізованої категорії злочинів, особливе місце займає огляд документів. Саме цей вид огляду за частотою народження найбільш затребуваний, здійснюється майже у 100% кримінальних проваджень [303, с. 68-72]. Документи, що оглядаються, надходять до матеріалів кримінального провадження зазначеної категорії із різних джерел:

- витребування у порядку ст. 93 КПК України від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок;

- отримання інформації від оперативних підрозділів, отриманої в результаті оперативно-розшукової діяльності;

- отримання дозволу на тимчасовий доступ до речей та документів, під час якого здійснюється добровільне або примусове надання особою необхідних документів;

- обшук приміщень;

- особистий обшук;

- огляд місця події, в результаті якого виявлено та вилучено документи, що відображають сліди злочинної діяльності [159].

Незважаючи на те, що тактичні правила та прийоми огляду документів загалом єдині, джерело надходження до матеріалів кримінального провадження

даних документів, обставини їх отримання (зокрема, добровільним або примусовим способом; чи знаходилися документи у загальнодоступному місці, чи були ретельно приховані) слід враховувати в процесі підготовки та безпосереднього проведення огляду, з метою висування та перевірки версій про способи та прийоми приховування злочину.

Огляд документів здійснюється загалом з урахуванням регламентуючих порядок проведення огляду кримінальних процесуальних норм, розроблених з урахуванням криміналістичної тактики, рекомендацій щодо проведення даної слідчої (розшукової) дії, специфіки огляду документів як речових доказів (особливо вихідних діянь, що стали джерелом надходження у кримінальний обіг майна), а також особливостей, зумовлених механізмом вчинення легалізації злочинного майна. Типовими завданнями проведення огляду документів у провадженнях легалізації майна, набутого внаслідок вчинення кримінального правопорушення, є:

- встановлення найменування, сутності, змісту та інших обставин здійснення фінансової операції або іншої угоди, що є способом легалізації майна, що надійшло з кримінальних джерел;

- з'ясування специфіки документообігу у підконтрольній винним особам організації, та її контрольно-наглядових, реєстраційних чи ділових взаємовідносин із установами, органами чи організаціями;

- виявлення ознак, що свідчать про порушення прийнятих у офіційний діловий обіг правил, що сприяють здійсненню даного злочину, чи які вказують на додаткові прийоми його вчинення;

- виявлення ознак свідомо необґрунтованої, невігідної або за іншими причин не звичайної для відповідних умов угоди;

- виявлення ознак інтелектуального або матеріального підроблення документів, що оглядаються;

- виявлення ознак співучасті посадових осіб різних державних органів та інших відповідальних працівників у корупційних та інших злочинних схемах з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Законодавець не вимагає здійснювати огляд кожного документа у межах окремої слідчої (розшукової) дії, залишаючи вирішення цього питання на розсуд слідчого та припускаючи можливість в межах огляду здійснювати криміналістичний аналіз кількох документів, об'єднання яких однією слідчою (розшуковою) дією доцільно за тим чи іншим критерієм, як то документи, що підтверджують службові чи цивільно-правові відносини з будь-якою організацією чи установою або рух якоїсь партії майна [313, с. 202-205].

Щодо аналізованої категорії кримінальних проваджень правозастосовна практика правильно йде цим шляхом, обстежуючи в межах одного слідчого огляду документів, наприклад, матеріали справи цивільного судочинства, присвяченого вирішенню цивільно-правового спору щодо права власності чи іншого законного володіння тощо.

Вочевидь, у протоколі огляду документів допускається відповідний ступінь узагальнення (систематизації), що дозволяє досягти мети і завдань цієї слідчої (розшукової) дії, і водночас не перевантажувати протокол огляду інформацією не актуальною, саме з погляду мети та задач цього огляду. Як відомо, у протоколі огляду документів необхідно, крім зазначення загальних ознак документів: зовнішнього вигляду, формату, розміру, обсягу тощо, дослівно викласти лише ті фрагменти документа, які мають доказове значення з приводу тих чи інших обставин злочину.

Отже, під час здійснення огляду документів у формі криміналістичного аналізу необхідно в протоколі дослівно викласти реквізити або їх фрагменти, що служать виконанню викладених раніше завдань, покладених на цю слідчу (розшукову) дію при розслідуванні легалізації. Аналіз процесуальних документів, кримінальних проваджень щодо розслідування злочинів за ч. 3 ст. 209 ККУ, свідчить, що слідчі часто обмежуються проведенням допитів різних осіб, витребуванням, вилученням документації та оглядом вилучених документів.

Однією з найбільш результативних слідчих (розшукових) дій, що здійснюються на початковому етапі розслідування значної більшості категорій

злочинів, є обшук. Висока ефективність обшуку як засобу доказування обумовлена напрацьованим за десятиліття існування юридичної науки єдністю процесуальної та тактико-криміналістичної природи цього слідчого дії, інтегровано поєднує у собі сукупність процесуальних умов¹⁸⁰ та тактико-криміналістичних прийомів з підготовки, безпосереднього проведення обшуку та фіксації його результатів [303, с. 23-31].

Обов'язковою умовою досягнення мети та виконання завдань, поставлених перед цією слідчою дією, є неухильне дотримання його процесуальної форми та оптимальне використання великого тактико-криміналістичного потенціалу Ця загальна теза цілком застосовна і для встановлення шляхом обшуку обставин легалізації (відмивання) майна, одержаних внаслідок вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією. Сам собою механізм легалізації зумовлює високу активність винних осіб щодо приховування ознак злочинної діяльності, як у сфері кримінального джерела походження цінностей, так і у сфері введення в легальний фінансово-господарський обіг [299, 87-95].

Активне приховування учасниками злочинних організацій слідів злочину на різних етапах кримінальної діяльності актуалізує потребу у ширшому використанні потенціалу обшуку як слідчої дії, тактична природа якого поєднує сукупність специфічних тактико-криміналістичних та процесуальних умов:

по-перше, раптовість їх проведення для особи, яка володіє такими, що цікавлять наслідок предметами, документами чи іншими носіями інформації;

по-друге, обумовлений реалізацією публічного інтересу наступальний, явно виражений пошуковий характер, що припускає активне використання техніко-криміналістичних пошукових засобів, що передбачає при необхідності примусове розкриття приміщень та сховищ, негайне вилучення виявленого;

по-третє, можливість висловлення обов'язкового для виконання заборони спілкування осіб, які перебувають у обшукуваному приміщенні між собою, заборони залишати приміщення без дозволу слідчого, навіть незалежно від процесуального статусу цих осіб;

по-четверте, можливість проведення обшуку в будь-якому приміщенні або у будь-якої особи (фізичної чи юридичної), незалежно від її ставлення до досудового розслідування та наявності в нього процесуального статусу, тобто. можливість проведення обшуку у приміщенні, яким володіє особа, не наділена на час проведення обшуку певним процесуальним статусом [297, с. 100-102] .

Наявність настільки явно вираженого примусового характеру даного слідчої (розшукової) дії врівноважується процесуальними гарантіями захисту прав та законних інтересів власників приміщень та інших осіб у присутності яких здійснюється обшук. Однією з них є ухвала слідчого судді на проведення обшуку у житлі, незалежно від процесуального статусу особи, приміщення якого та (або) він сам піддається обшуку. Не менш важливою гарантією є право на отримання кваліфікованої допомоги адвоката, який може бути допущеним як захисник підозрюваного, обвинуваченого, так і не бути таким, репрезентуючи законні інтереси інших осіб, які мають статус потерпілого чи свідка, або не мають на момент проведення обшуку конкретного процесуального статусу.

Слідчі повинні виконати цю процесуальну умову, бо позбавлення особи права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги є суттєвим порушенням кримінального процесуального закону, тим паче – у ситуаціях із високим ризиком конфліктогенності. З цією метою питання про прибуття захисника для участі в обшуку може бути вирішене на будь-якому етапі проведення слідчої (розшукової) дії повинен дозволятися до початку дій з пошуку та вилучення необхідних для розслідування об'єктів, з моменту проникнення на місце обшуку та оголошення ухвали про провадження обшуку, роз'яснення особам, що знаходяться в даному приміщенні, їх прав та обов'язків, або з моменту заяви особи про необхідність запрошення адвоката (тобто за першим на вимогу), якщо в момент прибуття слідчо-оперативної групи таке клопотання не було заявлено, або воно було заявлено не всіма присутніми в приміщенні осіб, незалежно від того, чи планується поряд з обшуком у приміщенні здійснення особистого обшуку осіб, що беруть участь у ньому.

Все вищесказане посилює науковий інтерес до розгляду особливостей провадження обшуку в провадженнях про легалізацію (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення злочину. На наш погляд, типовими завданнями провадження обшуку при розслідуванні легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено злочинними організаціями, є:

- виявлення та вилучення предметів та документів, що свідчать про ознаки кримінального походження грошових коштів та іншого майна ;

- виявлення та вилучення предметів та документів, що свідчать про ознаки надання майну правомірного джерела походження;

- виявлення та вилучення предметів та документів, що свідчать про залучення майна, що мають кримінальне джерело походження, у фінансові операції, різні цивільно-правові угоди;

- виявлення та вилучення предметів та документів, що свідчать про здійсненні винними іншими прийомів щодо приховання злочинної діяльності;

- виявлення та вилучення предметів та документів, що свідчать про причетності конкретних осіб до вчинення злочину, передбаченому ст. 209 ККУ, а також до вчинення предикатних злочинів (результатом чого стало надходження у розпорядження винних осіб майна) [234].

Звісно ж, що завданням обшуку може бути пошук осіб, причетних до вчинення предикатних діянь та безпосередньо злочинів, передбачених ст. 209 ККУ. Проте практика свідчить, що такі завдання – пов'язані з виявленням осіб (незалежно від їхнього ставлення до вчиненого злочину), менш поширені, порівняно з вищезазначеними завданнями з пошуку предметів та документів. За своїм найменуванням та змістом типові відшукувані документи та предмети можуть бути:

- оригінали та копії фінансових документів (банківських, бухгалтерських), що підтверджують факт легалізації майна за участі фізичних та/або юридичних осіб;

- оригінали та копії документів, що відображають цивільно-правові угоди за участі фізичних та/або юридичних осіб, які використовуються для імітації легалізації (наприклад, викрадених товарів);

- товарно-транспортні документи, оформлені на перевезення матеріальних цінностей, що у процесі легалізації або вже легалізовані;

- картки електронних платіжних систем, використаних для переведення в готівку грошей, отриманих внаслідок вчинення предикатного злочину або легалізації;

- особисті (в т.ч. чорнові) записи учасників злочинної організації, що свідчать про обставини злочину: письмові вказівки керівників, облікові записи щодо руху майна (грошових коштів) учасників злочинної організації;

- мобільні телефони учасників групи, сім-карти, комп'ютерна та офісна техніка, знімні пристрої для зберігання електронної інформації, в тому числі носії аудіо- або відеозапису переговорів чи угод тощо.

Наприклад, у процесі обшуку у приміщенні юридичної особи, офіційно є незалежним партнером організації з ознаками фіктивної діяльності, було вилучено печатки, що належать самій організації з ознаками фіктивної діяльності, зареєстрованої на підставну особу, а також цивільно-правові та фінансові документи, що підтверджують, по-перше, наявність взаємовідносин між даними організаціями, по-друге, фіктивний характер створення та функціонування зазначеної юридичної особи; по-третє, участь одних і тих самих суб'єктів у фінансово-господарській діяльності двох зазначених юридичних осіб, - формально незалежних між собою та пов'язаних лише цивільно-правовими зобов'язаннями [299, с. 161-164].

Підстави та порядок проведення обшуку передбачені статтями 234-236 КПК України. Фактичною основою для обшуку є наявність достатніх даних вважати, що в житлі чи іншому володінні особи знаходиться знаряддя кримінального правопорушення або майно, здобуте у результаті його вчинення, а також особа, яка його вчинила. Юридичною основою для проведення обшуку

є відповідна ухвала слідчого судді [159]. Обшук передбачає вилучення (добровільне чи примусове) певного носія доказової інформації у кримінальному провадженні (предмета або документа, в тому числі електронного), незалежно від згоди або заперечення особи, в розпорядженні якої він перебуває.

Оскільки легалізація майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення, нерідко здійснюється у формі фінансових операцій, у тому числі через фінансові установи і отримання ухвали слідчого судді є важливою складовою, при цьому КПК України не врегульовано механізм проведення обшуку з метою виявлення та вилучення предметів та документів, які містять охоронювану державою таємницю, тобто інформацію про вклади та рахунки громадян у банках та інших кредитних організаціях. Під час розслідування легалізації злочинного майна слідчим дійсно доводиться вилучати документацію, що відноситься до категорії таємниці, що охороняється законом, точне місце знаходження якої невідомо.

Зважаючи на те, що імітація легального джерела походження майна пов'язана з укладанням угод у офіційному порядку, що підлягають державній реєстрації, або хоча б що супроводжуються документальним оформленням сторонами цієї угоди, як вже зазначалося, пріоритетне значення мають документи, що відображають факт і обставини укладання цієї угоди. Сучасні реалії ділового світу супроводжуються експансією не тільки електронних технологій та засобів комп'ютерної техніки, а також телекомунікаційних технологій. Специфіка механізму слідоутворення свідчить про поширеність фальсифікації правовстановлюючих та інших документів, виконаних з допомогою засобів комп'ютерної техніки.

У зв'язку з цим набуває актуальності вилучення різних електронних документів із пам'яті комп'ютерних пристроїв, розташованих у місцях, де здійснювалися ті чи інші етапи злочинної діяльності, або готувалися документи, що відображають факт та обставини вчинення цих угод, як суб'єктами злочину, а також сумлінними учасниками правочину, а також

підрозділами державних органів чи установ, наділених контрольно-наглядовими чи реєстраційними повноваженнями.

Вилученню підлягають усі електронні версії, які цікавлять слідство документів:

- остаточні (дата зміни, роздрукування або відправлення з за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку яких більш пізня);

- попередні: - чорнові варіанти, що відображають передбачувані умови вчинення фінансової операції чи іншої угоди; - вихідні документи, підготовлені до того, як змінилися будь-які обставини макро- або мікроекономічного або іншого соціально-значущого характеру; - відбивають передбачувані різні варіанти договірних чи інших умов укладання угоди; - що свідчать про ознаки внесення змін до первісного зміст документів – сканкопії вихідних документів, електронні версії окремих реквізитів документів – скановані підписи та печатки; змінені окремі реквізити документів; документи у повному обсязі із зміненими реквізитами тощо.

Закон передбачає, що при провадженні обшуку та вилученні доказів може бути запрошений спеціаліст. Характерно, що законодавець не конкретизує чи електронні носії інформації, що вимагають при вилученні участі спеціаліста.

Участь спеціаліста при вилученні комп'ютерних засобів є доцільною, оскільки він здатний запобігти навмисному або випадковому видаленню електронної інформації, значимої для розслідування, зокрема зацікавленими особами, наприклад, при вимкненні комп'ютера, видаленні файлів, при необхідності - шляхом створення резервних копій, вжиття заходів щодо відновлення віддалених файлів тощо. Вилучення таких знімних носіїв, як компакт-диски, флеш-накопичувачі, зйомні жорсткі диски тощо, які в момент проведення слідчої (розшукової) дії не експлуатуються користувачами (не активовані в комп'ютерний пристрій), слідчий здатний здійснити самостійно. Але законодавець вважав за необхідне забезпечити участь спеціаліста під час здійснення обшуку та при вилученні таких об'єктів, що, мабуть, покликане

забезпечити дотримання одночасно всіх технічних, криміналістичних та процесуальних вимог та умов вилучення електронних пристроїв.

Аналіз правозастосовної практики у провадженнях щодо злочинів, пов'язані з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено злочинною організацією, свідчить, що місцем знаходження предметів, документів та інших носіїв інформації, значимих для встановлення причин аналізованих діянь, є не тільки житло учасників організованої групи, а також інших осіб, які перебувають з ними в різних соціальних зв'язках, а також приміщення юридичних осіб. Юридичні особи можуть бути як державними установами, так і комерційні організації, у яких працюють учасники злочинних організацій, поєднуючи офіційну трудову діяльність із заходами щодо введення в легальний оборот майна, отриманого внаслідок вчинення кримінального правопорушення .

Іншу групу юридичних осіб, у приміщенні яких знаходяться предмети та документи, які є носіями доказової інформації у провадженнях про легалізацію (відмивання) майна, одержаних злочинним шляхом, становлять організації, що перебувають у цивільно-правових відносинах з організаціями, що беруть участь у злочинних схемах щодо легалізації злочинного майна. Серед них розрізняються організації, що займаються різними видами торговельної та підприємницької діяльності, банківські та інші кредитні установи.

До третьої групи входять приміщення державних органів, установ, організацій, які здійснюють правоохоронні, контрольні-наглядні повноваження та реалізують публічний інтерес (підрозділи податкової служби, поліції, суду – якщо у разі розслідування злочинів передували судові розгляди у цивільному чи господарському порядку тощо).

Вказані обставини зумовлюють вибір процесуального засобу виявлення та вилучення документальної інформації, що зберігається в приміщенні відповідної організації. Нерідко у приміщенні організації може зберігатися великий обсяг документації, що відображає виробничу та фінансово-господарську діяльність цієї юридичної особи, серед якої необхідно виявити

окремі документи, що свідчать про ознаки легалізації майна, одержаного злочинним шляхом. Обстеження такої документація займає тривалий час і вимагає участі спеціаліста.

Тому вважаємо, що необхідно залучати до обшуку спеціаліста, компетентного у відповідній економічній сфері. Водночас, якщо саме по собі місце зберігання цієї документації, а також особа, відповідальна за її зберігання та звернення, відоме і знаходиться на своєму робочому місці, то не слід призначати обшук, ототожнюючи пошукові дії з переглядом зазначеної документації.

Перед тим, як розпочати безпосередні пошукові дії за місцем обшуку, слідчий пропонує особі добровільно видати предмети та документи, що підлягають відшукуванню. Якщо вони видані добровільно, і немає підстав побоюватися їх приховування, то слідчий має право не здійснювати пошукові дії. Але факт добровільної видачі відбувається на робочому етапі обшуку. Слідчий не може бути завжди заздалегідь впевнений, що особа добровільно видасть усі документи, майно і не приховає їх частину. Тому в подібній ситуації (коли місце зберігання предметів та документів, що підлягають вилученню, спочатку точно не було відомо, але особа добровільно їх видала), процесуальною формою отримання доказів є обшук, незважаючи на те, що обстеження місця зберігання документів слідчим практично не здійснювалося.

Отже, якщо в межах території певної юридичної особи невідомо місце зберігання документації, що відображає підприємницьку та фінансово-господарську діяльність, та потрібні пошукові дії, націлені на її виявлення, необхідно провести обшук. Специфічним різновидом ситуації, що вимагає призначення та проведення обшуку, є достовірна інформація про ведення цієї організацією паралельно «подвійної» бухгалтерії, призначеної для надання різним державним органам та посадовим особам, наділеним контрольно-наглядовими повноваженнями, що мають неоднакові цілі, а також для обліку та аналізу реальної ситуації в організації. Одним із складних аспектів доведення обставин легалізації (відмивання) майна, одержаних злочинним шляхом, є

встановлення умисного характеру цієї діяльності (факту свідомого розпорядження винними матеріальними цінностями, які свідомо були здобуті злочинним шляхом). Відомо, що підозрювані нерідко намагаються переконати слідство у своїй непоінформованості, наприклад, про кримінальне походження майна, або у відсутності наміру на легалізацію злочинного майна, видаючи легалізацію за вчинення звичайної цивільно-правової угоди, а себе – за сумлінних учасників цієї угоди тощо. Результати проведення обшуку здатні зробити свій внесок у доведенні суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Залежно від того, де були знайдені документи, що свідчать про ознаки легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, а також про ознаки присвоєння довіреного майна та інших дій щодо його відчуження, можна зробити відповідний об'єктивний висновок.

Чи видані ці документи добровільно, спільно з підшитою та пронумерованою в єдиній тематичній діловій папці іншої фінансово-господарської документацією, чи ця частина документів була видана добровільно, а була виявлено шляхом проведення пошукових дій. Де саме ця частина документів було виявлено в результаті пошуку: у тій же діловій папці, в якій зберігалися та інші документи, що відображають правомірні та однорідні фінансові операції та інші угоди; в окремій папці, що має або не має специфічна назва; у ящику робочого столу чи іншій ділянці робочого місця; в імпровізованому за допомогою підручних засобів прихованому місці зберігання; в спеціально обладнаному схованці тощо

Однак для того, щоб результати обшуку могли використовуватися для доведення не лише об'єктивних, а й суб'єктивних ознак легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено злочинними організаціями у протоколі обшуку необхідно конкретизувати такі обставини:

- чи видані документи (предмети) добровільно чи примусово, у цьому числі якщо добровільним чи примусовим шляхом було отримано певну частину документів (предметів);
- в якому конкретно місці були виявлені ті чи інші документи (предмети);

- чи зберігалися документи (предмети), що безпосередньо вказують на ознаки злочину, спільно або окремо стосовно тематично аналогічної документації (предметів);

- якщо зберігалися окремо, то де саме і із застосуванням якихось прийомів приховання;

- були виявлені схованки з документацією, що зберігаються в них;

- чи вживалися заходи щодо примусового розтину приміщень та інших конкретних місць зберігання, зокрема. схованок;

- чи намагалися особи, які перебувають за місцем проведення обшуку будь-яким чином перешкоджати досягненню цілей цієї слідчої дії тощо.

Аналіз протоколів обшуку свідчить, що, очевидно, внаслідок значного обсягу документації, що вилучається, в протоколі обшуку відображення подібна інформація відбувається далеко не в кожному випадку. Це у певному ступені може збіднювати доказову базу кримінального провадження, але компенсуватися відеозаписом ходу та результатів обшуку.

3.2. Використання спеціальних знань під час досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)

Проблема сутності категорії «спеціальні знання» є однією з гострих і дискусійних для сучасної науки криміналістики, що протягом десятиліть виступає приводом для активної наукової полеміки [321, с. 12].

На разі КПК України не містить визначення поняття «спеціальні знання», що є приводом до активного обговорення в наукових колах. Діапазон дискусійних питань стосується: визначення поняття, сутності та змісту даної наукової категорії; розмежування спеціальних знань та знань, які не є такими; співвідношення між різними формами використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві; вибору тих або інших сфер або форм спеціальних

знань стосовно конкретної ситуації; призначення експертизи як основної форми реалізації спеціальних знань; предмета та кола вирішуваних питань відповідними судовими експертизами; оцінки висновку експерта та його використання надалі процесі розслідування тощо [24, с. 25-30].

Так, Ю. Шепітько трактує поняття «спеціальні знання» як систему наукових відомостей, навичок об'єктивного характеру, отриманих в результаті професійної освітньої підготовки, наукової діяльності, практичного досвіду роботи, що відповідають сучасному рівню [321, с. 11].

В. Гончаренко з цього приводу відзначає, що у кримінальному процесі спеціальні знання характеризуються як знання й навички, отримані під час здобуття фахові освіти, практичної діяльності в галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, що використовуються учасниками кримінального провадження, які визначені законом, в межах наданих їм повноважень для розв'язання процесуальних завдань [67, с. 24].

Зазначені проблемні питання неминуче в тій чи іншій мірі виявляють себе при прийнятті рішення про використання спеціальних знань у процесі розслідування легалізації майна, одержаного злочинним шляхом. Вітчизняне кримінальне судочинство передбачає поліваріантність форм використання спеціальних знань, структурі та змісту яких пред'являються різні вимоги. Відрізняються різноманітністю також підстави та порядок звернення до тих чи інших сфер наукового знання, що застосовуються обізнаною особою щодо методів пізнання тощо [67, с. 28].

З точки зору кримінального процесуального закону, типовими формами використання спеціальних знань виступають: судова експертиза, висновок спеціаліста, показання експерта, показання спеціаліста, участь спеціаліста у провадженні різних слідчих (розшукових) дій, проведення спеціалістом попереднього дослідження виявлених об'єктів, наприклад, під час огляду місця події, з метою визначення ознак і властивостей, що можуть мати доказове значення [202, с. 7].

Крім того, існують непроцесуальні форми спеціальних знань, до яких належать:

- дослідження компетентних (обізнаних) осіб, здійснені поза зв'язком з кримінальним процесом (наприклад, аудиторська перевірка, документальна перевірка, інвентаризація, ревізія тощо);

- реалізація заходів контрольного-наглядового характеру уповноваженими суб'єктами;

- інші форми досліджень, виконаних незалежними експертами з ініціативи заінтересованих осіб;

- консультативна допомога спеціаліста слідчому: - у роз'ясненні змісту різних документів, які містять спеціальну термінологію; - в формулювання питань експерту; - у доборі матеріалів дослідження тощо [67, с. 22-34].

І теоретично, і практично нерідко виникають розбіжності у трактуванні підстав для звернення до тієї чи іншої форми спеціальних знань, структури та змісту поданих експертом або спеціалістом документів, обґрунтованості та оцінки поданих висновків. Все вищевикладене формує ряд труднощів правозастосовного характеру, що супроводжуються у разі виникнення ситуації, що вимагає застосування спеціальних знань, про що з жалем зазначають інші автори [67, с. 22-34].

Ця загальна проблема теоретичного та практичного характеру повною мірою характерна й у розслідування злочинів, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом. Ситуація ускладнюється такими факторами, як дефіцит висококваліфікованих спеціалістів в окремих сферах спеціального знання, серед штатних співробітників експертних установ (насамперед експертів-економістів системи Міністерства внутрішніх справ України, які володіють знаннями про сучасний надзвичайно складний економічний механізм нашої країни); не цілком коректне формулювання в кримінальному процесуальному законі та в інших суміжних нормативних актах підстав та порядку звернення до тих чи інших форм спеціальних знань

У той самий час сама сутність легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення злочину, що полягає у приховуванні ознак предикатного злочину, який зумовив вступ у розпорядження винних тіньових доходів, що в свою чергу деталізується у застосовуваних комплексно різних прийоми з приховування тих чи інших обставин події, що вимагає постійного звернення до спеціальних знань, серед яких основною формою традиційно виступають судові експертизи [176, с. 39-45].

Як ми показували раніше, способи здійснення легалізації (відмивання) майна, яке протизаконно опинилося в руках кримінального елемента, у багатьох випадках пов'язані з різними варіантами, способами та прийомами внесення змін до первісного змісту документів: від рукописного виконання підпису від імені фіктивного керівника (при використанні як елементів злочинної схеми організації-фікції) до виготовлення окремих реквізитів за допомогою засобів офісної комп'ютерної техніки, шляхом сканування та подальшого коригування змісту вихідного документа. При встановленні ознак використання організацій-фікцій, зареєстрованих на підставних осіб, які не мають реального відношення до керівництва цією організацією, неминуче виникає потреба в дослідженні зовнішнього вигляду та змісту значної сукупності документів, що відображають фінансово-господарську чи іншу діяльність даної юридичної особи, а також її взаємини з іншими суб'єктами господарської діяльності.

Одним із аспектів дослідження документів є наявність ознак матеріального та інтелектуального підроблення, що виявляється в рамках криміналістичного почеркознавства та документознавства. Загалом призначення та проведення судово-почеркознавчих та судово-документознавчих (техніко-криміналістичних експертиз документів) здійснюється з дотриманням наукових засад та спеціальних експертних методик, розроблених дослідниками стосовно цих видів судових експертиз. Типовим прикладом призначення судово-почеркознавчої експертизи у провадженнях про легалізацію (відмивання) майна, отриманого внаслідок

вчинення кримінального правопорушення, є факти використання підставних осіб.

Так, матеріали вивченого нам кримінального провадження свідчили, що члени злочинної організації у процесі здійснення легалізації майна, отриманого внаслідок вчинення злочину, зареєстрували кілька фіктивних організацій на підставних осіб, залишаючи самих підставних осіб за межами діяльності зареєстрованих на їх ім'я організацій. Причому, як мінімум, троє з цих підставних осіб за деякий час до реєстрації на їхнє ім'я організацій втратили свій паспорт. У період існування оформленої на їх ім'я фіктивної організації, що бере участь у схемі за відмивання злочинного майна внаслідок вчинення незаконної господарської діяльності, двоє з них перебували у місцях позбавлення волі, а одна молода жінка – зникла безвісти. Інші особи погоджувалися надати свої персональні дані за символічну плату (від 500 до 1500 умовних одиниць) і як вони пояснювали, на прохання малознайомих їм осіб особисто підписували деякі документи, зміст яких був їм незрозумілий. Згідно з матеріалами провадження, у цей час юридична особа здійснювала різні цивільно-правові правочини, вступала у цивільні правовідносини з іншими суб'єктами економічної діяльності, та за директорів, засновників чи менеджерів себе видавали співучасники злочинної організації, що виявлялося, у тому числі й у підписанні різних документів [321, с. 11-18].

Допитані особи, у тому числі ті, що перебувають у місцях позбавлення волі, від імені яких було виконано підписи, пояснювали про свою непричетності до виконання підпису, і взагалі до господарської діяльності. Вважаємо, що в даному випадку виникає потреба у призначенні судово-почеркознавчої експертизи, навіть у випадках очевидності ситуації виконання підпису від імені фіктивного директора іншою особою, у т.ч. якщо підозрюваний (обвинувачуваний) цей факт не заперечує. Як відомо, показання різних осіб нерідко виявляються нестабільними доказами, тим більше, якщо вони стосуються підозрюваного (обвинуваченого) як суб'єкта, не обтяженого відповідальністю давати правдиві показання. Тому для запобігання заяви різних

клопотань щодо слабкості доказової бази у кримінальному провадженні доцільно призначити та провести судово-почеркознавчу експертизу з метою ідентифікації виконавця підпису (іншого рукописного тексту), виконаного від імені іншої особи.

Показання свідків (осіб, від імені яких виконано підпис) також можуть виявитися нестабільними, оскільки найчастіше такі особи схильні до маргінального рівня життя, або загалом унаслідок низького матеріального становища схильні змінювати показання (аж до готовності взяти на себе відповідальність за вчинення кримінального правопорушення) за матеріальну винагороду. На жаль, на практиці цьому не завжди надають належної уваги, особливо якщо підозрюваний (обвинувачений) спочатку не заперечує власноручне виконання підпису від імені іншої особи, або про це свідчать інші учасники розслідування (наприклад, представники іншої сторони цивільно-правових відносин, з якими підозрюваний чи обвинувачений уклав угоду від імені іншої особи, посадові особи державних органів, що приймають юридично значущі рішення, у присутності яких підозрюваний чи обвинувачений поставив свій підпис на документі).

Специфіка техніко-криміналістичного дослідження документів у провадженнях про легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, полягає в тому, що документи, що відображають угоди щодо надання правомірного виду злочинному майну, найчастіше виготовляються за допомогою сучасних засобів комп'ютерної та копіювально-розмножувальної техніки. При цьому, вихідний документ попередньо сканується, після чого може бути підданий зміні його первісного змісту, в частині окремих реквізитів. Наприклад, має поширення відтворення печаток, виконаних за допомогою різних спеціалізованих комп'ютерних програм, для виявлення яких класичні методи криміналістичного документознавства не завжди ефективні, що тягне за собою відмову слідчих від призначення відповідних експертиз та з'ясування питань про виготовлення даних реквізитів документів, що викликають сумнів у

справжності. Проте і судова експертиза поступово адаптується до сучасного рівня розвитку комп'ютерних технологій.

Так, дослідниками у сфері електронного документознавства розроблено метод виявлення підроблених печаток у електронних документах (отриманих в результаті сканування документів оригіналів у паперовому вигляді), відтворених за допомогою комп'ютерних спеціалізованих програм та графічних редакторів. Заснований на малій ймовірності присутності у відсканованих документах «однакових за відтінком поруч пікселів, що стоять», він дозволяє виявити зміни в зображенні документів у 90% випадків, тоді як обсяг зміненої інформації, виявленої в результаті дослідження знаходиться в діапазоні від 10 до 100% [277, с. 216]. Цей метод дозволяє навіть при виявленні незначних змін у документі стверджувати, що документ зазнавав зміни. Відповідно, у провадженнях про легалізацію (відмивання) майна необхідно активніше призначати криміналістичні дослідження електронних документів, що дозволить більш точно відтворити механізм злочинної події, місце виготовлення підробленого документа, а також уточнити коло причетних до злочину осіб, з'ясувати інші неочевидні обставини протиправного діяння.

Зростаюче використання комп'ютерних технологій у повсякденному та діловому житті вимагає частішого звернення до потенціалу комп'ютерно-технічних експертиз. Вирішуючи різні завдання, при розслідуванні легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, такі експертизи дозволяють отримати суттєву для розслідування інформацію, що стосується зв'язку встановленого та експлуатованого у певній організації комп'ютерного обладнання з місцем та іншими обставинами вчинення кримінального правопорушення. Це підтверджує, по-перше, фіктивний характер створення та діяльності окремих організацій, по-друге, наявність особливих взаємин між формально самостійними юридичними особами, їх підконтрольність суб'єктам злочину та діяльність на користь даних суб'єктів; по-третє, створення окремих організацій спеціально з метою здійснення численних фінансових операцій та угод, які мають на меті заплутування слідів щодо вихідного джерела

походження майна та придбання цими матеріальними цінностями статус отриманих з правомірною джерела.

Наприклад, внаслідок експертного дослідження вилученим шляхом обшуку комп'ютерної техніки, що знаходиться в приміщеннях організацій, що мають ознаки, по-перше, фіктивної діяльності, по-друге, неофіційних взаємовідносин між собою, які не є економічно обґрунтованими, було встановлено, що ряд електронних файлів від імені певних комерційних організацій виготовлено на комп'ютерному обладнанні іншої організації, тоді як формально ці організації самостійні. В поєднанні з іншими доказами (аналізом змісту даних документів, висновком судово-бухгалтерської експертизи, показаннями тощо) це підтвердило, що окремі юридичні особи використовувалися суб'єктами злочинної організації для імітації здійснення фінансових операцій та цивільно-правових угод, з метою створення враження законності джерела походження майна [277, с. 220-229].

На жаль, слідчі нерідко необґрунтовано відмовляються від призначення судово-економічних експертиз, обмежуючись при цьому отриманням висновку спеціаліста. Незважаючи на те, що джерелом доказів під час розслідування злочинів є саме висновок експерта, що прямо зазначено в ст. 84 КПК України [159], а висновок спеціаліста ніяк не можна поставити на один щабель з повноцінним експертним дослідженням передбачає. Саме тому висновок спеціаліста далеко не завжди може замінити судову експертизу.

Висновок спеціаліста по своїй суті – є кваліфікована думка обізнаної особи, виражена нею в питаннях, поставленими сторонами та значущими для розслідування кримінального правопорушення. Але як таке глибоке дослідження із застосуванням відповідних спеціально розроблених та прийнятих експертних методик у рамках отримання висновку спеціаліста не потрібно. Тим більше, що на сучасному рівні розвитку кримінальної процесуальної та криміналістичної науки не втратила своєї актуальності дискусія про співвідношення висновку судового експерта та висновку спеціаліста.

Показово, що згідно з матеріалами деяких кримінальних проваджень легалізації (відмиванні) майна, явно здобутого внаслідок вчинення злочину, слідчі нерідко відмовляються від призначення судово-бухгалтерської та/або судової фінансово-економічної експертизи навіть у випадках, якщо про призначенні цих експертиз клопоче сторона захисту, одночасно заперечуючи висновок спеціаліста та вимагаючи визнання цього висновку як недопустимого доказу [176, с. 39-45].

Вважаємо, що однією з причин відмови від призначення судово-бухгалтерських експертиз у ситуаціях, які потребують їх призначення, є недостатні знання слідчого про можливості даного виду дослідження, сферу досліджуваних питань щодо встановлення ознак легалізації майна, одержаного злочинним шляхом. Нагадаємо, що в цілому судово-бухгалтерська експертиза вирішує питання щодо визначення правильності ведення бухгалтерського обліку та звітності, точності відображення фінансово-господарських операцій у документах бухгалтерського обліку та звітності, а також місця, часу, механізму, способу, якісної або кількісної характеристики спотворення облікових даних [176, с. 39-45].

Типовими питаннями, які вирішуються при встановленні факту вчинення фінансових операцій та інших угод з метою надання видимості правомірного володіння, користування або розпорядження майном, отриманим незаконним шляхом, є питання про:

- відповідності відображення певних фінансово-господарських операцій правил ведення бухгалтерського обліку;
- наявності змін у складі рахунків та у змісті рахункових записів у представлених документах;
- порядку, часу внесення коштів на рахунки та його сумі;
- способи завищення конкретних статей доходів під час упорядкування балансу;
- механізм спотворення облікових записів;

- щодо представлених на судову експертизу записів до категорії записів облікового характеру;
- при позитивній відповіді на попереднє питання - про наявність спільності з змісту із записами офіційного бухгалтерського обліку;
- визначення групи рахункових записів, за якою є розбіжності на певну суму із чорновими записами;
- визначення реальних показників, спотворених під час ведення бухгалтерського обліку;
- визначення загального сукупного розміру фінансових операцій та інших угод, виконаних у межах економічних взаємин із конкретними господарюючими суб'єктами щодо певного майна за відповідний період.

Дослідження судовим експертом-бухгалтером первинних бухгалтерських документів дозволяє визначити наявність суперечностей між кількісними та якісними характеристиками; необґрунтованість та (або) нереальність окремих фінансово-господарських операцій, що свідчать про їх фіктивний характер. Водночас, неправомірно покладати на експерта-бухгалтера вирішення правових питань, наприклад, щодо оцінки тієї чи іншої фінансово-господарської операції або іншої угоди, яка спрямована на легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Іншою поширеною проблемою є відмова від призначення інших видів економічних експертиз (фінансово-економічних), що дозволяють визначити реальність бізнес-плану, рентабельність господарсько-фінансової діяльності підприємства та наявність ознак фіктивності у її функціонуванні. Регулярне (системне) укладання та виконання цивільно-правових угод, що суперечать критеріям обґрунтованості, як необхідної умови успішної економічної діяльності свідчить про незбалансованість (суперечливість) у пріоритеті цілей суб'єктів економічної діяльності, що вказує на можливе домінування мотивації на легалізацію (відмивання) злочинного майна. Недоліки у виборі видів судових експертиз у деяких випадках поєднуються з переадресуванням таких питань (фінансово-економічного характеру) експерту-бухгалтеру у межах

призначення судово-бухгалтерської експертизи, за загальним правилом, який не має достатньої компетентності в зазначеній, хоч і суміжній, сфері, але які мають явно виражену специфіку питань. У спеціальній літературі згадуються і зворотні ситуації, коли в ухвали про призначення судової фінансово-економічної експертизи зустрічаються питання, пов'язані з веденням бухгалтерського обліку, що, мабуть, викликане суб'єктивним сприйняттям слідчим судово фінансово економічної експертизи як поняття ширшого, що включає бухгалтерські знання [176, с. 39-45].

Особисто нам при аналізі емпіричних даних така ситуація не зустрілася, навпаки, слідчі часто відмовлялися від призначення судової фінансово-економічної експертизи. Але, зрозуміло, що можливість виникнення цієї ситуації цілком реальна. Незалежно від того, в чому саме виявився хибним вибір виду експертизи економічного спрямування, в результаті слідчі не отримують аргументованих та кваліфікованих відповідей на питання, що стосуються рентабельності роботи підприємства (особливостей ведення бухгалтерського обліку).

Висновки до розділу 3

Резюмуючи викладене, зазначимо, що необхідною умовою формування добротної доказової бази у кримінальних провадженнях щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) є більш активне звернення слідчих до можливостей судово-економічних експертиз, практично в кожному випадку неочевидного характеру вчинення зазначених діянь, спроб винних осіб завуалювати злочинний характер походження майна шляхом імітації фінансово-господарських операцій, а саме:

1. Початковий етап розслідування легалізації (відмивання) майна одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною

організацією) передбачає необхідність проведення відповідних слідчих (розшукових) дій або тактичних операцій, як засобів впливу на ситуацію, що виникає. В першу чергу мова йде про такі слідчі (розшукові) дії як обшук, огляд документів, допит, судові експертизи. При цьому своєрідність тактики проведення зазначених слідчих (розшукових) дій полягає в тому що у переважній більшості випадків процес розслідування легалізації відбувається паралельно з розслідування предикатного кримінального правопорушення, а такий стан речей вимагає від слідчого застосування комплексного підходу як до організації розслідування в цілому так і до тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

2. Проведення допиту, як найбільш інформативної слідчої (розшукової) дії, спрямовано на отримання показань підозрюваних, а також широкого кола свідків, а саме осіб, які причетні до вчинення предикатного кримінального правопорушення, але не є співучасниками легалізації (відмивання) майна; осіб, які причетні до легалізації, однак не усвідомлювали протиправність їхніх дій та злочинне походження майна; осіб, яким була чи стала відома інформація щодо легалізації та її суб'єкта.

3. Визначено, що завданнями одночасного допиту учасників організованої групи (злочинної організації) є: - з'ясування надійності показань учасників ОГ(ОЗ); - попередження надання завідомо неправдивих показань, умисно учасниками ОГ(ОЗ); - виявлення суперечливих відомостей та помилкових суджень у показаннях учасників; - з'ясування деталей вчиненого предикатного кримінального правопорушення або легалізації майна; - унеможливлення узгодження своїх показань учасниками ОГ(ОЗ); - недопущення фізичного або психологічного впливу учасників ОГ(ОЗ) один на одного з метою залякування та відмови від раніше наданих показань.

4. Обшуки найчастіше проводяться за місцем проживання підозрюваних, обвинувачених; у приміщеннях фіктивних фірм; за місцем роботи підозрюваних, обвинувачених у службових приміщеннях, за місцем проживання їх родичів, знайомих; у господарських приміщеннях контрагентів

фіктивних фірм; в інших місцях можливого зберігання речей та документів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення або злочинне майно (гаражі, садові ділянки, дачі, транспортні засоби).

Залежно від характеристики способу вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого ОГ(ОЗ) об'єктами пошуку є:

- документи фінансово-господарської діяльності, бухгалтерська та податкова декларації, їх фрагменти, фотокопії (автентичні та з ознаками підробки);
- бланки документів з реквізитами суб'єктів господарювання (відбитки печаток, штампів, підписи посадових осіб);
- комп'ютерна техніка та електронні носії інформації (жорсткі диски, флеш накопичувачі, електронні блокноти, платіжні картки, мобільні телефони тощо);
- зразки бланків, штампів і печаток суб'єктів господарювання;
- гроші (готівка в національній та іноземній валюті), цінні папери;
- особисті речі (чернетки, записники, щоденники тощо).

5. Зважаючи на наявність та специфіку матеріальних слідів даного кримінального правопорушення можна визначити ряд судових експертиз, що є найбільш розповсюдженими в даному випадку, таких як судово-економічні, техніко-криміналістичні, почеркознавчі та комп'ютерно-технічні експертизи.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило здійснити теоретичне узагальнення та запропонувати розв'язання наукового завдання, що полягає у вивченні та наданні рекомендацій, спрямованих на вдосконалення криміналістичної методики розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією). До основних результатів, одержаних на підставі аналізу законодавства, наукових джерел і правозастосовчої практики, належать такі положення:

1. Легалізація (відмивання) злочинного майна, учиненого організованою групою (злочинною організацією), носить серійний характер. Стратегічна підготовка до провадження кримінальної діяльності передбачає: ухвалення рішення про провадження діяльності щодо легалізації (відмивання) майна, здобутого злочинним шляхом самими членами організованої групи (злочинної організації), або у співпраці з її членами; розробка стратегії та «концепції» злочинної діяльності; підбір учасників, здатних за своїми професійними та психологічними якостями, службовими та соціально значущими зв'язками, шляхом використання власного авторитету, брати участь в організації, безпосередньому проведенні, приховуванні кримінальної складової операцій з майном, що надійшло в обіг у результаті вчинення кримінального правопорушення; розподіл обов'язків між членами групи (організації), відповідно до їх можливостей та здібностей; придбання необхідних засобів оргтехніки; визначення заходів конспірації, способів підтримки контактів, інших заходів, спрямованих на приховування ознак кримінального правопорушення; реєстрація юридичної особи, призначеної для здійснення злочинної діяльності, що має ознаки фікції; виявлення організацій або індивідуальних підприємців метою налагодження взаємовигідних відносин; встановлення контактів з організованими групами, які вчиняють серійні кримінальні правопорушення, в розпорядженні яких знаходяться значні фінансові та майнові ресурси. До підготовчих дій поточного характеру,

спрямованих на вдале вчинення чергового епізоду легалізації (відмивання) майна відносяться: вибір об'єкта легалізації; продумування плану вчинення кримінального правопорушення; вибір фінансової операції чи угоди, що створює максимальну правдоподібне враження про походження майна; встановлення контакту з особами, чия участь є необхідною для успішного результату; призначення учасників з числа членів організованої групи (злочинної організації); розподіл обов'язків між членами групи; продумування спеціальних способів та засобів зв'язку, засобів конспірації; підготовка підроблених документів; продумування інших дій щодо приховання слідів кримінального правопорушення.

2. Визначаючи криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, для успішного розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією), що виступає інформаційною моделлю кримінальних правопорушень, науковою абстракцією, відображаючою типові закономірності механізму вчинення відповідного діяння, була сформована структура та зміст цієї категорії. Під структурою криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом розуміємо поєднання таких елементів: спосіб (приготування, вчинення та приховування) кримінального правопорушення; особливості механізму слідоутворення; особливості суб'єкта легалізації; особливості обстановки вчинення кримінального правопорушення (чинники, що сприяють скоєнню кримінального правопорушення, просторово-часові умови його вчинення); особливості предмета злочинного посягання.

Визначена загальна модель кримінального правопорушення, що свідчить про особливості змісту, характеристики та взаємозв'язку її елементів сприяє вирішенню завдань кримінального провадження, притаманних розслідуванню цього виду кримінального правопорушення, оптимізації діяльності органів досудового розслідування та підвищення ефективності розслідування

кримінального правопорушення у сфері господарської діяльності, що вчиняється організованою групою (злочинною організацією).

3. Зміст переліку обставин, що підлягають доказуванню, як самостійного елемента криміналістичної методики, представляє собою результат інтеграції загального предмета доказування, встановленого у ст. 91 КПК України та ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 ККУ. Враховуючи нерозривний зв'язок легалізації злочинного майна з кримінальними правопорушеннями предикатного характеру, предмет доказування легалізації (відмивання) майна одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) включає додаткові специфічні обставини: 1) суб'єкт (суб'єкти) легалізації (відмивання) майна; 2) предмет легалізації (відмивання) майна; 3) факт усвідомлення суб'єктом кримінального правопорушення зв'язку між майном, яке надійшло в його розпорядження зі скоєним злочином; 4) ступінь участі кожного суб'єкта у здійсненні конкретного етапу вчинення злочинного діяння в контексті групового чи організованого процесу легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення злочину; 5) спосіб надходження майна у розпорядження легалізаторів (особливо якщо придбання злочинним шляхом майна здійснювалося іншими особами); 6) конкретні фінансові операції або цивільно-правові угоди, які були вчинені з метою легалізації (відмивання) майна (способи вчинення кримінального правопорушення); 7) намір та мотив у суб'єкта здійснити легалізацію (відмивання); 8) обставини, що характеризують організовану групу (злочинну організацію).

4. Уточнивши власну позицію щодо сутності та змісту наукової криміналістичної категорії «слідча ситуація», яка трактує її як обсяг інформації по вчинене кримінальне правопорушення, що повторюється, міститься в первинних матеріалах кримінального провадження і сприяє визначенню системи і послідовності розв'язання завдань досудового розслідування. Тому у провадженнях щодо легалізації (відмивання) майна, учиненого організованою групою (злочинною організацією) здійснено класифікацію вихідних слідчих

ситуацій та надано стосовно кожної з них оптимальну послідовність проведення слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів: 1). Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення організованою групою (злочинною організацією), встановлені у процесі розслідування предикатного злочину; 2). Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення організованою групою (злочинною організацією), виявлено одночасно з ознаками вчинення предикатного злочину; 3). Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення організованою групою (злочинною організацією), встановлені шляхом аналізу інформації, отриманої в результаті оперативно-розшукової діяльності, що здійснюється оперативними підрозділами в межах своїх повноважень; 4). Ознаки легалізації (відмивання) майна, одержаного внаслідок вчинення кримінального правопорушення організованою групою (злочинною організацією), встановлені шляхом перевірки та аналізу інформації, наданої державними органами, наділеними реєстраційно-дозвільними або контрольно-наглядовими повноваженнями.

5. Основними елементами доказування у провадженнях щодо легалізації (відмивання) майна, учиненого організованою групою (злочинною організацією) є збирання та перевірка доказів, що здійснюється шляхом проведення окремих (слідчих) розшукових дій. При розслідуванні цієї категорії кримінальних правопорушень, зважаючи на прихований та організований характер, найбільш поширеними є: - допит свідків (посадові особи державних органів, уповноважені приймати юридично значущі рішення; особи, які здійснюють допоміжні або технічні функції; особи, які здійснюють підприємницьку та іншу дозволена законом діяльність; співробітники банків та інших фінансових установ; випадкові очевидці окремих етапів діяльності з легалізації майна; випадкові очевидці окремих етапів здійснення предикатного кримінального правопорушення; працівники правоохоронних органів); - допит підозрюваних, залежно від типової слідчої ситуації; - огляд, у провадженнях

аналізованої категорії кримінальних правопорушень, найбільш затребуваним є огляд документів, що здійснюється у 100% кримінальних проваджень; - обшук (найбільш ефективними є групові обшуки, які проводяться одночасно в житлі, гаражах, домоволодіннях, пральнях, складах та офісах підозрюваних); - призначення експертиз (техніко-криміналістичні дослідження документів (86%), почеркознавча експертиза (72%), комп'ютерно-технічна експертиза (65%), судово-бухгалтерська експертиза (76%), фінансово-економічна (16%), фінансово-аналітична (3%), кредитно-грошова (2%).

6. Під час спільної роботи слідчого з оперативними підрозділами щодо розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) варто дотримуватися визначених автором принципів взаємодії: - діяльність виключно в межах, визначених законом; - керівна роль слідчого; - ефективне використання сил та засобів; - використання новітніх технологій; - своєчасність; - взаємоповага; - ініціативність; розмежування компетенцій. Важливе значення має вміле поєднання правильне застосування слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових засобів і методів, що полягає в спільному аналізі матеріалів, одержаних в ході оперативно-розшукової діяльності та визначення порядку їх використання в розслідуванні. Міжнародне співробітництво є невід'ємним елементом розслідування діяльності злочинних організацій щодо легалізації (відмивання) майна. Найпоширенішими формами взаємодії є надання міжнародної допомоги (63%), використання можливостей Інтерполу та Європолу (63%), спільне розслідування шляхом створення спільних слідчих груп (44%), тимчасова передача особи (32%), перейняття кримінального провадження (15%).

7. Практика показує, що в багатьох випадках слідчі, отримуючи від службових осіб матеріали перевірки без належної підготовки та збору необхідних документів направляють їх для проведення фінансово-економічної експертизи, що не дає експерту провести всебічне дослідження та зробити однозначний висновок щодо порушення законодавства та заподіяння шкоди

держави. Розширення повноважень слідчого щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій дозволить оптимізувати професійні взаємини між слідчим та оперативним працівником, розширить можливості отримання доказової інформації та індивідуальні гарантії правомірності застосування оперативних, оперативно-технічних засобів. Це потребує додаткової підготовки працівників зазначеної категорії працівників, з метою підвищення їх професійного рівня та забезпечення можливості використання доказів, отриманих в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій задля: моделювання слідчих ситуацій (19%), перевірки слідчих версій (76%), досягнення іншої мети (83%): отримання розшукової інформації (14%), обґрунтування процесуального рішення (21%), отримання нових доказів (38%), повідомлення особі про підозру (10%).

8. Надання КПК України слідчому повноважень, що раніше належали оперативним співробітникам (право проведення НСРД), а також обмеження обсягу повноважень оперативних підрозділів (не мають права проявляти ініціативу – звертатися з клопотаннями щодо проведення слідчих (розшукових) дій) на практиці зумовило низку проблемних питань у їх взаємодії. Шлях їх вирішення бачиться у створенні слідчо-оперативних груп при розслідуванні легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією). У такому разі доручення щодо проведення оперативно-розшукових заходів будуть надаватися не керівнику оперативного підрозділу, а безпосередньо оперативному працівникові, який входить до складу слідчо-оперативної групи. Зважаючи на невизначеність у КПК України статусу оперативного (працівника) підрозділу в кримінальному провадженні пропонуємо внести зміни до ст. 38 КПК України з метою регламентації спільної діяльності слідчого з оперативним підрозділом у складі СОГ під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, до яких відноситься легалізація (відмивання) майна, учиненого організованою групою (злочинною організацією) та п. 4 цієї статті викласти в такій редакції:

«Досудове розслідування здійснюють слідчі, дізнавачі одноособово або слідчою групою, слідчо-оперативною групою, групою дізнавачів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абламський С. Є., Юхно О. О., Лук'яненко Ю. В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень: навчальний посібник / за заг. ред. доктора юридичних наук, проф. О.О. Юхна. Харків: «НікаНова», 2017. 152 с.
2. Актуальні методи та способи легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму. URL: http://sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2012/20121228_/2012_27_12_2012.pdf. (дата звернення: 23.03.2022)
3. Александренко О.В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – 250 с.
4. Аналіз ст. 209 Кримінального кодексу України від 12.02.2021. Академія фінансового моніторингу. URL: <https://finmonitoring.in.ua/analiz-statti-209-kriminalnogo-kodeksu-ukrayini/> (дата звернення: 03.10.2022)
5. Аркуша Л. І. Деякі особливості розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних в результаті організованої злочинної діяльності / Л. Аркуша // Юридичний вісник: щоквартальний журнал. – 2012. – №2. – С. 87-91.
6. Аркуша Л. І. Легалізація (відмивання доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності : характеристика, виявлення, розслідування : монографія / Л. І. Аркуша. Одеса : Юридична література. 2010. 376 с.
7. Аркуша Л. І. Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Одеса, 2011. 20 с.
8. Аркуша Л. І. Початковий етап розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних в результаті організованої злочинної діяльності / Л. І. Аркуша // Правова держава. - 2012. - № 14. - С. 212-217. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2012_14_39. (дата звернення: 23.10.2021)
9. Аркуша Л. І., Климаш С. М. До сутності поняття протидії розслідуванню злочинів. Правові та інституційні механізми забезпечення

розвитку держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 2. Відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса : Юридична література, 2016. С. 361–364.

10. Бандурка А. М., Симовьян С. В. Україна против “грязных” денег. – Х.: ХНУВС, 2003. – С. 35–45. 2. Енциклопедія банківської справи / за ред. В. Ющенко. – К.: Атіка, 2001. 640 с.

11. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія. Харків: Золота миля, 2012. 620 с.

12. Бараненко Б. І. Психологія оперативно-розшукової діяльності. Загальна частина : навч. посіб. / за ред. Е. О. Дідоренка, Я. Ю. Кондратьєва. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2003. 272 с.

13. Баранов Р. О. Сучасні схеми відмивання злочинних коштів у світі та в Україні. Аспекти публічного управління . 2015. № 7–8 (21–22). С. 62–69.

14. Барановський, О.І.. “Відмивання” грошей: сутність та шляхи запобігання: монографія/ О. І. Барановський; НАН України, Ін-т економ. прогнозування НАН України. - Х.: Форт, 2003. 472 с.

15. Бахін В. П., Карпов М. С. Злочинна діяльність, як об'єкт криміналістичного вивчення : Лекція. Київ. 1991. 21 с.

16. Бахін В.П. Криміналістика. Проблеми і думки (1962–2002). – Київ: НВТ «Правник». 2002. 268 с.

17. Бахін В.П., Весельський В.К. Тактика допиту : навчальний посібник. Київ : НВТ «Правник», 1997. 64 с.

18. Берназ В. Д. Психологія взаємодії у діяльності слідчо-оперативної групи. Актуальні проблеми держави та права. 2001. Вип. 10. С. 273–279.

19. Білинський В.В. Механізм фінансових розслідувань: сучасна практика та перспективи розвитку в Україні. 2018. 113 с.

20. Білічак О. А. Контроль за вчиненням злочину: поняття та форми. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки. 2017. Т. 28(67), № 2. С. 51–55. URL: http://nbuv.gov.ua/ujrn/uztnu_law_2017. (дата звернення: 13.10.2021)

21. Білоус В.В. Шепітько В. Ю. Фіктивне підприємництво (криміналістична характеристика та програма розслідування): довідник слідчого. Харків: Одиссей, 2007. 184 с.

22. Білоус В.В. Проблеми методики розслідування фіктивного підприємництва: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2004. С.133– 160.

23. Білоус В.В. Роль судових експертиз при розслідуванні фіктивного підприємництва. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. зб. наук.-практ. мат. (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз). Харків: Право, 2003. Вип. 3. С. 493–497.

24. Бондар Г. Проблеми взаємодії слідчих правоохоронних відомств при розслідуванні особливо складних злочинів у кредитно–фінансовій та банківській системах. Підприємництво, господарство і право. 2003. №2. С.94–96.

25. Важинський В.М. Процес доказування при розслідуванні фіктивного підприємництва та пов'язаних з ним злочинів в Україні: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2009. 203 с.

26. Варналій, З. С. Тінізація малого підприємництва (економічні та правові аспекти). Київ : Ін-т приват. права і підприємництва АПРН України, 1998. 56 с.

27. Варцаба В.М. Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико-психологічні основи) :автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза».Харків,2003.20 с.

28. Веб-сторінка Агенції Європейського Союзу по співробітництву правоохоронних органів. URL: <https://www.europol.europa.eu>. (дата звернення: 11.04.2021)

29. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. І голов. Ред. В.Т. Бусел. Київ. Ірпінь, 2004. 1589 с.

30. Весельський В. К. Слідча ситуація як категорія криміналістичної тактики / В. К. Весельський // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). - 2011. - Вип. 25-26. С. 193-199.

31. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні : навчальний посібник / І.В. Пиріг, Г.С. Бідняк. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 140 с.
32. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 7 серпня 2014р. Справа No127/16084/14-к. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/40117590#>.(дата звернення: 10.03.2021)
33. Вирок Дарницького районного суду м.Києва від 5 грудня 2019 р. Справа No753/20616/19. Провадження No1-кп/753/1874/19. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/86642772>. (дата звернення: 23.03.2021)
34. Вирок Дарницького районного суду м.Києва від 03 грудня 2019 р. Справа No 753/20981/19. провадження No 1-кп/753/1919/19. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/86196959>.(дата звернення: 23.03.2021)
35. Вирок Деснянського районного суду м.Києва від 12 червня 2019 р. Номер провадження 1-кп/754/853/19. Справа No 754/7891/19. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/82396701>. (дата звернення: 23.05.2021)
36. Вирок Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 28 липня 2020 р. Справа No 57/1196/18. Провадження No 1-кп/442/46/2020. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/90628762>. (дата звернення: 23.03.2022)
37. Вирок Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 29 грудня 2020 р. Провадження No1-кп/331/669/2020. ЄУН 331/4786/20. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/93933276>. (дата звернення: 02.03.2022)
38. Вирок Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 26 березня 2012 р. Справа No908/1205/2012. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/25360591>. (дата звернення: 18.06.2021)
39. Вирок колегії Вищого антикорупційного суду від 21 листопада 2019 р. Справа No761/3762/19. Провадження No 1-кп/991/124/19. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/85801979>. (дата звернення: 19.04.2021)
40. Вирок Кремінського районного суду Луганської області від 12 березня 2020 р. Справа No 414/515/20; провадження No 1-кп/414/116/2020. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/88164842>.(дата звернення: 21.02.2021)

41. Вирок Липовецького районного суду Вінницької області 26 жовтня 2020р.Справа No 136/947/20; провадження No 1-кп/136/50/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92461108>. (дата звернення: 23.03.2021)
42. Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 03 грудня 2020 р. Справа No 463/2776/14-к. Провадження No 1-кп/463/4/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93319333>. (дата звернення: 23.03.2021)
43. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 29 березня 2019 р. Справа No 757/9882/19-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81527076>. (дата звернення: 23.03.2021)
44. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 13 березня 2019 р. Справа No 757/502/19-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80449864>. (дата звернення: 23.03.2021)
45. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 22 грудня 2020 р. Справа No 757/29046/20-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93735440>. (дата звернення: 23.03.2021)
46. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 24 грудня 2020 р. Справа No 757/12515/20-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93803612>. (дата звернення: 23.03.2021)
47. Вирок Рубіжанського міського суду Луганської області від 19 червня 2020 р. Справа 425/2218/19.1-кп/425/170/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89950831>.(дата звернення: 23.03.2021)
48. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 13 лютого 2020 р. Справа No1кп/243/420/2020;243/553/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87575159>. (дата звернення: 23.03.2021)
49. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 31 жовтня 2019 р. Справа 1-кп/243/947/2019; 243/3955/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85305626>.(дата звернення: 23.03.2021)
50. Вирок Суворовського районного суду м.Одеси від 17 листопада 2020 р. Справа No 523/16480/20. Провадження No 1-кп/523/1404/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93076434>. (дата звернення: 23.03.2021)

51. Вирок Тячівського районного суду Закарпатської області від 16 грудня 2019 р. Справа №307/772/19. Провадження № 1-кп/307/557/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86347388>. (дата звернення: 23.03.2021)

52. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 5 липня 2019 р. Справа № 766/6200/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/n82951199>. (дата звернення: 23.03.2021)

53. Виявлення і розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з наданням послуг у сфері грального бізнесу: метод. рекомендації / Ю.А. Федько. О.А. Сидоров, О.Ф. Вакуленко та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. 72 с.

54. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: ООН; Конвенція, Міжнародний документ, Заява від 23 травня 1969 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_118. (дата звернення: 07.08.2021)

55. Віденська конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру: ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 14 березня 1975 року. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_254. (дата звернення: 20.02.2022)

56. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія. Київ, 2015. 192 с.

57. Волобуєв А. Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики: монографія. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов 2019. 122 с.

58. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва: монографія. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 335 с.

59. Волобуєв А.Ф. Економічні злочини: поняття та проблеми розробки методики розслідування. Актуальні проблеми держави і права. Одеса: Юридична література, 2003. С. 35–39.

60. Волобуєв А.Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : автореф. дис. ...д-ра юрид. наук : 12.00.09 / А.Ф. Волобуєв. – Х. 2002.

61. Волобуєв А.Ф. Подолання протидії організованих злочинних груп розслідуванню економічних злочинів. Вісник ЛІВС МВС України. 1999. № 3. С. 201–213.

62. Волобуєв А.Ф. Про деякі стандарти злочинної поведінки в технології організованої економічної злочинності. Вісник Академії правових наук України. 2001. №1 (24). С.175–181.

63. Волобуєв А.Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 336 с.

64. Гвоздецький В.Д. Діяльність Державної служби боротьби з економічною злочинністю та управління її апаратами. Київ: НАВС України, 1997. 40 с.

65. Гетманцев Д. О., Шукліна Н. Г. Банківське право України: навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 344 с.

66. Головіна В.П. Основи методики розслідування легалізації (відмивання) грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, з використанням кредитно-банківської системи: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2004. 204 с. 196

67. Гончаренко В. Г. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. Вісник Академії адвокатури України. 2007. № 2 (9). С. 22–34.

68. Гора І.В. Проблеми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 201. № 1. С. 209-214.

69. Гордін Л.Я. Слідчо-оперативна група: проблеми створення та діяльності: монографія. Харків: Вид-во ФІНН, 2009. 192 с.

70. Грицюк І.В. Генезис поняття «протидія розслідуванню злочинів» у криміналістичній науці. Науковий вісник Національного університету ДПС України. Серія «Економіка. Право». 2011. № 4 (55). С. 240–245.

71. Грібов М.Л. Законодавче регулювання контролю за вчиненням злочину. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 6. С. 248–251. URL: http://www.pap.in.ua/6_2016/73.pdf. (дата звернення: 20.10.2021)

72. Грохольский В.Л. Система принципів оперативно-розшукової діяльності: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 21.07.04. Київ, 1999. 16с.

73. Грошевий Ю. М. Докази і доказування у кримінальному процесі : [наук.- практ. посіб.] / Ю. М. Грошевий, С. М. Стахівський. - 2-е вид., стереот. - К. : КНТ, 2007. - 270 с.

74. Данченко Л.І. Організація проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Актуальні проблеми розслідування злочинів: зб. тез доповідей III Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Київ, 1 липня 2014 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 40–42.

75. Даньшин М. В., Обаль О.О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо економічних злочинів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. Одеса. 2019. Вип. 38. С. 172–175.

76. Даньшин М.В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці: навчальний посіб. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. 116 с.

77. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй: ООН; Декларація, Міжнародний документ від 24 жовтня 1970 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_569. (дата звернення: 23.03.2022)

78. Демидова Є.Є. Тактика допиту обізнаних осіб : монографія. Харків : «Апостіль», 2013. 232 с.

79. Дергач Л. В. Особливості проведення допиту підозрюваних у справах про вимагання, вчинені організованими злочинними групами. 210 Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). № 22. 2009. С.267-273.

80. Дергач Л. В. Розслідування вимагань, вчинених організованими злочинними групами, у сучасних умовах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 21 с.

81. Динту В.А. Спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2833/.pdf>. (дата звернення: 15.08.2021)

82. Директива (ЄС) 2015/849 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 р. про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму, що вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 648/2012 Європейського Парламенту та Ради і припиняє дію Директиви 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради і Директиви Комісії 2006/70/ЄС URL: [http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160516/DIRECTIVE%20\(EU\)%202015_UA.htm](http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160516/DIRECTIVE%20(EU)%202015_UA.htm). (дата звернення: 19.08.2021)

83. Директива 2001/97/ЄС Європейського Парламенту і Ради Європейського Союзу, яка вносить зміни в Директиву Ради 91/308/ЄЕС щодо запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей : Міжнародний документ від 04.12.2001 № 2001/97/ЄС // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_501. (дата звернення: 23.04.2021)

84. Директива 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму : Міжнародний документ від 26.10.2005 № 2005/60/ЄС // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_774. (дата звернення: 13.04.2021)

85. Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2018/843 від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про

запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про внесення змін до директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_010-18#Text. (дата звернення: 12.01.2021)

86. Дмитрієв А.А. Компетенція і повноваження кримінальної поліції як складова національної поліції України. Європейські перспективи. 2015. № 7. С. 83–87.

87. Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах від 9 січ. 1995 р.: ратифікований Законом України від 22.11.1995 р року № 451/95-ВР//Правові основи міжнародної діяльності МВС України: зб. міжнар.-правових договорів документів: [в 2 т.]/МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 1. – С. 258–280.

88. Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 16.01.2002 року. //Офіційний вісник України. – 2006. – № 45. – Ст. 3052.

89. Договір між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу у кримінальних справах від 22.07.1998 року: ратифікований Законом України від 10.02.2000 року № 1438-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_019#Text. (дата звернення: 01.09.2022)

90. Додатковий протокол до Угоди між урядами країн-учасниць Чорноморського Економічного співробітництва про співпрацю у боротьбі зі злочинністю, зокрема організованою. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>. (дата звернення: 20.09.2022)

91. Доказування при розслідуванні податкових злочинів : монографія / за заг. ред. С.М. Піскуна. Ірпінь :Акад. ДПС України, 2002. 179 с.

92. Дудоров О. О., Тертиченко Т. М. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України : монографія. Київ: Ваіте, 2015. 392 с.

93. Дунаєва А. В. Взаємодія слідчого та оперативного підрозділу органу внутрішніх справ під час розшуку підозрюваного. Часопис Академії адвокатури України. 2013. № 18. С. 1–7.

94. Експертизи у судовій практиці / за заг. ред В.Г. Гончаренка. К.: Юрінком Інтер, 2006. 388 с.

95. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 року. URL: <http://rada.gov.ua/>. (дата звернення: 21.02.2022)

96. Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків, 1970 року. URL: <http://rada.gov.ua/>. (дата звернення: 21.03.2021)

97. Жалдак І. А. Тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 240 с.

98. Журавель В. Предикатний фактор у структурі елементів криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом / В. Журавель // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 1. – С. 182–189.

99. Журавель В.А. Ситуаційний підхід до формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики. 2008. Вип. 8. С. 102–108.

100. Задорожний О.С. Криміналістична характеристика ухилень від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів та основні положення їх розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 212 с.

101. Захаров В. П. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: теоретико-правовий аспект. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. 2014. № 801. С. 180–186.

102. Звіт Офісу Генерального прокурора «Про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом (2011 – 2019)». URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-protidiyu-legadizaciyi-dohodiv-oderzhanih-zlochinnim-shlyahom-2011-2019-2>. (дата звернення: 10.11.2021)

103. Звіт Офісу Генерального прокурора «Про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями» 2016-2023 роки. URL:

<https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizacijami-2>. (дата звернення: 10.11.2021)

104. Зейкан Я.П. Про недопустимі докази: методичні рекомендації для адвокатів. Харків: Фактор, 2019. 128с.

105. Зелінський А.Ф. Корислива злочинна діяльність / А.Ф. Зелінський, М.Й. Коржанський. Київ. Генеза. 1998. 144 с.

106. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні і розслідуванні : наказ МВС України № 575 від 07.07.2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>. (дата звернення: 01.02.2023)

107. Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС України від 27.04.2020 № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text>. (дата звернення: 01.02.2023)

108. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затверджена наказом МВС України № 1339 від 03.11.2015, зареєстрована в Мін'юст України 06.11.2015 №1392/27837. Офіц. сайт Верховної ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>. (дата звернення: 03.01.2023)

109. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки матеріалів та призначення судових експертиз, затверджена наказом Міністерства юстиції від 8.10.1998 р. № 53/5, зареєстрованим в Мін'юст України 3.11.1998 р. № 705/3145, із змінами і доповненнями відповідно наказу Мін'юст України від 29.12.2006, зареєстрована в Мін'юст України № 1393/13267. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 05.01.2023)

110. Інструкція про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>. (дата звернення: 07.01.2023)

111. Інформування про результати роботи Держфінмоніторингу за 2020 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/Informuvannya-pro-rezultati-roboti-derzhfinmonitoringu-za-2020-rik.html>. (дата звернення: 12.01.2023)

112. Інформування про результати роботи Держфінмоніторингу за 1 півріччя 2022 року. URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/Informuvannya-pro-rezultati-roboti-derzhfinmonitoringu-za-I-pivrichchya-2022-roku.html>. (дата звернення: 12.01.2023)

113. FATF та Інтерпол активізують глобальне повернення активів. Експерти вивчають механізми пріоритетності транскордонного відстеження, арешту та конфіскації злочинних активів. URL: <https://finap.com.ua/shablon/>.

114. Калініна І.В. Ситуаційна обумовленість розслідування господарських злочинів, пов'язаних із підробленням документів. Учені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. 2013. Том 26 (65). С. 212–217.

115. Калюк С.М. Міжнародний досвід негласних слідчих (розшукових) дій. Актуальні проблеми розслідування злочинів: зб. тез доповідей III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 1 липня 2014 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 169–171.

116. Камлик М.І. Особливості обліку і використання обліково-бухгалтерських документів при виявленні та розслідуванні корисливих злочинів у галузях економіки. Судова бухгалтерія. Київ: Синтез, 1995. 256 с.

117. Капліна О., Маринів Н. Проведення ревізій та перевірок у кримінальному провадженні: дисонанс законодавства та правозастосовної практики. Підприємництво, господарство і право. 2018. №2. С. 197–206.

118. Карпіка С.М. Виконання доручень слідчих як основна форма діяльності оперативних підрозділів у кримінальному судочинстві. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип. 6.2. Том 4. С. 81–84.

119. Карпов Н. С. Криміналістичні засади вивчення злочинної діяльності: монографія. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 522 с.

120. Карпов Н.С. Злочинна діяльність / Н.С. Карпов, С.В. Євдокименко. Київ. 2001. 59 с.

121. Кікінчук В.В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування викрадень бюджетних коштів в агропромисловому комплексі. Право і безпека. 2013. № 2 (49). С. 131–135.

122. Климчук М.П. Виконання доручень, як форма взаємодії слідчих та оперативних підрозділів у кримінальному провадженні. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 1. С. 54–58.

123. Климчук М. П., Фурман Я. В. Тактичні особливості допиту підозрюваних – членів організованих злочинних угруповань. Юридичний науковий електронний журнал. №1. 2017. С.174-177.

124. Коваленко В.В. Шляхи удосконалення правового регулювання взаємодії слідчого і спеціаліста при проведенні слідчих дій. Вісник Запорізького юридичного інституту. Запоріжжя, 2003. С. 259–262.

125. Коваленко В.В., Дмитров С.О., Єжов А.В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму [Текст]: монографія / В.В. Коваленко, С.О. Дмитров, А.В. Єжов. – Суми: УАБС НБУ, 2007. 140 с.

126. Колесніченко О.Н. Загальні положення методики розслідування окремих видів злочинів / О.М. Колесніченко. Харків. 1965. 47 с.

127. Колісник М.К., Зинюк Н.О. Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, та методи боротьби з нею на світовому фінансовому ринку [Електронний ресурс] / М.К. Колісник, Н.О. Зинюк. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/15_5/345_Kolisnyk_15_5.Pdf

128. Колесник І. А. Тактика виявлення та нейтралізації добросовісних помилок у показаннях свідків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2010. 9 с.

129. Колодій Я.М. Відмивання грошей: сутність та шляхи протидії. 2017. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=2884>. (дата звернення: 23.03.2021)

130. Комар Ю.М. Визначення поняття спеціальні знання та їх використання в кримінальному провадженні. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу. 2017. С. 284–286.

131. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин : Міжнародний документ від 20.12.1988. Ратифікація від 25.04.1991, підстава 1000-12 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_096. (дата звернення: 01.03.2021)

132. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Ратифікована Законом України від 4 лютого 2004 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU00144>. (дата звернення: 05.03.2021)

133. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 року. URL: <http://.rada.gov.ua/>. (дата звернення: 23.09.2021)

134. Конвенція про кіберзлочинність Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 23.11.2001 // Офіційний вісник України від 10.09.2007 — 2007 р., № 65, стор. 107, стаття 2535.

135. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведження і покарання 1984 р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_085. (дата звернення: 03.07.2021)

136. Конвенція Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом», від 8 листопада 1990 р. Ратифікована Україною 17 грудня 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029#Text. (дата звернення: 07.07.2022)

137. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму. 1990

р., ратифікована Україно. 17.11.2010 р. : офіційний веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text (дата звернення: 23.02.2022)

138. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 16.05.2005// Ратифікація від 31.07.2006, підстава 54-16 // Офіційний вісник України від 10.09.2007 — 2007 р., № 65, стор. 124, стаття 2536.

139. Кондратьєв Я. Ю., Бараненко Б. І., Пясецький П. І. Психологія ОРД як окрема галузь практичної психології. Проблеми оперативнорозшукової діяльності й забезпечення прокурорського нагляду за її законністю: аналітичні матеріали, пропозиції наукових і практичних працівників: матер. Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Луганськ, 21–22 лютого 2000 р.). Луганськ: РВВ ЛІВС, 2003. С. 149–164.

140. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: підручник. 2-ге вид., перероб.і доп. Харків: Право, 2008. 240 с.

141. Коновалова В.Є. Допит: тактика і психологія : навчальне видання. Харків : Консул, 1999. 157 с.

142. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

143. Корж В.П. Криміналістичний аналіз економічних злочинів, що вчиняються в умовах ринкового господарювання. Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2014. Вип. 1 (1). С.46–54.

144. Корж В.П. Методика розслідування економічних злочинів, які вчиняються організованими групами, злочинними організаціями. Інструкція для слідчого : науково-практичний посібник. Харків : Ліцей. 2002. 280 с.

145. Корж В.П. Теоретичні основи методики розслідування злочинів, які вчиняються організованими злочинними спільнотами у сфері економічної діяльності : монографія / В.П. Корж ; Нац. ун. внутр. справ. Харків. 2002. 412 с.

146. Користін О. Є. Актуалізація інтеграції психології і оперативно-розшукової діяльності. Юридична психологія та педагогіка. 2013. № 1. С. 184–193.

147. Користін О.Є. Нова парадигма оперативно-розшукової діяльності: до питання концептуалізації кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України. Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: теоретико-практиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України: матер.міжнар.наук.- практ.конф. (м. Одеса, 22-23 квітня 2015 р. Одеса: ОДУВС, 2015. С. 4–5.

148. Косяк Є.Л. Проблемні питання правового регулювання підстав та порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій за КПК України. Нова форма досудового розслідування в проекті нового КПК України та проблеми її реалізації в діяльності СБ України: матер. наук.-практ.конф. (м. Київ, 27 квітня 2012 р.). Київ: Наук. вид. відділ НА СБ України, 2012. С.117–122. 201

149. Коваленко А. В. Методологічні засади розробки методик розслідування нових кримінальних правопорушень. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, № 2 (98), 2022. С. 115-125.

150. Організація і тактика проведення огляду комп'ютерних даних. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». № 4 (2023). С. 53-58.

151. Кочура О.О. Визначення поняття «спеціальні знання» та їх використання у кримінальному провадженні. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу. Харків, 2017. С. 284–286.

152. Криміналістика в питаннях і відповідях : навчальний посібник / А.В. Іщенко та ін. Київ, 2016. 118 с.

153. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: підручник / за ред. В.Ю. Шепітька. Харків: Право, 1998. 376 с.

154. Криміналістика: підручник: у 2-х т. Т. 1 / А.Ф. Волобуєв, М.В. Даньшин, А.В. Іщенко та ін.; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярської; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 384 с.

155. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією. Рада Європи // Відомості Верховної Ради України від 30.11.2007 — 2007 р., № 47, / 47-48 /, стор. 2028.

156. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою (статті 255, 255-1, 255-2, 255-3, 256 Кримінального кодексу України) : науково-практичний коментар / А. А. Вознюк, О.О. Дудоров, С.С. Чернявський. Київ: Норма права, 2021. 130 с.

157. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст 131. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата звернення: 09.03.2021).

158. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях: навч. посіб. / Л. Д. Удалова, М. А. Макаров, Ю.І. Азаров, С. О. Заїка, О. В. Кубарева, О. В. Римарчук, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, А. В. Форостяний, О. Ю. Хабло. Видання 5-те, переробл. і доповн. Київ, 2020. 497 с.

159. Кримінальний процесуальний кодекс України. Офіц. сайт Верховної ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення: 01.01.2021)

160. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. Вид. 18-те, доповн. і перероб.; за заг. ред. В.М. Тertiшника. Київ : Алерта, 2021. 1110 с.

161. Криміналістика : підручник. / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексеев та ін. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

162. Кубарев І.В. Слідчо-оперативна група: системні ознаки. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2010. № 4. С. 241–248.

163. Кузьмічов В.С., Черноус Ю.М. Слідча діяльність: характеристика та напрями удосконалення: монографія. Київ: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2005. 448 с.

164. Курс кримінології: Особлива частина: підручник: у 2 кн. кн. 2 / відп. ред. Я.Ю. Кондратьев. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 480 с.

165. Лебеденко В.І., Коніжай Р.О. Соціальна обумовленість інституту оперативного супроводження у сфері економіки. Науковий Вісник НАВСУ. 2003. № 2. Ч. 2. 2003. С.49–52.

166. Леган І.М. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності [Текст] : монографія / І. М. Леган. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 328 с.

167. Леонов С . В., Бойко А. О., Миненко С. В. Систематизація та характеристика існуючих схем легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2019. № 1 (9). С. 35–45.

168. Лисенко В.В. Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом. Особливості початкового етапу розслідування / В.В. Лисенко // Прокуратура, людина, держава. – 2005. – № 2(44). С. 67-71.

169. Лисенко В.В. Характеристика злочинної діяльності щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (за матеріалами судової практики). Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Том 2 № 94. 2021. С. 128-140.

170. Лисенко В.В. Розслідування ухилення від сплати податків, вчинених посадовими особами підприємств, установ, організацій. Харків : «Консум». 1997. 192 с.

171. Лисиченко В. К. Юридическое понятие документа и его значение. Криминалистика и судебная экспертиза. Київ, 1972. Вып. 9. С. 179–188.

172. Лисиченко В.К., Шехавцов Р.М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями: наук.практ.посібник. Київ : Атіка. 2009. 220 с.

173. Лисиченко В.К., Шехавцов Р.М. Проблеми теорії та практики подолання протидії розслідуванню окремих різновидів злочинів, вчинених

організованими групами, злочинними організаціями: монографія. 2-е вид. перероб. та допов. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. 317 с.

174. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Тактика подолання протидії розслідуванню. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання» (м. Острог, 13-14 листопада 2015 р.). Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозіка академія», 2015. С. 193–195.

175. Марушев А. Д. Принципи взаємодії слідчого з спеціалістами-економістами. Форум права. 2013. № 1. С. 662–665.

176. Марущак О.А. Використання спеціальних знань при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Актуальні проблеми юридичної науки та практики. 2016. № 1 (2). С. 39–45.

177. Матусовский Г.А. Економічні злочини: криміналістичний аналіз. Харків: Консум, 1999. 480 с.

178. Матусовський Г.А. Особливості формування криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Питання боротьби зі злочинністю. 2004. Вип. 9. С. 99-100.

179. Меденцев А.М. Особливості окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів в сфері державних закупівель. Вісник ПРЦНА Правових наук України. 2015. № 3/138. С.99–101.

180. Моделювання оцінки ризиків використання банків з метою легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму [Текст] : монографія / [С.О. Дмитров, О.В. Меренкова, Л.Г. Левченко, Т.А. Медвідь] : під заг. редакцією О.М. Бережного. – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. - 75 с.

181. Моїсєєв О.М. Уточнене визначення документів та експертна технологія їх дослідження. Вісник національного університету внутрішніх справ. 2002. Вип. 17. С. 24–29.

182. Мошенський С. З. Фінансові центри України та ринок цінних паперів індустріальної епохи. London: Xlibris, 2014. 453 с. 205

183. «Мультимедійний навчальний посібник «Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні». Осауленко О. А., Підвисоцький В. В.,

Самодін А. В., Симчук А. С., Степанов О. С., Степанова Г. М., Сухомлин Ю. В. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 76617 від 05.02.2018 р. URL: https://www.naiu.kiev.ua/books/slidchi_rozdii/index.html.

184. Мусієнко І. І. Співвідношення оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу: проблеми правової регламентації. Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України: мат. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22-23 квітня 2015 р.). Одеса: ОДУВС, 2015. С. 15–17.

185. Надточій С.А. Особливості правової регламентації негласних слідчих (розшукових) дій. Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи вирішення: матер. постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 25 жовтня 2013 р.). Харків: ТОВ «Оберіг», 2013. Вип. 5. С. 188–189.

186. Настільна книга слідчого: наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Вид. Дім “Ін Юре”, 2008. 728 с.

187. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 11-те вид., переробл. та допов. – Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.

188. Некрасов В. А. Виявлення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (оперативно-розшуковий аспект) : навчально-практичний посіб. / В. А. Некрасов, Л. В. Борець, С. Ю. Мироненко. Київ : Видавничий дім «Скіф», КНТ, 2008. 88 с.

189. Ніколаюк С.І., Коніжай Р.О. Оперативне супроводження банківського кредитування та його інформаційне забезпечення. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України: у 2-х ч. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. №1. С. 51–65.

190. Новий тлумачний словник української мови. Т.3. Київ: Вид-во «Аконіт», 2006. С. 288.

191. Обаль. О.О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами при виявленні ознак економічних злочинів. Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право. 2018. Вип. 25. С. 131–134.

192. Обаль О.О. Розслідування економічних злочинів: організаційний аспект. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 5. С. 149–154.

193. Обаль О.О. Слідчо-оперативна група як оптимальна організаційно-правова форма взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні економічних злочинів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 2. С. 121–129.

194. Обаль. О.О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами: трансформація теорії оперативно-розшукової діяльності та її ролі в розслідуванні злочинів. *NATIONAL LAW JOURNAL: THEORY AND PRACTICE*” L.L.C. Scientific and practical Publication in law (Republica Moldova). 2018. Nr. 5 (33). С. 194–198.

195. Обаль. О.О. Особливості економічних злочинів як детермінуючий фактор взаємодії слідчого з оперативними підрозділами. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2019. Вип. 4. Т. 2. С. 110–114.

196. Організація і тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : навч. посіб. / [С. С. Чернявський, О. О. Алексєєв, А. А. Вознюк, І. А. Жалдак та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 66 с. : [сайт]. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/1131>.

197. Організаційно-правові та тактичні основи протидії злочинності у сфері високих інформаційних технологій: навчальний посібник / за ред. Б.В. Романюка, Є.Д. Скулиша. Київ: Нац. акад. служби безпеки України, 2011. С. 225–226.

198. Організація роботи слідчо-оперативної групи : навч. посіб. / [Л.Д. Удалова, Ю.В. Сухомлин, А.С. Симчук, М.Й. Кулик, В.В. Зарубей]. Київ : НАВС, 2020. 504 с.

199. Орлов Ю.Ю. Щодо місця і ролі оперативно-розшукової діяльності міліції в сучасній Україні. Оперативно-розшукова діяльність і 207 кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України: мат. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22-23 квітня 2015 р.). Одеса: ОДУВС, 2015. С.17–21.

200. Ортинський В. Л. Характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: криміналістичні аспекти . Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки : збірник наукових праць. 2016. № 850. С. 533–540.

201. Ортинський В.Л. Протидія нелегальній економіці засобами оперативно-розшукової діяльності: монографія. Львів: ЛЮІ, 2004. 436 с.

202. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, учинених на території операції Об'єднаних сил, а також на тимчасово окупованих територіях : науково-методичні рекомендації / В.В. Кікінчук, Р.Л.Степанюк, Юхно О.О. та ін.. Харків : ХНУВС. 2018. 48 с.

203. Охріменко І. М. Оперативно-розшукова психологія: загальні положення. Юридична психологія та педагогіка. 2009. № 2. С. 67–77.

204. Палюх Андрій. Особливості процесу пізнання при бригадному методі розслідування. Вісник Національної академії прокуратури України. 2011. №1. С. 95–101.

205. Панова А. В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні: монографія. Харків: Право, 2017. 256 с.

206. Піхоцький В.Ф. Система державного фінансового контролю в Україні: концептуальні засади теорії та практики. дис...доктора економ. наук. Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАНУ. Львів. 2015. 530 с. URL: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_pihotskyi.pdf. (дата звернення: 17.04.2021)

207. Плосконос А.І. Тактика допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій : дис. ... д-ра філософії : Право. Київ, 2022. 253 с.

URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/20788/1/dysert_ploskonos.pdf
(дата звернення: 03.09.2022)

208. Поліщук О.В. Особливості взаємодії оперативних, слідчих та інших підрозділів. Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України: матер. міжнар. наук.-практ.конф. (м. Харків, 22-23 квітня 2015 р.). Одеса: ОДУВС, 2015. С. 92.

209. Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 647 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647-2015-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 23.01.2022)

210. Полторацький О. Б. Дослідження гносеологічної природи легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом // Кримський юридичний вісник / О. Б. Полторацький. – Сімферополь, 2010. – Вип. 3(10), Ч.1. – С. 196–203.

211. Поляруш А. Можливості деяких судових експертиз, що призначаються у процесі розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом підакцизних товарів. Підприємництво, господарство і право. 2017.№ 8. С. 185–188.

212. Посібник щодо деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин). URL: [https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20\(National%20Studies,%20Guidances%20etc\)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf](https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf). (дата звернення: 11.06.2021)

213. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного суду від 13 лютого 2020 року у справі № 667/5470/14-к. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87733183>
(дата звернення: 23.04.2022)

214. Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF): Постанова Кабінету Міністрів України

і Національного банку України від 28.08.2001 № 1124. URL: <https://tax.gov.ua/arhiv/podatкова-baza-do-nabrannya-chinnosti-podatkovim-kodeksom/normativno-pravova-baza/postanovi-kabinetu-ministriv-ukraini/arhiv-postanov-kabinetu-ministriv-ukraini/postanovi-km-ukraini-za-2001-rik/print-59561.html>. (дата звернення: 11.03.2021)

215. Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.04.2005 № 5. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/93912743. (дата звернення: 23.03.2021)

216. Про віднесення держав переліку офшорних зон: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2011 № 143-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-2011-%D1%80#Text>. (дата звернення: 23.01.2023)

217. Приполов І.І, Оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/3887/1/11_p224-226.pdf. (дата звернення: 22.03.2021)

218. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. № 638 - IV URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=638-15>. (дата звернення: 03.05.2021)

219. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 14.01.2021)

220. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 18 січня 2018 року № 2269-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text> (дата звернення: 20.03.2022)

221. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>. (дата звернення: 12.12.2021)

222. Про валюту і валютні цінності: Закон України від 21 червня 2018 року № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>. (дата звернення: 23.03.2021)

223. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою: Закон України від URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-20#Text>. (дата звернення: 23.01.2022)

224. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 року № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>. (дата звернення: 22.02.2022)

225. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>. (дата звернення: 23.05.2022)

226. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 року N 3782- XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. N 11. Ст. 51 (Із змінами в редакції станом на 1 січня 2018 року) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>. (дата звернення: 10.08.2022)

227. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#n14>. (дата звернення: 23.03.2021)

228. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол: наказ Міністерства внутрішніх

справ України, Офісу Генерального прокурора, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 17.08.2020 № 613/380/93/228/414/510/2801/5. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM065389>. (дата звернення: 31.01.2023)

229. Про затвердження Інструкції про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України та Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1681/51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>. (дата звернення: 20.06.2021)

230. Про затвердження Інструкції про участь співробітників та працівників Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України як спеціалістів в кримінальному провадженні: наказ Служби безпеки України від 19 березня 2016 року № 138 / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/z0564-16>. (дата звернення: 20.01.2021)

231. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 р. № 43. URL: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF>. (дата звернення: 23.04.2022)

232. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 р. № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#n2>. (дата звернення: 09.09.2021)

233. Про затвердження Порядку дій органів (підрозділів) Національної поліції в разі виявлення осіб, транспортних засобів і документів, відомості щодо яких містяться в банках даних інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу : наказ МВС України від

02.10.2018 № 808. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1202-18#Text>. (дата звернення: 15.11.2021)

234. Про затвердження Типології легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом «Властивості та ознаки операцій, пов'язаних з відмиванням коштів шляхом зняття готівки. Тактичне дослідження та практичне розслідування»: наказ Державного комітету фінансового моніторингу України від 25.12.2009 № 182. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FIN53847?an=2> (дата звернення 03.01.2023)

235. Про Національне центральне бюро Інтерполу: Постанова Кабінету міністрів України від 25.03.1993 № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 16.11.2021)

236. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XI. Відомості Верховної Ради України. 1992. N 22. Ст. 303 (Із змінами в редакції станом на 12.04.2017) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>. (дата звернення: 23.03.2021)

237. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 р. N 3341-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. N 35. Ст. 358.

238. Про приєднання України до Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Закон України від 2 квітня 2013 р. № 159-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 10. Ст. 108.

239. Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1957 рік, Додаткового протоколу 1975 року та Другого додаткового протоколу 1978 року до Конвенції: Закон України від 16.01.1998 № 43/98-вр // Відомості Верховної Ради України - 1998 р., № 23, ст. 129.

240. Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво: Закон України від 5 жовт. 2010 р. №

2576-VI / URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_954.
(дата звернення: 05.07.2021)

241. Про утворення Державної фіскальної служби: Кабінет Міністрів України: Постанова від 21.05.2014 № 160. URL: <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/160-2014-%D0%BF>. (дата звернення: 08.07.2021)

242. Програмний продукт «Мультимедійний підручник «Криміналістика»». Свідоцтво № 65883 : підручник / О.О. Алексеев та ін. Київ : НАВС, 2015. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/860>. (дата звернення: 17.08.2021)

243. Протидія економічній злочинності / П. І. Орлов, А. Ф. Волобуєв, І. М. Осика та ін. Харків, 2004. 568 с.

244. Рівчаченко О.А. Розслідування незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 260 с.

245. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Основних напрямів розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року та плану заходів щодо їх реалізації» від 12 травня 2021 р. № 435-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-2021-%D1%80#Text>. (дата звернення: 23.03.2022)

246. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики : монографія / кол. авторів: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків, 2006. 624 с.

247. Розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним розповсюдженням у мережі Інтернет медійного контенту провайдерами програмних послуг та Інтернет-провайдерами : методичні рекомендації / О.М. Стрільців, О.С. Тарасенко, І.Р. Курилін та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 44 с.

248. Розслідування злочинів, учинених з використанням шкідливих програмних чи технічних засобів : методичні рекомендації / О.В. Вакуленко, О.М. Стрільців, О.С. Тарасенко та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 56 с.

249. Рокунь С.В. Діяльність детективів Національного антикорупційного бюро України щодо виявлення, розкриття і розслідування фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом : дис. ... доктор філософії: 081 Право. Дніпро, 2021. 267 с.

250. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: автореф. дис. ... канд. юрид. Наук: 12.00.09. К., 2002. 20 с.

251. Сакал В.М. Слідчо-оперативна група як оптимальна форма організації досудового розслідування. Науковий Вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 3. С. 40–51.

252. Салтевский М.В. Основи методики розслідування легалізації грошових коштів, одержаних незаконно. Харків. 2000.

253. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді): підручник. Київ: Кондор, 2008. 588 с

254. Самойленко О.А. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, вчинених у кіберпросторі. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Т. 23. Одеса : Гельветика, 2019. С. 121–128.

255. Сервецький І.В., Литвиненко В.І., Шеломенцев В.П. Історичні передумови виникнення організованої злочинності в Україні // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2002. – №3. – С. 236-242.

256. Ситник Г., Баранов Р. Світовий досвід щодо здійснення боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, для України / Г. Ситник, Р. Баранов // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 17. – С. 213-216.

257. Сліпченко В. І. Особливості взаємодії оперативних та слідчих підрозділів за новим КПК України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 4. С. 539–545.

258. Слободянюк Б. К. Історичний розвиток взаємодії слідчих та оперативних підрозділів. Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2016. Вип. 1 (3). С. 121–127.

259. Сокиран Ф.М. Сучасні концепції психологічного впливу на досудовому слідстві : монографія. Київ :НВТ «Правник», 2002. 172 с.

260. Соловій Я.І. Організована злочинність як найвища стадія розвитку криміналітету // Науковий вісник НАВСУ. – 1999. – № 4. – С. 63-72.

261. Статистичні дані стосовно динаміки злочинності в Україні за період 2001 – 2019 років. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/statistics>. (дата звернення: 11.11.2021)

262. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Ф. Волобуєва. Харків: НікаНова, 2012. 382 с..

263. Степанюк Р. Л. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2014. Спецвип. С. 38–42.

264. Степанюк Р.Л. Ситуаційний підхід у формуванні методик розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України. Право і безпека. 2013. № 3 (50). С. 110–115

265. Струк І. Ф. Окремі питання допустимості і оцінювання судом доказів, отриманих під час негласних слідчих (розшукових) дій. Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 27 листоп. 2015 р.). Харків, 2015. Вип. 7. С. 132–140.

266. Сучасні методи досудового розслідування кримінальних правопорушень: підручник /О.М. Цільмак, О.Є. Користін, О.М. Заєць та ін.; за заг. ред. О.М. Цільмак. Одеса: Фенікс, 2017. 352 с.

267. Сущенко В.Д. Організована злочинність в Україні: сучасні тенденції // Науково-практична конференція “Використання сучасних досягнень науки і практики у підвищенні ефективності боротьби зі злочинністю”. – К.: НАВСУ, 2000. С. 24-26

268. Тацій В. Боротьба зі злочинністю у сфері економічних відносин як вирішальний напрямок діяльності правоохоронних органів. Вісник прокуратури. 2002. № 1(13). С. 13–18.

269. Терещенко Ю. В. Особливості проведення ревізії під час досудового розслідування. Юридична наука. 2015. № 2. С.172–178.

270. Тищенко В.В. Криміналістичні аспекти вивчення злочинної діяльності // Проблеми держави і права України : темат. зб. наук. тр. – К., 1992. С. 101-106.

271. Тищенко С.В. Дефініція поняття взаємодії в кримінальному провадженні. Вісник Національної академії прокуратури України. 2014. № 3. С. 101–107.

272. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса: Фенікс 2007. 260 с.

273. Тлумачний словник української мови / уклад. Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига. – Харків: Синтес, 2002. – 672 с.

274. Топорецька Зоряна. Позапланові перевірки в кримінальному провадженні (за матеріалами судової практики 2017 року). Підприємництво, господарство і право. 2017. №7. С. 148–152.

275. Топчій В. В. Загальна характеристика кримінальних процесуальних форм взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами. Митна справа. 2013. № 6 (90). Ч. 2. Кн. 1. С. 303–306.

276. Топчій В. В., Горбачевський В. Я. Взаємодія правоохоронних органів у запобіганні транснаціональній організованій злочинності в Україні. Боротьба

з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2013. № 4. С. 121–129.

277. Торопчин С.О. Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ: ПРАТ «ВНЗ «Міжн. Акад. управ. персон», 2021. 285 с.

278. Тютюнник Р.С. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією).

279. Тютюнник Р.С. Загальні підстави проведення допиту під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 844-846. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2022/212.pdf

280. Тютюнник Р.С. Міжнародні стандарти протидії легалізації (відмивання) майна злочинним шляхом. Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25-26 лютого 2022 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2022 – С. 86-89.

281. Тютюнник Р.С. Організаційні особливості досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Шляхи реформування кримінальної поліції: вітчизняний та зарубіжний досвід : матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу* (Київ, 18 лют. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 246-250.

282. Тютюнник Р.С. Особливості предмету доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 467-470.

283. Тютюнник Р.С. Тактичні особливості проведення допиту підозрюваного у провадженнях щодо легалізації майна, одержаного злочинним

шляхом, що вчинено злочинними організаціями. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 28 квіт. 2023 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський, Я. Ю. Конюшенко, В. В. Корольчук Ю. В. Сухомлин]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 284-287.

284. Тютюнник Р.С. Типові вихідні слідчі ситуації, що формуються на початковому етапі розслідування легалізації (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом. *Юридичні науки: проблеми та перспективи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 24-25 лютого 2022 року)*. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2022. С. 105-109.

285. Тютюнник Р.С. Характеристика осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації української держави. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 25-26 лютого 2022 року)*. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2022. С. 36-39.

286. Тютюнник Р.С. Характеристика основних способів легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, вчиненим злочинними організаціями. *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18 листоп. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 253-256

287. Тютюнник Р.С., Зарубей В.В. Особливості розслідування та криміналістична характеристика легалізації грошових коштів або іншого майна, здобутих злочинним шляхом. *Juris. Europensis scientia*. 2021. № 5. С. 85-89.

288. Тютюнник Р.С. Форми використання спеціальних знань під час досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією). *Держава та регіони. Серія Право*. 2023. № 2. С. 277-282. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2023/49.pdf

289. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011. (дата звернення: 10.12.2021)

290. Узагальнення побажань, висловлених на сесіях або асамблеях, проведених 15, 16 та 18 квітня 1914 року Міжнародного конгресу кримінальної поліції. URL: https://www.interpol.int/content/download/24377/333715/version/4/file/Congress%20of%201914%20EN_LR.pdf. (дата звернення: 01.11.2022).

291. Узагальнення « Про судову практику у кримінальних провадженнях щодо легалізації (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму (статті 209, 258-5, 306 КК України)» URL: <https://court.gov.ua/sud1190/150/1580>. (дата звернення: 19.11.2021)

292. Узагальнення практики розгляду кримінальних справ про злочини, вчиненні організованими групами або злочинними організаціями створення злочинної організації або сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності за 2013 – 2014 роки. URL: https://pla.court.gov.ua/sud1690/20/uzagal_sud_prakt/uzagalnennya_praktuku_rozglyadu_kriminal#:~:text=

293. Узагальнення практики розгляду кримінальних справ щодо легалізації (відмивання) коштів, здобутих злочинним шляхом та фінансування тероризму (статті 209, 258-5, 306 КК України) судами Дніпропетровської області за період з 01. 01. 2013 по грудень 2015 р.р. URL: https://court.gov.ua/sud0490/pokazniki-diyalnosti/uzagaln_stat_dani11/uzag_legaliz_kosht. (дата звернення: 23.04.2021)

294. Урусова З. П., Пилип'юк О. М. Особливості ревізії, що проводиться на вимогу правоохоронних органів. Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Серія: «Економічні науки». 2014. № 5. С. 188–196.

295. Устименко О. С. Співробітництво України з Європолем та Євроюстом // Сучасний рух науки : тези доп. III міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 1–2

жовт. 2018 р. Дніпро, 2018. С. 648–652. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/3067> (дата звернення: 25.03.2020).

296. Фастовець В.А. Окремі аспекти взаємодії слідчих із оперативними підрозділами за Кримінальним процесуальним кодексом України. Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України: матер. міжнар.наук.- практ.конф. (м. Одеса, 22-23 квітня 2015 р.). Одеса: ОДУВС, 2015. С. 97–98.

297. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні : методичні реко-мендації / С.С. Чернявський, О.Є. Користін, В.А. Некрасов та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с.

298. Фролов С.А. Криміналістична характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Юридичний науковий електронний журнал. № 6, 2019. С. 405–402. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2019/99.pdf. (дата звернення: 23.12.2022)

299. Халін О.В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: монографія / О.В. Халін. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 244 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2376/>. (дата звернення: 20.12.2022)

300. Хахуцяк О. Ю. Місце актів ревізій та перевірок у кримінальному провадженні. Юридична наука. 2015. № 5. С. 156–161.

301. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 03.12.2022)

302. Цуцкірідзе М.С. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів при підготовці та проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. Актуальні проблеми розслідування злочинів: зб. тез доповідей III Всеукр. наук.- практ. конф. (м. Київ, 1 липня 2014 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 116–118.

303. Чайковський Р.Й. Транснаціональний характер та регіональні особливості процесу відмивання грошей. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2008. №6. С. 154-158.

304. Чаплинський К.О. Організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями: Монографія. – Юридична академія МВС, Дніпропетровськ 2004. 223 с.

305. Чаплинський К.О., Лускатов О.В., Пиріг І.В., Плетенець В.М., Чаплинська В.А. Криміналістика: підручник. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

306. Чаплинський К.О., Мінка П.Я. Розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями: Навчальний посібник. – Дніпропетровський гуманітарний університет, 2009. 225 с.

307. Чаплинський К.О. Тактичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями: монографія. Дніпро, 2009. 401 с.

308. Черней В. В. Проблеми взаємодії правоохоронних органів з іншими суб'єктами запобігання злочинам на ринку небанківських фінансових послуг. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2014. Т. 14. С. 26–33;

309. Чернявський С. С. Предмет злочинів у сфері господарської діяльності. Вісник Національного університету державної податкової служби України. 2009. № 4. С. 258–266.

310. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія. Київ: «Хай-тек прес», 2010. 624 с.

311. Чернявський С.С. Економічні злочини як об'єкт спеціального криміналістичного дослідження. Вісник Національної академії державної податкової служби України. 2004. № 1. С. 149–154.

312. Чернявський С.С. Особливості допиту свідків та підозрюваних (обвинувачених) під час розслідування злочинів у сфері господарської діяльності. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. 2004. № 5. С. 186–195.

313. Чернявський С.С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 610 с.

314. Чернявський С.С., Користін О.Є. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: навчальний посібник. Київ, 2010. 256 с.

315. Чорноус Ю.М., Лісіцький А.В. Спеціальні знання у кримінальному провадженні: поняття, зміст, форми реалізації під час розслідування кримінальних правопорушень. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 1. С. 477-480.

316. Чорноус Ю. М. Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру: монографія. – Київ : ВД «Скіф», 2012. 448 с.

317. Шевчук В.М. Слідчі ситуації та їх вплив на розробку тактичних операцій. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2013. № 6–3. Т. 2. С. 125–129.

318. Шепітько В.Ю., Злочинні технології легалізації (відмивання) грошових коштів і способи їх викриття, Харків, 2002 р.

319. Шепітько В.Ю. Криміналістика: підручник. Київ. ВД «ІнЮре», 2016. 640 с.

320. Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів: підручник. Харків. Право, 1998. 376 с.

321. Шепітько В. Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. Судова експертиза. 2014. № 1. С. 11–18.

322. Шехавцов Р.М. Поняття протидії розслідуванню злочину. Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. 2002. № 3. С. 192– 204.

323. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О., Журавель В.А. та інші. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: монографія. Харків. Право, 2006. 624 с.

324. Шилін М.О. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання у світлі нового КПК України. Вісник прокуратури. Київ, 2013. № 1 (139). С. 59–64.

325. Щадило А.А. Правові та організаційні засади діяльності оперативних підрозділів у кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. 244 с.

326. Щербаківський М.Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В справі, 2015. 560 с.

327. Щур Б.В. Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими групами: монографія / за ред. В.Ю. Шепітька. Харків: Гриф, 2005. 176 с.

328. Юхно О. О. Окремі аспекти взаємодії слідчих та інших підрозділів органів внутрішніх справ при розслідуванні злочинів. Вісник ХНУВС. 2012. № 2. С. 212–221.

329. Cassel D. Funktion der Schatten wirtchaft im Koordinations mechanismus Von Markt – und Peanwirtschaften // ORDO.Jahrbuch für die Orduung von Wirtschaft und Gesellschaft. – Bd. 37. – 1986. – P. 73– 103. – P. 75.

330. International Monetary Fund. Macroeconomsc Implications of Money Laundering. // Working Paper prepared by P. Quirk. April 1996. URL: <http://www.un.org>

331. Kilchling M. Moglichkeiten der Gewinnabschopfung zur Bekämpfung der Orga- nisierten Kriminalitat / M. Kilchling, G. Kaiser. - Bestandsaufnahme und Perspektiven im intemationalen Vergleich. Freiburg i.Br., Max-Planck Institut fur auslandisches und intemationales Strafrecht, 1997. - 656 P.

332. Mitsilegas V. 'New forms of transnational policing: the emergence of financial intelligence units in the European Union and the challenges for human rights. Journal of Money Laundering Control. 1999. Part I', 3(2). pp. 147-160.

333. Olson M. and Zinnes C. The Shadow Economy: Friend or Foe?.–World Development, 2002. – 56 p. – P. 32.

334. Prevention of Economic Crimes in Ukraine: Problems of Management and Coordination of Law Enforcement Agencies. Stanislav A. Mozol, Yuliia V. Sukhomlyn, Olha Yu. Khakhutsiak, Halyna V. Bondarenko and Iryna V. Kalinina International Journal of Management, 11 (4), 2020, pp. 585-594. s

<http://www.iaeme.com/IJM/issues.asp?JType=IJM&VType=11&IType=4>.

335. Serhi A. Rozbizhnosti u myslenni, zblyzhennya polityky: modeli borot'by z orhanizovanoyu zlochynnisty v Italiyi ta Anhliyi z mizhnarodnymy ramkamy. Yevropeys'kyy zhurnal kryminolohiyi. 2015. T. 12. Vyp. 6. S. 658–680. z 11 3.

336. The Transparency International Corruption Perceptions Index [The electronic resource] / Transparency International. URL: <http://www.transparency.org/>.

337. Thony J. F. Processing Financial Information in Money Laundering Matters, The Financial Intelligence Units. Criminal Law and Criminal Justice: European Journal of Crim. 6, ussels, p. 3.

338. Yulia Zabyelina. Transnational organized crime (EU externalization of freedom, security and justice in Eastern Neighbourhood countries) // Theorizing security in the Eastern European Neighbourhood: issues and approaches / Richard Q. Turcsanyi, Maryna Vorotnyuk. Bratislava Kyiv, 2018.

339. Zarey J.C. Greece: The Law of Money Laundering // Journal of Money Laundering Control. 1997. Vol. 1, N 2. P. 148-158.

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати анкетування працівників слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України

Анкета

опитування слідчих та оперативних працівників за темою дисертаційного дослідження «Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)» на здобуття ступеня доктора філософії, Р.С. Тютюнника

Шановний респонденте, просимо Вас уважно і відверто відповісти на запропоновані запитання. Результати анкетування необхідні для об'єктивного з'ясування проблем розслідування легалізації (відмивання) майна, що вчинено організованою групою (злочинною організацією) і будуть обов'язково враховані при підготовці відповідних пропозицій. Послідовно відповідаючи на запитання, необхідно чітко визначити своє ставлення до кожного з них, для чого треба відзначити ті із запропонованих варіантів відповіді, які, на Ваш погляд, найбільш вдалі, або викласти свій варіант відповіді. При заповненні анкети просимо, по можливості, відповісти на кожне запитання.

Дякуємо за співпрацю!

Таблиця
 узагальнених результатів проведеного анкетування
 слідчих та оперативних працівників Національної поліції України
 (160 респондентів)

№ з/п	Питання	Кількість	%
1.	Вкажіть підрозділ в якому Ви працюєте		
	Слідчий підрозділ	120	75 %
	Оперативний підрозділ	40	25 %
2.	Вкажіть Вашу посаду		
	Слідчий	26	32,5 %
	Оперуповноважений	14	10%
	Старший слідчий	11	13,8 %
	Старший оперуповноважений	10	8 %
	Начальник слідчого відділення	25	31,3 %
	Начальник (заступник) відділу кримінальної поліції	13	9,5 %
	Начальник (заступник) слідчого відділу	18	13,8 %
	Начальник управління	3	4,2 %
3.	Вкажіть стаж роботи в органах досудового розслідування		
	До 3 років	38	35 %
	Від 3 до 6 років	25	18,8 %
	Від 6 до 10 років	39	36,3 %
	Понад 10 років	18	10 %
4.	Чи доводилося Вам провадити розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, що учинено організованою групою (злочинною організацією)		
	Так	103	66,2 %
	Ні	57	33,8%
5.	Чи є потреба в розробці сучасних методичних рекомендацій щодо виявлення та розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних з легалізацією (відмиванням) майна		
	Так	148	92,9 %
	Ні	4	2,5 %
	Складно відповісти	8	5 %
6.	Чи є потреба в розробці рекомендацій щодо тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій з учасниками організованих груп (злочинних організацій), які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом		
	Так	152	95,1 %
	Ні	2	1,25 %

	Складно відповісти	6	3,75 %
7.	Які, на Вашу думку, слідчі (розшукові) дії є найбільш ефективними під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) <i>(можете вказати декілька варіантів)</i>		
	Огляд	158	98,9 %
	Обшук	144	89,9 %
	Допит	122	76,7 %
	Одночасний допит	116	72,6 %
	Призначення експертизи	144	90,2 %
	Слідчий експеримент	26	17 %
	Пред'явлення для впізнання	8	5 %
	Зняття показань з технічних приладів	2	1,5 %
8.	Назвіть найпоширеніші види криміналістичних експертиз, що призначаються під час розслідування легалізації (відмивання) майна <i>(можете вказати декілька варіантів)</i>		
	Техніко-криміналістичні дослідження документів	148	86 %
	Почеркознавча експертиза	116	72 %
	Комп'ютерно-технічна експертиза	104	65 %
	Фінансово-економічна експертиза	23	16 %
	Фінансово-аналітична експертиза	4	3 %
	Судово-бухгалтерська експертиза	122	76 %
	Кредитно-грошова експертиза	4	2 %
9.	Чи використовували Ви негласні слідчі (розшукові) дії під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)		
	Так	138	86,25 %
	Ні	22	13,75 %
10.	Яким чином, На Вашу думку, найефективніше використовувати результати негласних слідчих (розшукових) дій у провадженнях зазначеної категорії		
	Моделювання слідчих ситуацій	32	19 %
	Перевірки слідчих версій	122	76 %
	Ваш варіант:	132	83 %
	<i>отримання розшукової інформації</i>	22	14 %
	<i>обґрунтування процесуального рішення</i>	34	21 %
	<i>отримання нових доказів</i>	60	38 %
	<i>повідомлення особі про підозру</i>	16	10 %
11.	Чи здійснювали Ви міжнародне співробітництво під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною		

	організацією)		
	Так	68	42,5 %
	Ні	132	82,5 %
12.	Якщо так, які форми міжнародного співробітництва є найпоширенішими		
	Надання міжнародної допомоги	102	63 %
	Переїняття кримінального провадження	24	15 %
	Тимчасова передача особи	52	32 %
	Виконання окремих процесуальних дій		-
	Ваш варіант:		
	<i>спільне розслідування шляхом створення спільних слідчих груп</i>	70	44 %
	<i>використання можливостей Інтерполу та Європолу</i>	102	63 %
13.	Чи погоджуєтеся Ви з думкою автора, що основними формами взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією) є (відмітьте ті, з якими погоджуєтеся):		
	Діяльність здійснюється виключно в межах, визначених законом	160	100 %
	Керівна роль слідчого	158	99 %
	Ефективне використання сил та засобів	92	57,5 %
	Використання новітніх технологій	122	76,25 %
	Своєчасність	-	-
	Взаємоповага	110	68,75 %
	Ініціативність	66	41,25 %
	Розмежування компетенцій	160	100 %
	Не поділяю думку автора	2	0,5 %

Додаток Б

**Узагальнені результати вивчення 51 кримінального провадження
щодо розслідування легалізації (відмивання) майна,
одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою
(злочинною організацією)**

Область		
Київ	9	17,6
Волинська	3	5,8
Дніпропетровська	6	10,16
Донецька	3	5,8
Запорізька	3	5,8
Київська	6	10,16
Львівська	4	7,8
Миколаївська	2	3,9
Одеська	7	13,7
Харківська	7	13,7
Чернівецька	2	3,9
Строк розслідування легалізації (відмивання) майна, учиненого організованою групою (злочинною організацією)		
2 місяці	2	3,9
до 3 місяців	7	13,7
до 6 місяців	21	44,4
до 12 місяців	12	21,2
понад 12 місяців	9	17,6
Форма здійснення діяльності		
одноосібна	21	40,45
групова	20	38,51
організована	10	21,24
Кількість учасників ОГ(ЗО)		
3 особи	12	21,2
від 3 до 5 осіб	28	58,1
від 5 до 10 осіб	16	21,3
понад 10 осіб	5	9,8
Наявність лідера		
так	48	92,2
ні	4	7,8
Ступінь організованості ОГ(ЗО)		
з чітким розподілом ролей	32	64
ситуативний підхід до розподілу ролей	7	13,7
виконання кількох функцій одночасно	11	21,57

без розподілу	0	0
Стать		
Чоловік	328	71
Жінка	98	30,4
Вік		
16-18 років	4	7,8
18-26 років	7	13,7
26-35 років	12	21,2
35-45 років	11	21,57
45-55 років	9	17,6
понад 55 років	8	15,7
Освіта		
загальна середня освіта	3	9
професійно-технічна освіта	10	28
фахова освіта	15	58
вища освіта	23	71
Професійна приналежність		
індивідуальний підприємець	35	7,20
директор (генеральний директор)	66	21,63
засновники організацій	27	7,68
заступники директора	32	8,16
головний бухгалтер	34	8,45
менеджери та інші службовці	27	7,41
співробітники правоохоронних органів та силових структур	41	11,98
офіційно не працюючі	33	8,32
представники криміналітету	31	11,30
інші особи	27	7,87
Місце у злочинній ієрархії		
активний учасник	219	66,8
пасивний учасник	109	33,23
Сфер діяльності з легалізації		
сфера споживчого ринку	18	33,35
фінансово-кредитна сфера	11	16,28
ринок житловий та нежитловий нерухомості, земельних ділянок	13	20,8
зовнішньо-економічна діяльність	2	4,32
паливно-енергетичний комплекс	6	11,24
інше	1	4,01
Предмет легалізації		
кошти у готівковій чи безготівковій національній валюті	26	50,8
цінні папери	2	5,8

	споживчі товари	10	14,8
	нерухомість	7	12,3
	автомобілі	1	4,2
	обладнання, техніка	3	6,5
	інше	2	5,6

Додаток В

**Узагальнення звітів Офісу Генерального прокурора
«Про результати боротьби з організованими групами та злочинними
організаціями» за 2019-2022 роки¹**

	2019	2020	2021	2022
Характеристика організованих груп (злочинних організацій)				
<i>Кількість ОГ (ЗО), щодо яких здійснюється кримінальне провадження</i>	293	377	499	395
<i>З них злочинною організацією, з яких мали:</i>	16	21	45	40
<i>корумповані зв'язки/в органах влади та управління</i>	29/12	33/16	57/33	36/23
<i>міжрегіональний характер</i>	23 (4)	51 (6)	70 (12)	40 (14)
<i>транснаціональний характер</i>	6 (0)	11 (1)	11 (0)	11 (3)
<i>етнічну основу</i>	11 (0)	36 (0)	38 (4)	27 (9)
Дані про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у складі ОГ(ЗО)				
<i>Кількість осіб ОГ (ЗО)</i>	1428 (235)	1609 (190)	2248 (360)	1637 (276)
<i>з них неповнолітніх</i>	14 (3)	4 (0)	15 (2)	22 (9)
Закінчено кримінальних проваджень				
<i>легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого ОГ(ЗО)</i>	8 (3)	37 (1)	32 (1)	20 (3)

¹ Звіт Офісу Генерального прокурора «Про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizacijami-2>

Додаток Д

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник Голови Національної
поліції України – начальник
Головного слідчого управління
доктор юридичних наук, доцент
заслужений юрист України

Максим ЦУЦКІРІДЗЕ

2022 року

АКТ

Про впровадження у практичну діяльність
Головного слідчого управління Національної
поліції України результатів дисертаційного
дослідження

Уклала комісія у складі:

Голови:

начальника відділу розслідування
службових злочинів управління
розслідування корупційних злочинів
Головного слідчого управління
Національної поліції України, доктора
юридичних наук, доцента Артема
Шевчишена

членів комісії:

начальника відділу методичної роботи та
правового забезпечення управління
організації роботи та методичного
забезпечення Головного слідчого
управління Національної поліції України,
кандидата юридичних наук Владислава
Бурлаки

заступника начальника відділу
організаційно-аналітичної роботи
управління організації роботи та
методичного забезпечення Головного
слідчого управління Національної поліції
України, кандидата юридичних наук
Наталії Карпенко

Комісія відповідно до Положення про організацію проведення НДР і ДКР
у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію
наукової діяльності в системі МВС України» від 15.05.2007 № 154, склала цей
акт, щодо розгляду матеріалів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри

кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Тютюнника Ростислава Сергійовича на тему: «Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)».

Вказані матеріали дисертаційного дослідження можуть застосовуватися у практичній діяльності слідчих підрозділів органів Національної поліції під час проведення занять в системі службової підготовки, а також при проведенні семінарів, нарад.

Отримані наукові результати мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, сприятимуть удосконаленню процесуальної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

Голова комісії:

 Артем ШЕВЧИШЕН

Члени комісії:

Владислав БУРЛАКА

Наталія КАРПЕНКО

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

вул. Панаса Мирного, 28, м. Київ, 01011, тел. (044) 365 40 00
поштова адреса для листування: вул. Симона Петлюри, 15, м. Київ, 01032
E-mail: info@dbr.gov.ua, web: www.dbr.gov.ua, ідентифікаційний код 41760289

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

Тютюнника Ростислава Сергійовича

на тему:

«РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, УЧИНЕНОГО ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ (ЗЛОЧИННОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ)»

Розроблені в дисертаційному дослідженні Тютюнника Ростислава Сергійовича надані ґрунтовні пропозиції щодо підвищення ефективності здійснення розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією).

Дослідження матеріалів кримінальних проваджень та інших емпіричних джерел по цій категорії кримінальних правопорушень дозволило зробити висновок про наявність комплексу типових проблем, що свідчать про нагальну потребу в ретельному монографічному дослідженні, що спонукало автора обрати саме цю тему дисертаційного дослідження.

Аналіз спеціальної наукової літератури та практики виявлення, розкриття та розслідування зазначених діянь свідчить про збереження комплексу проблем теоретичного, нормативного та практичного характеру, зберігаючи високу латентність, значна частина даних діянь залишається поза межами впливу правоохоронних органів. Стимулює наукову полеміку та викликає розбіжності правозастосовного характеру законодавча конструкція ст. 209 ККУ. Теоретично і практично є різні позиції, що стосуються застосування даної статті у частині допустимості залучення членів злочинної організації до кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, якщо не винесено обвинувальний вирок суду у провадженні про первинний (основний) злочин.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є одним з перших комплексних монографічних досліджень у вітчизняній науці щодо

розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією), в якому сформульовано ряд наукових положень і рекомендацій, що виокремлюються новизною й мають суттєве теоретичне та практичне значення, які в подальшому можуть, зокрема, бути використані слідчими Державного бюро розслідувань у своїй практичній діяльності.

**Заступник керівника Управління
Головного слідчого управління
Державного бюро розслідувань
доктор юридичних наук, доцент**

Анатолій ТАРАСЮК

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Національної академії внутрішніх

справ, доктор юридичних наук,

професор, заслужений юрист України

Станіслав ГУСАРЄВ

18/04/2023 року

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Тютюнника Ростислава Сергійовича на тему: «Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)» в освітній процес Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі: завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту № 1, доктора юридичних наук, професора Вознюка Андрія Андрійовича (голова комісії), завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, доцента Антощука Андрія Олександровича, професора кафедри кримінального процесу, кандидата юридичних наук, доцента Хабло Оксани Юріївни, склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Тютюнника Ростислава Сергійовича на тему: «Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)» впроваджені в освітній процес Національної академії внутрішніх справ.

Матеріали дисертаційного дослідження Тютюнника Ростислава Сергійовича застосовуються в освітньому процесі для підготовки лекцій, планів-конспектів семінарських і практичних занять, робочих програм

навчальних дисциплін, методичного забезпечення та під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Криміналістика», «Розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», при проведенні практичних занять у системі службової підготовки та в інституті підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації.

Публікації Ростислава Тютюнника у фахових виданнях та матеріалах науково-практичних конференцій використані під час підготовки курсових та наукових робіт здобувачами академії, що підтверджує високий теоретичний і навчально-методичний рівень, практичну доступність і їх доцільність.

Голова комісії:

Андрій ВОЗНЮК

Члени комісії:

Андрій АНТОЩУК

Оксана ХАБЛО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Заслужений юрист України

Лариса НАЛИВАЙКО

« 13 »

09

2023 року

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Тютюнника Ростислава Сергійовича на тему: «Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією)»

Комісія у складі:

- голови комісії: заступника директора Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, доктора юридичних наук, доцента, полковника поліції Обшалова С.В.
- членів комісії: завідувача кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора, полковника поліції Чаплинського К.О.
- професора кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора, підполковника поліції Плетенця В.М.
- професора кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Єфімова М.М.

відповідно до Положення про організацію проведення НДР і ДКР у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15.05.2007 № 154 склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Тютюнника Ростислава на тему: «Розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою

(злочинною організацією)» на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права за спеціальністю 081 Право.

Результати дисертаційного дослідження відображено у фахових наукових статтях і тезах доповідей на науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах, зокрема:

1. Тютюнник Р.С., Зарубей В.В. Особливості розслідування та криміналістична характеристика легалізації грошових коштів або іншого майна, здобутих злочинним способом. *Juris. Europensis scientia.* 2021. № 5. С. 85-89.

2. Тютюнник Р.С. Загальні підстави проведення допиту під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією). *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 10. С. 844-846.

3. Тютюнник Р.С. Особливості предмету доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 12. С. 467-470.

4. Тютюнник Р.С. Форми використання спеціальних знань під час досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією). *Держава та регіони. Серія Право.* 2023. № 2. С. 277-282.

5. Тютюнник Р.С. Характеристика осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації української держави. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 25-26 лютого 2022 року). Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2022. С. 36-39.

6. Тютюнник Р.С. Міжнародні стандарти протидії легалізації (відмивання) майна злочинним шляхом. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 25-26 лютого 2022 року). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2022. С. 86-89.

7. Тютюнник Р.С. Типові вихідні слідчі ситуації, що формуються на початковому етапі розслідування легалізації (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом. *Юридичні науки: проблеми та перспективи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 24-25 червня 2022 року). Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2022. С. 105-109.

8. Тютюнник Р.С. «Організаційні особливості досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом». *Шляхи реформування кримінальної поліції: вітчизняний та зарубіжний досвід. Матеріали міжнародного науково-практичного столу* (м. Київ, 18 лютого 2022 року). Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2022. С. 224-227.

9. Тютюнник Р.С. «Характеристика основних способів легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено злочинними організаціями». *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 18 листопада 2022 року). Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2022. С. 255-258.

10. Тютюнник Р.С. «Тактичні особливості проведення допиту підозрюваного у провадженнях щодо легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено злочинними організаціями». *Кримінальне судочинство:*

сучасний стан та перспективи розвитку: матер. міжвід. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 квіт. 2023 р.). Київ: Націон. акад. внутр. справ, 2023. С. 284-287.

Результати дисертаційного дослідження враховано у науково-дослідній діяльності та освітньому процесі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Голова комісії:

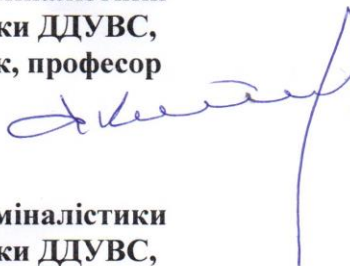
заступник директора ННІ права та
підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції ДДУВС,
доктор юридичних наук, доцент,
полковник поліції

Сергій ОБШАЛОВ

Члени комісії:

завідувач кафедри криміналістики
та домедичної підготовки ДДУВС,
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Костянтин ЧАПЛИНСЬКИЙ

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки ДДУВС,
доктор юридичних наук, професор
підполковник поліції

Віктор ПЛЕТЕНЕЦЬ

професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки ДДУВС,
доктор юридичних наук, професор

Микола ЄФІМОВ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ*Статті у наукових фахових виданнях:*

1. Тютюнник Р.С., Зарубей В.В. Особливості розслідування та криміналістична характеристика легалізації грошових коштів або іншого майна, здобутих злочинним способом. *Juris. Europensis scientia..* 2021. № 5. С. 85-89. URL: <http://jes.nuoua.od.ua/5-2021>

2. Тютюнник Р.С. Загальні підстави проведення допиту під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією). *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 10. С. 844-846. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2022/212.pdf

3. Тютюнник Р.С. Особливості предмету доказування в кримінальних провадженнях щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 12. С. 467-470. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2022/110.pdf

4. Тютюнник Р.С. Форми використання спеціальних знань під час досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, учиненого організованою групою (злочинною організацією). *Держава та регіони. Серія Право.* 2023. № 2. С. 277-282. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2023/49.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Тютюнник Р.С. Характеристика осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації української держави. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 25-26 лютого 2022 року). Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2022. С. 36-39.

2. Тютюнник Р.С. Міжнародні стандарти протидії легалізації (відмивання) майна злочинним шляхом. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 25-26 лютого 2022 року). Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2022. С. 86-89.

3. Тютюнник Р.С. Типові вихідні слідчі ситуації, що формуються на початковому етапі розслідування легалізації (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом. *Юридичні науки: проблеми та перспективи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 24-25 червня 2022 року). Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2022. С. 105-109.

4. Тютюнник Р.С. «Організаційні особливості досудового розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом». *Шляхи реформування кримінальної поліції: вітчизняний та зарубіжний досвід. Матеріали міжнародного науково-практичного столу* (м. Київ, 18 лютого 2022 року). Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2022. С. 224-227.

5. Тютюнник Р.С. «Характеристика основних способів легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено злочинними організаціями». *Кримінальне судочинство: права людини під час дії надзвичайного або воєнного стану. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 18 листопада 2022 року). Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2022. С. 255-258.

6. Тютюнник Р.С. «Тактичні особливості проведення допиту підозрюваного у провадженнях щодо легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, що вчинено злочинними організаціями». *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку. Матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції* (м. Київ, 28 квітня 2023 року). Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2023. С. 284-287.